

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Miloš Kravciv

**Právní režim kontroly zbrojení v souvislosti
s kosmickým prostorem**

Rigorózní práce

Pověřený akademický pracovník: Prof. JUDr. Jan Ondřej, CSc., DSc.

Tematický okruh: Mezinárodní právo veřejné

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 12.8.2022

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 242 092 znaků včetně mezer.

Miloš Kravciv

V Praze dne 12. srpna 2022

ÚVOD.....	1
1. KOSMICKÝ PROSTOR JAKO MEZINÁRODNÍ PROSTOR	6
1.1. <i>Delimitace kosmického prostoru</i>	7
2. HISTORIE A PRAMENY KOSMICKÉHO PRÁVA.....	15
2.1. <i>Historie kosmického práva do roku 1957</i>	15
2.2. <i>Historie kosmického práva po roce 1957</i>	18
2.2.1. Vývoj principů kosmického práva	18
2.2.2. Obyčejové mezinárodní právo ve vztahu ke kosmickému prostoru a nebeským tělesům	22
2.2.3. Proces kodifikace kosmického práva	28
3. MÍROVÉ VYUŽÍVÁNÍ KOSMICKÉHO PROSTORU.....	34
3.1. <i>Pojem mírového využívání kosmického prostoru</i>	34
3.2. <i>Využívání kosmického prostoru pro vojenské účely</i>	40
4. MEZINÁRODNĚPRÁVNÍ ÚPRAVA MÍROVÉHO VYUŽÍVÁNÍ KOSMICKÉHO PROSTORU A NEBESKÝCH TĚLES	48
4.1. <i>Mírové využívání kosmického prostoru a nebeských těles dle čl. III Kosmické smlouvy s odkazem na Chartu OSN</i>	49
4.2. <i>Nemilitarizace kosmického prostoru dle čl. IV odst. 1 Kosmické smlouvy</i>	54
4.3. <i>Zákaz škodlivého zasahování dle čl. IX Kosmické smlouvy</i>	56
4.4. <i>Nemilitarizace Měsíce a jiných nebeských těles dle čl. IV odst. 2 Kosmické smlouvy</i>	58
4.5. <i>Mírové využívání kosmického prostoru a nebeských těles dle Dohody o Měsíci</i>	61
4.6. <i>Zákaz nepřátelského použití prostředků měnících životní prostředí</i>	64
4.7. <i>Odpovědnost za škodu způsobenou činností v kosmickém prostoru</i>	65
4.8. <i>Registrace vesmírných objektů</i>	68
5. POSTKODIFIKAČNÍ FÁZE VÝVOJE KOSMICKÉHO PRÁVA	72
5.1. <i>Soft Law</i>	77
6. SOUČASNÉ INICIATIVY KONTROLY ZBROJENÍ V KOSMICKÉM PROSTORU	80
6.1. <i>Návrh smlouvy o prevenci umístění zbraní v kosmickém prostoru a hrozby silou nebo použití síly v kosmickém prostoru</i>	82
6.2. <i>Opatření pro zvýšení transparentnosti a posílení důvěry</i>	94
6.3. <i>Mezinárodní kodex chování v kosmickém prostoru</i>	97
ZÁVĚR.....	100
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	107
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	110
PRÁVNÍ REŽIM KONTROLY ZBROJENÍ V SOUVISLOSTI S KOSMICKÝM PROSTOREM	119
ABSTRAKT	119
LEGAL REGIME OF ARMS CONTROL IN RELATION TO OUTER SPACE	120
ABSTRACT	120

Úvod

Půl století po prvním letu stroje těžšího než vzduch vstoupilo lidstvo do nového neznámého prostředí, kosmického prostoru. Prvním objektem, který opustil zemskou atmosféru a vstoupil tak do kosmického prostoru, byla za druhé světové války raketa V2 německé výroby. Ta se však ještě pohybovala jen po balistické dráze. Teprve vypuštění Sputniku, prvního umělého satelitu Země, se dne 4. října 1957 stalo zlomovým momentem, od kterého bývá datován počátek tzv. „kosmického věku.“ Tato událost byla brzy následována starty dalších raketových nosičů nesoucích satelity, jež obsahovaly zejména přístroje určené pro vědecké experimenty, a jejichž prvotním účelem bylo především získávání informací o tomto nově zpřístupněném prostředí. Další snahy pak směřovaly k tomu, aby mohl být do kosmického prostoru, na oběžnou dráhu Země a dále na jiná nebeská tělesa, bezpečně vyslán i člověk. Tato snaha byla korunována úspěchem, když se v roce 1961 stal Jurij Gagarin prvním člověkem, jenž uskutečnil vesmírný let, a v roce 1969 Neil Armstrong jako první člověk stanul na jiném nebeském tělese, na Měsíci.

Za více než 60 let od počátku “kosmického věku” se naše civilizace stává čím dál závislejší na činnostech provozovaných v kosmickém prostoru nebo s ním souvisejících. Vyslali jsme automatické sondy do blízkosti nebo na povrch většiny hlavních nebeských těles v sluneční soustavě, a dokonce i za její hranice, lidská noha stanula na Měsíci, dalekohledy umístěnými v kosmickém prostoru nahlížíme nejen do hlubin vesmíru, ale i do všech zákoutí naší planety. Komunikaci, meteorologii a klimatologii, geografii, navigaci, oceánografii a mnoha dalších oborů lidské činnosti si lze v dnešní době již jen obtížně představit bez použití satelitní techniky a související infrastruktury.

Neustále také roste počet jednotlivých aktérů s přístupem do kosmického prostoru, přičemž vedle států jsou jimi ve stále větší míře i nestatní subjekty.

Již od samého počátku je však výzkum kosmického prostoru spojen s vojenstvím. Rozvoj raket, jako prostředku pro dopravu do kosmického prostoru, byl neoddělitelně spojen s vývojem jaderných zbraní, pro něž měly takové rakety fungovat jako nosiče a umožnit tak zasáhnout cíle na vzdálenost tisíců kilometrů.

Samotné vypuštění Sputniku I bylo do jisté míry jen vedlejším produktem zkoušek

mezikontinentálních balistických raket, jako nosičů jaderných zbraní. Většina programů vývoje raketových nosičů a souvisejících technologií pak začínala jako vojenské programy a armády jsou dodnes jedním z největších a nejdůležitějších investorů a zákazníků vesmírného průmyslu. Donedávna (2006) bylo přibližně 70 % všech funkčních satelitů využíváno pro vojenské účely, přičemž část ze zbývajících počtu sloužil nebo mohla sloužit duálně jak vojenským, tak civilním účelům.¹ V současnosti, zejména v důsledku v důsledku prudkého nárůstu počtu satelitů a vstupu nestátních subjektů do odvětví, pak poměr vojenských satelitů, resp. tedy satelitů s deklarovaným vojenským účelem, klesl na stále nezanedbatelných cca 25 % všech funkčních satelitů.²

Spojené státy americké a Sovětský svaz, jako klíčové velmoci studené války, měly již od konce druhé světové války velkou motivaci k rozvoji raketové a související satelitní techniky. Zejména SSSR potřeboval mezikontinentální rakety k vyvážení převahy USA v počtu bombardérů schopných nést jaderné bomby a faktu, že území SSSR bylo ze všech stran obklopeno leteckými základnami USA a jeho spojenců. Na druhou stranu bezpečnost USA byla vzhledem k uzavřenosti sovětské společnosti závislá na informacích získaných prostředky dálkového průzkumu a již od samého počátku využívání kosmického prostoru bylo tedy na satelity pohlíženo jako na vhodný doplněk a později v podstatě náhradu leteckého průzkumu (zvláště po mezinárodní aféře spojené se sestřelením amerického letadla U2 Sovětským svazem v roce 1960).

Rovněž dnes tak rozšířené komunikační a navigační satelity vznikaly nejprve pro potřeby armády (např. systém GPS byl iniciován a je dodnes provozován americkou

¹ The People's Republic of China and the Russian Federation Working paper: Definition issues regarding legal instruments on prevention of the weaponization of outer space, Conference on Disarmament, CD/1779, 2006, odst. 12

² počet satelitů se za posledních 5 let více než zdvojnásobil a oproti stavu před 10 lety je množství satelitů přibližně trojnásobné - viz např. databáze satelitů vedená Union of Concerned Scientists, jež agreguje informace o satelitech z národních a mezinárodních databází - <https://www.ucsusa.org/resources/satellite-database>

armádou a jeho zpřístupnění civilnímu sektoru bylo až pozdější politické rozhodnutí).³ Podřízenost systému GPS armádě USA je také jedním z důvodů, proč ostatní klíčoví hráči na mezinárodní scéně spustili vlastní programy globálních satelitních navigačních systémů.

Výše uvedené technologie mají pro moderní armády klíčovou a jen obtížně zastupitelnou podpůrnou úlohu. Zpravodajské satelity a satelity včasného varování pak měly a mají i značný vliv na udržení stability světové politiky a mírového soužití mezi státy a jsou nezastupitelným prvkem kontroly procesů odzbrojení.

Vesmírná infrastruktura je však velice zranitelná, a to jak čistě přírodními jevy, jako je například kosmické záření, sluneční aktivita, extrémní teploty a vakuum, tak i následky lidské činnosti, ať už se jedná o možné interference komunikačních frekvencí nebo rizika náhodné kolize s jiným objektem (vzhledem k vysokým relativním rychlostem objektů na oběžných drahách má, s ohledem na jejich kinetickou energii, v podstatě jakákoliv kolize extrémně ničivé následky), včetně vesmírného odpadu (na oběžné dráze je v současné chvíli přes 2000 funkčních satelitů a další desítky tisíc objektů takzvaného vesmírného odpadu⁴, z nichž bohužel jen menší část jsme schopni technickými prostředky sledovat), tak i zejména úmyslného útoku na takovou infrastrukturu a její prvky. Nejde přitom jen o případ možného vojenského konfliktu v kosmickém prostoru, ale i o nebezpečně bezohledné testování zbraňových systémů, které zejména v osmdesátých letech 20. století prováděly SSSR a USA s tím, že po dvou dekádách na takovou činnost navázali i další aktéři, naposledy např. Čína v roce 2007, USA v roce 2008, Indie v roce 2019 a Rusko v roce 2021.

Jak již bylo uvedeno výše, bezpečnost mnoha zemí je dnes extrémně závislá na zařízeních umístěných na satelitech a na jejich bezproblémové funkci. Ačkoliv všichni relevantní aktéři deklarují, že mají zájem na zachování kosmického prostoru pro mírové účely, budoucí vývoj může snadno vést ke konfliktním situacím v tomto prostředí.

³ viz www.gps.gov - GPS bylo vyvinuto ministerstvem obrany USA v roce 1978 a původně určeno čistě pro vojenské účely. Po sestřelení letadla Korejských aerolinií v roce 1983 prezident Reagan oznámil, že GPS bude uvolněno i pro civilní použití. V roce 2000 prezident Clinton oznámil, že pro civilní užití nebude nadále používáno umělé snížení přesnosti signálu)

⁴ databáze satelitů, op. cit. 2

Satelity mohou v případě vojenského konfliktu představovat pro protivníka velice lákavý cíl, a to zejména za účelem ochromení klíčových vojenských činností závislých na takových satelitech (i s ohledem na relativně malý počet aktivních satelitů může útok i jen na několik z nich mít z vojenského hlediska zásadní dopad). Je přitom nutné si uvědomit, že takový konflikt může vážně zasáhnout i jiné subjekty než jeho přímé účastníky. V případě zásadního narušení vesmírné infrastruktury může dojít nejen k ohrožení na ní závislých činností, včetně činností civilního charakteru (jejichž bezproblémová funkčnost je pro celou moderní společnost naprosto zásadní), ale v důsledku případného explozivního nárůstu množství vesmírného odpadu (v případě útoků zahrnujících fyzickou destrukci satelitu) může nastat situace (nazývaná Kesslerův syndrom⁵), kdy při překročení určitého množství odpadu na oběžných drahách dojde k exponenciálnímu kaskádovitému růstu, jenž v konečném důsledku může vést až k znemožnění využívání minimálně některých klíčových oběžných drah nebo dokonce k znemožnění přístupu do kosmického prostoru jako takového, resp. na určité oběžné dráhy v něm, a to až na celá staletí (ať už by šlo o nemožnost využívání fyzickou nebo i jen ekonomickou - výše rizika zničení satelitu by byla nepojistitelná a tudíž nepřijatelná pro většinu investorů).

Otázka zajištění mírového využívání kosmického prostoru je tedy klíčová pro udržení stávající úrovně naší civilizace a vedle spíše technických záležitostí spojených s otázkami zabránění kolizím jednotlivých satelitů, omezení nárůstu a případně i odstraňování vesmírného odpadu, přidělování frekvencí apod., je, vzhledem k možným fatálním důsledkům, v současnosti zásadní i otázka regulace či dokonce zabránění zbrojení, použití síly a hrozby silou v kosmickém prostoru.

Kosmický prostor je v současné době zónou beze zbraní (resp. informace z veřejných zdrojů tomu nasvědčují), což je dáno jak fyzikálními důvody, tak důvody politickými, ekonomickými a v neposlední řadě právními. Nicméně stále znovu se objevují myšlenky na umístění zbraní v kosmickém prostoru nebo přímo vedení bojů v kosmickém prostoru. Například v roce 2018 USA započaly proces zřízení Vesmírných sil (*Space Force*) jako nezávislé složky amerických ozbrojených sil, jejíž deklarovaný cíl

⁵ nazváno podle Donalda J. Kesslera, vědce v NASA, jenž v roce 1978 představil teoretický scénář, kdy množství vesmírného odpadu dosáhne kritické hranice, jež by mohla spustit lavinovitý efekt řetězových kolizí a dále narůstajícího množství vesmírného odpadu

je integrace kosmických prostředků a vývoj vojenských prostředků pro vedení vojenských operací v kosmickém prostoru.⁶ Podobně Francie oznámila, že zvažuje vyzbrojení svých satelitů za účelem jejich obrany.⁷

Zdůvodnění pro takové iniciativy jsou různá: zbraně by mohly chránit zranitelné satelity, být součástí systému ochrany proti balistickým střelám, nebo umožnit rychlou projekci síly kdekoliv na planetě. Ačkoliv takové iniciativy narážejí na politické, strategické a ekonomické bariéry, z hlediska mezinárodního práva není situace dle mého názoru doposud adekvátně vyřešená.

Stávající právní režim kosmického prostoru tyto otázky do jisté míry reguluje, i když bohužel v mnoha ohledech pravděpodobně nedostatečně. Předmětem následujících kapitol této práce bude tedy přehled a zhodnocení existující právní úpravy ve vztahu k mírovému využívání a regulaci zbrojení v kosmickém prostoru a případná východiska budoucí úpravy. Před tím však nastíním jednak vymezení a povahu kosmického prostoru jako mezinárodního prostoru, tj. prostoru mimo jurisdikci národních států, vývoj právní úpravy regulující takový prostor a některé klíčové pojmy.

⁶ HOFFMANN, Andrew. *A New Era in the Weaponization of Space: The U.S. Space Force & An Update to the Outer Space Treaty*. Transnational Law & Contemporary Problems. Volume 29. Issue 2, 2020, str. 328

⁷ FERNANDEZ, Gemmo B. *Where No War Has Gone Before: Outer Space and the Adequacy of the Current Law of Armed Conflict*. Journal of Space Law. Volume 43. No. 2, 2019, str. 247

1. Kosmický prostor jako mezinárodní prostor

Kosmický prostor je vedle volného moře, Antarktidy a mořského dna za hranicemi národních jurisdikcí (tzv. Oblasti) jedním z mezinárodních prostorů, tj. prostorů, nad nimiž státy nemohou vykonávat svoji suverenitu, ani si je přivlastnit. Do mezinárodních prostorů mají přístup všechny státy, jež je rovněž smějí využívat. Nicméně podmínky takového využívání jsou předmětem mezinárodního práva veřejného a jeho odvětví, práva mezinárodních prostorů.

Základními znaky mezinárodních prostorů tedy jsou jednak zákaz přivlastnění takových prostorů nebo jejich částí, a dále možnost všech států podílet se na jejich využívání, a to za rovných podmínek.⁸

Mezinárodní prostory jsou historicky relativně nový koncept. Státy se obecně snažily (a do jisté míry stále snaží) vykonávat svůj vliv i v oblastech mimo svoje území. Koncept mezinárodních prostorů pak vyvstal v rámci řešení různých konfliktních nároků na takové oblasti.

První takovou oblastí bylo volné moře, kdy se již od starověku vyvíjela koncepce volného moře jako *res communis omnium*.⁹ Teoretický rámec pak idea volného moře dostala v díle holandského právníka Huga Grotia *Mare Liberum* z roku 1609, jenž rozpracoval zejména myšlenku zákazu přivlastnění ve vztahu k volnému moři. Režim volného moře je s ohledem na skutečnost, že je užíváno lidstvem od nepaměti, upraven mnoha mezinárodněprávními obyčeji, jež pak byly ve značné míře kodifikovány ve 20. století v rámci Úmluvy Organizace spojených národů (dále i jen OSN) o mořském právu z roku 1982 (účinnosti nabyla v roce 1994), jež vedle režimu volného moře stanovila i pravidla užívání Oblasti. Režim ostatních mezinárodních prostorů, tj. Antarktidy a kosmického prostoru byl, s ohledem na novost užívání takových prostorů, stanoven do značné míry „shora“ (podobně jako u Oblasti), tj. taková pravidla užívání byla stanovena ve formě mezinárodních úmluv.

První takovou komplexní úmluvou se stala Smlouva o Antarktidě z roku 1959, jež

⁸ ONDŘEJ, Jan. *Právní režimy mezinárodních prostorů*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004, str. 9 a násl.

⁹ ONDŘEJ, Jan. *Právní režimy mezinárodních prostorů*, op. cit. 8, str. 11

byla uzavřena u příležitosti Mezinárodního geofyzikálního roku (1957-1958), a jež byla mimo jiné reakcí na územní požadavky některých států (Velké Británie, Nového Zélandu, Austrálie, Francie, Norska, Argentiny a Chile), jež na základě různých titulů vznesly jednostranné nároky na části Antarktidy.

Za účelem prevence možných konfliktů (mimo jiné i s ohledem na překryvy takových nároků) a stanovení pravidel vědeckého výzkumu přijalo původně 12 států, jež měly v roce 1959 aktivní expedice v Antarktidě, výše uvedenou smlouvu s tím, že později se tzv. Antarktický smluvní systém (kromě Smlouvy o Antarktidě jsou jeho součástí i další mezinárodní úmluvy a protokoly) rozrostl na 46 smluvních států. Lokalita, na kterou se Antarktický smluvní systém vztahuje, je ohraničena 60. rovnoběžkou jižní zeměpisné šířky, tj. vztahuje se na veškerou souš a plovoucí led na jih od takové hranice (nezasahuje tedy do režimu užívání volného moře).

Smlouva o Antarktidě pak byla mimo jiné jedním ze základních inspiračních zdrojů pro pozdější mezinárodně právní úpravu kosmického prostoru.

1.1. Delimitace kosmického prostoru

Kosmický prostor není z právního hlediska doposud dostatečně vymezen. Jak již bylo nastíněno výše, tradičně existuje několik základních kategorií prostorového a funkčního vymezení s ohledem na suverenitu státu: samotné území státu (resp. území spadající pod jeho jurisdikci – výlučná ekonomická zóna apod.), *res extra commercium*, resp. *res communis*, a *res nullius*. Tyto kategorie byly pak Dohodou o činnosti států na Měsíci a jiných nebeských tělesech z 5. prosince 1979 (Dohoda o Měsíci) a Úmluvou OSN o mořském právu z 10. prosince 1982 rozšířeny o koncept tzv. společného dědictví lidstva (*res communis humanitatis*).¹⁰ Jednoznačné prostorové vymezení daného prostředí je pak podstatné pro nekolizní vymezení rozsahu práv a povinností jednotlivých subjektů mezinárodního práva v takovém prostředí.

S výjimkou kosmického prostoru jsou hranice mezinárodních prostorů jasně určeny: Antarktida je vymezena 60. stupněm jižní šířky, volné moře začíná za hranicemi

¹⁰ CHENG, Bin. *The legal status of outer space and relevant issues: Delimitation of outer space and definition of peaceful use*. Journal of Space Law. Volume 11. Nos. 1 & 2, 1983, str. 90

výlučné ekonomické zóny a mořské dno za hranicemi národních jurisdikcí (Oblast) je vymezeno hranicemi kontinentálního šelfu a taktéž 60. stupněm jižní šířky (režim Oblasti stojí mimo Antarktický systém¹¹).

Absence právně stanovené hranice mezi vzdušným a kosmickým prostorem je považována za jeden z klíčových nedostatků stávající mezinárodněprávní úpravy kosmického prostoru. Ačkoliv je zřejmé, že hranice mezi vzdušným a kosmickým prostorem existuje (a to jak ve fyzikálním, tak ve funkčním slova smyslu), již od počátku vývoje kosmického práva nepanuje shoda jak (a případně zda vůbec) tuto hranici závazně stanovit, přestože režimy vzdušného prostoru a kosmického prostoru jsou značně odlišné.

Úmysl vypustit satelit byl jak ze strany USA, tak ze strany SSSR, ohlášen dopředu a ani před vypuštěním prvních satelitů, ani nikdy poté, žádný stát neprotestoval proti přeletu satelitu nad svým územím, ačkoliv protestovat nepochybně mohl. Má se tedy za to, že na tomto základě vzniklo, ještě před přijetím Smlouvy o zásadách činnosti států při výzkumu a využívání kosmického prostoru včetně Měsíce a jiných nebeských těles ze dne 27. ledna 1967 (Kosmická smlouva), obyčejové pravidlo vymezující kosmický prostor ve smyslu umožnění přeletu vesmírných objektů přes území třetích států a dále obyčejové pravidlo spočívající v zákazu přivlastnění kosmického prostoru. Legalita přeletů satelitů nad územím třetích států a zákaz přivlastnění kosmického prostoru pak později nebyla, s výjimkou snad jen Bogotské deklarace, nikdy zpochybňována a kosmický prostor je za podmínek dle článku I Kosmické smlouvy volně přístupný všem státům.

Zmíněná Bogotská deklarace¹² byla vyhlášena v roce 1976 některými rovníkovými státy a vznesla nárok na suverenitu takových států nad segmenty geostacionární dráhy nad jejich územím. Podepsaná skupina rovníkových států (Bogotskou deklaraci podepsaly všechny státy, jejichž území protíná rovník, s výjimkou Gabonu) v deklaraci argumentovala, s odkazem na rezoluce Valného shromáždění OSN 2692 (XXV) a 3281 (XXIX), že geostacionární dráha¹³ je omezený přírodní zdroj, a že

¹¹ Smlouva o Antarktidě, 1959, č. 76/1962 Sb., článek 6

¹² Declaration of the first meeting of equatorial countries, 1976

¹³ jedna z tzv. geosynchronních drah. Kruhová oběžná dráha v rovině zemského rovníku ve výši 35.786 km nad zemským povrchem. Těleso pohybující se na takové oběžné dráze má stejnou úhlovou rychlost jako bod na zemském povrchu. Pozorovatel na Zemi pak vnímá takový objekt jako nehybný.

mezi rovníkovými státy a geostacionární dráhou existuje úzký fyzický vztah.¹⁴ Dle postoje rovníkových států totiž “existence geostacionární dráhy závisí výlučně na zemské gravitaci, a proto není přípustné, aby byla považována za součást kosmického prostoru.” Takové odůvodnění je však z hlediska orbitální mechaniky naprosto nesmyslné, jelikož všechny oběžné dráhy Země závisí na zemské gravitaci. Podstatnější však byl argument rovníkových států, že neexistuje definice kosmického prostoru, tj. i jeho prostorové vymezení ve vztahu ke vzdušnému prostoru (tj. jeho odlišnost od vzdušného prostoru, přičemž suverenita rovníkových států nad jejich vzdušným prostorem je dle stávající právní úpravy nezpochybnitelná).

Ačkoliv nároky dle Bogotské deklarace byly odmítnuty většinou států, spor o postavení geostacionární dráhy trval v zásadě minimálně až do roku 2001, kdy bylo v rámci COPUOS přijato prohlášení, že “geostacionární dráha, charakterizována svými zvláštními vlastnostmi, je součástí kosmického prostoru.”¹⁵ Nicméně vzhledem k absenci stanovené hranice vzdušného a kosmického prostoru bohužel stále nelze tuto otázku považovat za definitivně uzavřenou.

Ve věci otázky nutnosti stanovení hranice mezi vzdušným a kosmickým prostorem, většina států na půdě OSN souhlasí, že zde skutečně existuje potřeba stanovit takovou hranici. Mimo jiné pak proto, že zatímco na vzdušný prostor nad svým územím může stát uplatňovat svoji suverenitu, kosmický prostor je mezinárodním prostorem nepodléhajícím suverenitě států (přičemž takové rozdělení není v současné době vážně zpochybnováno). Opakovaně však zaznívá, zejména v rámci jednání Právního podvýboru Výboru pro mírové využívání kosmického prostoru (*Committee on the Peaceful Uses of Outer Space - COPUOS*), že stanovení konečné hranice není v současné době politicky průchodné a jakékoliv pokusy v této věci by měly být odloženy na dobu, kdy bude nashromážděno více zkušeností, jež umožní zohlednit všechny aspekty různých činností v kosmickém a vzdušném prostoru.

Typickým argumentem používaným proti stanovení takové hranice je pak tvrzení, že absence definované hranice zatím nevedla k žádné konfliktní situaci. Do jisté míry extrémním a velmi okrajovým názorem je pak pojetí, že není důvod rozdělovat právo

¹⁴ ONDŘEJ, Jan. *Právní režimy mezinárodních prostorů*, op. cit. 8, str. 23

¹⁵ Report of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, United Nations General Assembly, U.N. Doc. A/56/20, 2001, odst. 126

vzdušného prostoru a kosmické právo a na jejich předměty pohlízet jako na jediné prostředí. Součástí výše popsaného problému je i skutečnost, že podobně jako kosmické právo nepřináší definici kosmického prostoru, tak letecké právo nikdy nedefinovalo vzdušný prostor.¹⁶

Otázka delimitace kosmického prostoru, pomineme-li čistě teoretické úvahy popsané výše, byla poprvé formálně vznesena v rámci Ad hoc výboru pro mírové využívání kosmického prostoru v roce 1959 a od té doby je tato problematika trvale předmětem diskusí v rámci COPUOS.¹⁷ Jen v prvním desetiletí po přijetí Kosmické smlouvy bylo podáno Právnímu podvýboru COPUOS nejméně 27 návrhů na stanovení hranice kosmického prostoru.¹⁸ Položka delimitace kosmického prostoru je součástí každoroční agendy Právního podvýboru COPUOS, do dnešního dne však nebyla nalezena shoda na způsobu stanovení hranice kosmického prostoru, resp. ani na nezbytnosti takového stanovení.

S rozvojem techniky je však podle mě tato otázka stále aktuálnější, protože přibývá potenciálních prostředků, které v sobě spojují funkce a vlastnosti letadla i kosmické lodi, tj. raketoplány (*space planes* nebo *aerospace planes*), přičemž prvními prostředky tohoto druhu, i když ve značně omezené míře, byly již kosmické lodě projektů Space Shuttle a Buran (nejednalo se však o skutečné raketoplány v užším slova smyslu, ale v zásadě jen o kosmické lodě přistávající jako kluzák - skutečný raketoplán by měl být schopen setrvat ve vzduchu delší dobu a pohybovat se v něm v zásadě jako letadlo). Takový prostředek by se pak dle stávající právní úpravy zřejmě řídil ve vzdušném prostoru leteckým právem (to jest po startu a při přistání) a po jeho opuštění pak kosmickým právem, což může v praxi, při absenci jasné hranice mezi těmito prostory, činit nemalé problémy (např. v otázce stanovení odpovědnosti za škody apod.). Výše uvedené historické raketoplány USA a SSSR (pomineme-li, že se ještě nejednalo

¹⁶ DIEDERIKS-VERSCHOOR, Isabella, H.Ph., KOPAL, Vladimír. *An introduction to space law*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2008, str. 15

¹⁷ CHENG, Bin: *The legal status of outer space and relevant issues: Delimitation of outer space and definition of peaceful use*, op. cit. 10, str. 93

¹⁸ DIEDERIKS-VERSCHOOR, Isabella, H.Ph., KOPAL, Vladimír. *An introduction to space law*, op. cit. 16, str. 17

o prostředek dostatečně spojující prvky letadla a kosmické lodi) se pak tomuto potenciálnímu problému částečně vyhýbaly tak, že do vzdušného prostoru vstupovaly nad volným mořem nebo přímo nad územím vypouštějícího státu.

Dalším, v tuto chvíli rovněž spíše teoretickým prostředkem, jenž by se pohyboval na hranici mezi vzdušným a kosmickým prostorem, jsou takzvané sateloidy nebo dopravní prostředky umožňující suborbitální lety. Dále jsou v současné době testovány nové technologie, jako tzv. hypersonické kluzáky, které se rovněž budou pohybovat na rozhraní obou prostředí. Stanovení hranice kosmického prostoru by pak, s ohledem na s tím spojené otázky legality přeletu a případné umístování zbraní apod., bylo žádoucí i z hlediska zajištění mírového využívání kosmického prostoru.

V zásadě existují dva způsoby delimitace kosmického prostoru: čistě prostorové vymezení a dále funkční řešení.¹⁹

V rámci prostorového řešení je pak možná delimitace na libovolně stanovené výškové hranici, určené a zafixované dohodou států, nebo delimitace na základě vědeckých nebo technických kritérií. Druhé zmíněné prostorové řešení je pak možno dále rozdělit dle různých přístupů ke stanovení hranice na základě konkrétních použitých vědeckých nebo technických kritérií, přičemž mezi nejvýznamnější patří.²⁰

- “aeronaufický strop” tj. hranice pro provoz letadla.²¹ V současné době se za takovou hranici označuje výška přibližně 80 km nad zemským povrchem s tím, že aktivity v kosmickém prostoru se při stávající úrovni techniky realizují až od výšky cca 120 km nad zemským povrchem. Je tedy zřejmé, že někde nad úrovní 80 km, resp. někde mezi výše uvedenými výškovými hodnotami by mohla být (pak už pravděpodobně vcelku libovolně) stanovena hranice mezi vzdušným a kosmickým prostorem. Ovšem není jisté, jestli se s rozvojem techniky výše uvedené limity nemohou změnit;

¹⁹ HOBE, Stephan; SCHMIDT-TEDD, Bernhard, SCHROGL, Kai-Uwe. *Cologne Commentary on Space Law*. Volume 1. Köln: Carl Heymanns Verlag, 2009, str. 31 odst. 19

²⁰ DIEDERIKS-VERSCHOOR, Isabella, H.Ph., KOPAL, Vladimír. *An introduction to space law*, op. cit. 16, str. 17

²¹ přičemž za letadlo v širším slova smyslu (*aircraft*), zahrnujícím např. i vrtulníky apod., se dle definice Mezinárodní organizace pro letectví považuje “stroj odvozuující sílu, jež jej drží v atmosféře, z reakcí vzduchu, avšak ne z reakcí vzduchu vůči zemskému povrchu.” Za letadlo se tedy nepovažují např. vznášedla a ekranoplány.

- "Karmánova linie" je hranicí ve výšce přibližně 100 km nad zemským povrchem, ve které je atmosféra již tak řídká, že rychlost potřebná k udržení aerodynamického vztlaku již převyšuje minimální rychlost potřebnou k dosažení oběžné dráhy Země. Nicméně ani tato hranice není zdá se neměnná, a kromě fluktuací daných vlastnostmi atmosféry může být měněna v důsledku technického vývoje;

- stanovení hranice na základě nejnižšího možného perigea stabilně obíhajícího satelitu, tj. na hranici přibližně 160 km nad zemským povrchem;

- delimitace na základě gravitačního působení Země, tj. hranice, za kterou již nepůsobí gravitační pole Země. Vzhledem k působení ostatních nebeských těles je tato hranice značně proměnlivá (v řádu desítek až stovek tisíc kilometrů) a její praktická použitelnost tím pádem sporná;

- delimitace založená na efektivní kontrole. Tento přístup se blíží původnímu stanovení hranice pobřežního moře dle dostřelu děl pobřežních baterií. Vzhledem k existujícím nebo vyvíjeným zbraňovým systémům určeným k ničení nebo poškození satelitů (tzv. ASAT systémy) je však tato hranice neurčitá. Navíc kritici takového přístupu poukazují na to, že takový přístup by favorizoval vyspělé státy a byl by v rozporu s článkem 2 odst. 1 Charty Spojených národů a statutu Mezinárodního soudního dvora ze dne 26. června 1945 (Charta OSN) stanovujícím zásadu svrchované rovnosti států;²²

"Proti všem uvedeným koncepcím je možno uvést řadu argumentů. Většina fyzikálně pojatých kritérií nebere na zřetel politické a bezpečnostní zájmy suverénních států, je založena na jevech proměnlivé, příp. těžko zjiřitelné povahy. Technická kritéria jsou sice v tomto směru vhodnější, avšak na druhou stranu podléhají bezprostřednímu stavu rozvoje techniky."²³

Funkční řešení je pak založeno na odlišnosti leteckých a vesmírných činností. Vychází z předpokladu, že není nutné stanovit prostorovou hranici, ale definovat činnosti, na které se bude vztahovat určitý právní režim bez ohledu na to v jaké výšce budou prováděny. Klíčovým by při tom měl být účel takové činnosti. Zastánci tohoto přístupu argumentují mimo jiné tak, že je absurdní, aby jeden prostředek podléhal více právním

²² DIEDERIKS-VERSCHOOR, Isabella, H.Ph., KOPAL, Vladimír. *An introduction to space law*, op. cit. 16, str. 17, str. 18

²³ MALENOVSKÝ, Jiří. *Otazníky kosmického práva: Kosmický prostor*. LK Letectví + kosmonautika. ročník 54. číslo 22, 1978, str. 865-867

režimům podle toho, v jaké výšce se nachází.²⁴

Dle mého názoru na takovém přístupu ovšem nic absurdního není. Loď plující po moři také podléhá různým režimům podle toho, zda se nachází na volném moři, ve výlučné ekonomické zóně, v pobřežním moři atd. Dalším používaným argumentem pro funkční řešení je "umělost" hranice mezi vzdušným a kosmickým prostorem, ačkoliv je mezi těmito dvěma fyzikálními prostředími plynulý přechod. "Proti poukazu o "umělosti" hranice v nadzemním prostředí můžeme znovu použít například argumentu v podobě existence pobřežních vod. Není žádného kvalitativního fyzikálního či jiného rozdílu mezi nimi a mezi oblastí volného moře. Přesto byly hranice v moři stanoveny a přetrvávají. Kosmický prostor se naopak od prostoru vzdušného v některých fyzikálních ukazatelích značně liší, takže z tohoto pohledu je hranice v nadzemním prostoru dokonce "přirozenější" než hranice na moři."²⁵

Samostatným problémem je pak definice účelu činnosti a její prokazování i s odkazem na problematiku nedostatečných informací v rámci registrační povinnosti vesmírných objektů (státy zpravidla například nedeklarují vojenské účely vesmírných misí).

Za stávající situace se podle mě prostorové řešení jeví jako vhodnější. Mimo jiné i z důvodu snadnější ověřitelnosti. Vzhledem k neurčitosti a proměnlivosti hranice mezi vzdušným a kosmickým prostorem založené na fyzikálních a technických kritériích se jeví jako přijatelnější stanovení takové hranice dohodu států. V takovém případě se nabízí hranice ve výšce 100 km od zemského povrchu, jež vychází jak z Kármánovy linie, tak jako střední hodnota dle teorie aeronautického stropu, s tím, že v případě potřeby dané vývojem techniky by mohla být dohoda států měněna.²⁶ Nicméně i s ohledem na vývoj nových létajících prostředků, které dosahují vyšších letových výšek, a obavy států ze vzdání se suverénních práv, jež se mohou v budoucnu ukázat jako cenná, je dohoda o vymezení kosmického prostoru v současnosti zřejmě bohužel v nedohlednu.²⁷ I bez

²⁴ MALENOVSKÝ, Jiří. *Otazníky kosmického práva: Kosmický prostor*, op. cit. 23

²⁵ MALENOVSKÝ, Jiří. *Otazníky kosmického práva: Kosmický prostor*, op. cit. 23

²⁶ DIEDERIKS-VERSCHOOR, Isabella, H.Ph., KOPAL, Vladimír. *An introduction to space law*, op. cit. 16, str. 20

²⁷ SHAW, Malcolm N. *International law*. Sixth edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, str. 544

opory v mezinárodním právu však několik států v rámci svých národních právních řádů přijalo jako hranici kosmického prostoru výškovou hladinu 100 km, a sice Austrálie²⁸, Dánsko²⁹ a Kazachstán³⁰.

²⁸ Space Activities Act 1998, No. 123, 1998, Austrálie, par. 8

²⁹ Outer Space Act, No. 409, 2016, Dánsko, par. 4 odst. 4

³⁰ The Law of the Republic of Kazakhstan on Space Activity, No. 528-IV, 2012, Kazachstán, par. 1 odst. 6

2. Historie a prameny kosmického práva

2.1. Historie kosmického práva do roku 1957

Jako každá jiná lidská činnost i cesty do kosmického prostoru a aktivity v něm si postupně vyžádaly právní regulaci. Kosmické právo je jedním z nejmladších odvětví mezinárodního práva veřejného. Jeho historie jako samostatného odvětví začala dokonce ještě “před Sputnikem,” i když nejprve jen jako teoretický koncept ve stínu rozvíjejícího se leteckého práva.

Kosmické právo sledovalo i podobný vývojový proces³¹ jako letecké právo, tj. že skutečná diskuse o právní úpravě byla zahájena až ve chvíli, kdy technologický vývoj umožnil její praktickou aplikaci, ačkoliv určité úvahy a základní koncepty se objevily už dříve. Vývoj leteckého práva byl proto v zásadě odstartován až v roce 1903 prvním úspěšným letem objektu těžšího než vzduch vybaveného vlastním pohonem (ačkoliv již před tímto rokem byly některé aspekty nastíněny v rámci balónového létání - mimo jiné teoretické diskuse o omezení doktríny „*ad coleum*“ v soukromém právu)³² a následujícím rychlým rozvojem komerčního a vojenského letectví. Tento proces na mezinárodní úrovni kulminoval svoláním mezinárodní konference do Paříže v roce 1910, jež ač sama o sobě žádné komplexní řešení leteckého práva nepřinesla (ve skutečnost skončila neúspěchem zejména z důvodu nenalezení konsensu ohledně právního režimu vzdušného prostoru - a sice otázky, zda bude uplatňována suverenita státu i nad vzdušným prostorem nad jeho územím, nebo zda bude vzdušný prostor svobodný), nicméně alespoň položila základy pro pozdější přijetí Pařížské úmluvy v roce 1919.

V této mezinárodní smlouvě byl mimo jiné potvrzen koncept *cuius est solum, eius est usque ad coleum* ve vztahu k suverenitě států nad vzdušným prostorem nad jejich územím (z pochopitelných důvodů však tehdy ještě nebyla vůbec řešena otázka horního

³¹ DIEDERIKS-VERSCHOOR, Isabella, H.Ph., KOPAL, Vladimír. *An introduction to space law*, op. cit. 16, str. 2

³² BANNER, Stuart. *Who owns the sky?: the struggle to control airspace from the Wright brothers on*. Cambridge: Harvard University Press, 2008, str. 27

limitu vzdušného prostoru) a stanoveny podmínky pokojného přeletu civilních letadel nad územím jiného státu. Hlavním důvodem vítězství konceptu státní suverenity nad vzdušným prostorem bylo použití vojenského letectva v první světové válce a s tím související otázky obrany a bezpečnosti státu.³³ V následujících letech pak byla přijata celá řada dalších mezinárodních úmluv dále detailně upravující pravidla mezinárodního leteckého provozu.³⁴

Zřejmě vůbec poprvé byl pojem „kosmické právo“ zmíněn již v roce 1910 belgickým právníkem Emilem Laudem³⁵ v jeho článku pro pařížský *Revue Juridique International de Locomotion Aérienne*³⁶, a později se koncepce kosmického práva dočkala detailnějšího rozpracování v pracích dalších teoretiků úvodní fáze (tj. cca do konce 30. let 20. století) vývoje tohoto právního odvětví (V. A. Zarzar, V. Mandl, E. Korovin).³⁷

Jak již bylo nastíněno výše, v té době byla klíčová otázka svrchovanosti států nad vzdušným prostorem, resp. prostorem obecně, nad jejich územím a s tím související legality přeletu objektu spadajícího pod jurisdikci některého ze států přes území jiného státu. Vzhledem k řídnutí vzduchu se stoupající výškou bylo zřejmé, že vzdušný prostor má fyzikální hranici, a vzhledem k rozvoji raketové techniky již existovalo i povědomí, že je minimálně teoreticky možné vyslat objekt nad vzdušný prostor, tj. do kosmického prostoru, resp. skrze něj.

Otázkou však zůstávalo, zda takový koncept kosmického prostoru odlišného od vzdušného prostoru vůbec brát do úvahy, a pokud ano, kde takový kosmický prostor začíná a jakým právním režimem by se vysílání, provoz a přelety takových objektů měly

³³ SHAW, Malcolm N. *International law*, op. cit. 27, str. 542

³⁴ DIEDERIKS-VERSCHOOR, Isabella, H.Ph., KOPAL, Vladimír. *An introduction to space law*, op. cit. 16, str. 2

³⁵ DOYLE, Stephen E. *A Concise History of Space Law: 1910-2009*, , In: SUNDHAL, Mark J.; GOPALAKRISHNAN, V. *New Perspectives on Space Law, Proceedings of the 53rd IISL Colloquium on The Law of Outer Space*. International Institute of Space Law, 2011, str. 3

³⁶ “Comment s’appelera le droit qui régira la vie de l’air”, *Revue Juridique de la Locomotion Aérienne*, 1910, p. 16 – 18

³⁷ V.A. Zarzar: „Problémy vzdušného práva“ (v ruštině), 1927; V. Mandl: „Kosmické právo.: problém kosmického letu“ (v němčině), 1932; E. Korovin: „Dobyání stratosféry a mezinárodní právo“ (v ruštině), 1933

řídít. Zatímco například Korovin v zásadě odmítal rozdělení prostoru nad zemský povrchem na vzdušný prostor a kosmický prostor s odlišnými právními režimy s tím, že “výška a rychlost přelétávajícího objektu by neměla být důvodem pro odlišný právní režim”³⁸, Laude, Zarzar a Mandl si uvědomovali, že fyzikální prostředí nad hranicí atmosféry Země a specifika pohybu v něm si v otázce legality přeletu nad územím jiného státu vyžadují odlišný přístup a právní režim. Ačkoliv suverenita státu nad veškerým prostorem nad jeho územím jako taková nebyla zatím zpochybňována, sílil názor, že vzdušný prostor by měl mít horní hranici a pohyb nad ním by neměl být omezován.

Rodil se tak pomalu koncept kosmického prostoru jako mezinárodního prostoru, nad nímž nemůže a nesmí žádný stát vykonávat svou výlučnou moc,³⁹ a jehož právní režim musí být odlišný od režimu vzdušného prostoru. Jedním z prvních teoretiků takového konceptu byl pak Welf Heinrich, jenž ve své disertační práci z roku 1953 nazvané *Luftrecht und Weltraum*⁴⁰ (Letecké právo a vesmír) přednesl myšlenku, že prostor nad hranicí atmosféry by měl být jak z důvodů fyzikálních, tak právních, územím svobodným a otevřeným, a to analogicky k režimu volného moře, pochopitelně při zohlednění nutných odlišností. Jak jsem však již zmínil dříve, dle mého názoru není jakákoliv analogie s volným mořem, ačkoliv se samozřejmě nabízí, ve vztahu ke kosmickému prostoru ideální, ba naopak je v mnoha směrech zavádějící a vede v důsledku k mnoha nepřesným, avšak bohužel velice rozšířeným, představám o kosmickém prostoru, a to zejména ve vztahu k možnostem pohybu a manévrování v něm.

Absurditu koncepce suverenity států sahající nad jejich územím donekonečna pak podle mě nejlépe zformuloval Arthur C. Clarke ve svém příspěvku adresovaném roku 1946 Britské meziplanetární společnosti, v němž vznesl naprosto zásadní argument proti této koncepci: existence výškového limitu svrchovanosti států je nezbytná, jelikož v opačném případě by “v průběhu dne, na rotujícím glóbu každý stát uplatňoval nárok na velkou část vesmíru”⁴¹ Jak již bylo řečeno výše v této práci, ačkoliv v současné době

³⁸ DOYLE, Stephen E. *A Concise History of Space Law: 1910-2009*, op. cit. 35, str. 4

³⁹ DOYLE, Stephen E. *A Concise History of Space Law: 1910-2009*, op. cit. 35, str. 3

⁴⁰ DOYLE, Stephen E. *A Concise History of Space Law: 1910-2009*, op. cit. 35, str. 11

⁴¹ DOYLE, Stephen E. *A Concise History of Space Law: 1910-2009*, op. cit. 35, str. 6

bezpochyby existují odlišné právní režimy pro vzdušný prostor a pro kosmický prostor, hranice mezi nimi bohužel nebyla dodnes uspokojivě stanovena.

Vedle otázky horní hranice vzdušného prostoru se v roce 1949 v odborných kruzích objevil další pojem, který se posléze stal jedním z klíčových témat dalšího vývoje kosmického práva, resp. obecně práva mezinárodních prostor, a sice koncept “společného dědictví lidstva”⁴² ve vztahu k Měsíci a ostatním nebeským tělesům s výjimkou Země. V padesátých letech se pak dostalo pozornosti i otázce systému přidělování frekvencí⁴³ a jejich klíčové roli v případného satelitního provozu.

Zásadním zlomem ve vztahu ke kosmickému právu, jenž zahájil další fázi vývoje tohoto právního odvětví, byl sled událostí, jež navázaly na vyhlášení Mezinárodního geofyzikálního roku pro roky 1957 a 1958, během něhož Sovětský svaz a USA vyslaly první umělé satelity Země. Sputnik I byl tedy v roce 1957 pro rozvoj kosmického práva obdobným impulsem jako první let bratří Wrightů v roce 1903 pro rozvoj leteckého práva.⁴⁴

2.2. Historie kosmického práva po roce 1957

2.2.1. Vývoj principů kosmického práva

Poté, co se cesty do kosmického prostoru staly skutečností, změnilo se jak tempo, tak forma vývoje vesmírného práva. Již nešlo jen o v zásadě čistě akademickou debatu jako v letech minulých (kdy s výjimkou otázky případných přeletů raket přes území třetích států neexistovaly žádné aktivity, jež by zasahovaly do kosmického prostoru), nyní bylo nutno urychleně řešit praktické otázky vyvolané činnostmi v kosmickém prostoru. V rámci vesmírného práva začalo být vytvářeno pozitivní právo a vesmírné právo se vydělilo jako samostatné odvětví mezinárodního práva veřejného. Klíčovou roli v tomto

⁴² DOYLE, Stephen E. *A Concise History of Space Law: 1910-2009*, op. cit. 35, str. 7

⁴³ DOYLE, Stephen E. *A Concise History of Space Law: 1910-2009*, op. cit. 35, str. 12

⁴⁴ DIEDERIKS-VERSCHOOR, Isabella, H.Ph., KOPAL, Vladimír. *An introduction to space law*, op. cit. 16, str. 2

procesu hrála a stále ještě do značné míry hraje OSN.

V prosinci 1958 ustavilo Valné shromáždění OSN Ad-hoc výbor pro mírové využívání kosmického prostoru⁴⁵, jenž měl za úkol identifikovat aktuální otázky spojené s aktivitami v kosmickém prostoru a navrhnout další postupy, zejména ve vztahu ke specializovaným agenturám OSN a dalším mezinárodním organizacím, a rovněž ve vztahu k možným právním problémům vyvolaným činnostmi v kosmickém prostoru.

O rok později byl pak tento ad-hoc výbor přeměněn na stálý Výbor pro mírové využívání kosmického prostoru⁴⁶ (*Committee on the Peaceful Uses of Outer Space - COPUOS*), jenž měl a má mimo jiné za úkol podporovat mezinárodní spolupráci v kosmickém prostoru a dále studovat a zpracovávat právní otázky spojené s využíváním kosmického prostoru, a to zejména prostřednictvím svého Právního podvýboru (*Legal Subcommittee of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space - LSC COPUOS*), jenž se stal v následujících letech hlavním místem jednání o mezinárodněprávní regulaci využívání kosmického prostoru.

V následujících letech pak byly výše uvedenými institucemi zformulovány základní principy, které položily základ pro pozdější přijetí jednotlivých mezinárodních smluv upravujících kosmické právo. Takové principy pokryly v zásadě veškeré tehdy předpokládané činnosti v kosmickém prostoru. Nicméně fakt, že v rámci COPUOS nebylo rozhodováno hlasováním, ale byla a stále je vyžadována jednomyslnost, vedl k situaci, že si většina přijatých formulací zachovala určitý stupeň vágnosti, přičemž mnohá ustanovení pak přímo vznikala jako kompromisní textace vycházející ze separátních návrhů ze strany USA a SSSR).

Jednomyslné rozhodování je mezi orgány OSN spíše výjimečné a v případě COPUOS odůvodněné skutečností, že jednomyslně přijaté rozhodnutí je politicky (nikoliv ale právně) závazné pro všechny členské země COPUOS.⁴⁷ Takový přístup sice přispíval (a stále přispívá) k větší přijatelnosti schválených textů, ale bohužel již od

⁴⁵ Question of the peaceful use of outer space, United Nations General Assembly, U.N. Doc. 1348 (XIII), 1958

⁴⁶ International co-operation in the peaceful uses of outer space, United Nations General Assembly, U.N. Doc. 1472 (XIV), 1959

⁴⁷ MARTINEZ, Peter. *The UN COPUOS Guidelines for the Long-term Sustainability of Outer Space Activities*. Journal of Space Safety Engineering. In Press, Corrected Proof, 2021, str. 2

počátku vedl k výkladovým problémům vymezení některých pojmů a obsahu některých ustanovení, jež neodstranily ani pozdější mezinárodní smlouvy, a z nichž značná část nebyla do dnešního uspokojivě vyřešena.

Principy týkající se kosmického práva a aktivit v kosmickém prostoru byly před počátkem kodifikačního procesu kosmického práva postupně přijímány ve formě rezolucí Valného shromáždění OSN, tj. v podobě právně nezávazných (ale politicky významných) dokumentů. Již rezoluce Valného shromáždění OSN č. 1348 (XIII)⁴⁸ z roku 1958 v úvodním ustanovení své preambule nadnesla jednu z budoucích základních zásad využívání kosmického prostoru, a sice že kosmický prostor má být využíván jen pro mírové účely. Navazující rezoluce Valného shromáždění OSN č. 1472 (XIV)⁴⁹ z roku 1959 pak přidala i zásadu, že kosmický prostor by měl být využíván v zájmu celého lidstva a ku prospěchu všech států bez ohledu na stupeň jejich ekonomického a vědeckého vývoje. V roce 1961 pak Valné shromáždění OSN jednomyslně přijalo rezoluci č. 1721 (XVI)⁵⁰, jež mimo jiné stanovila dva klíčové principy: mezinárodní právo, včetně Charty OSN, se vztahuje na kosmický prostor a nebeská tělesa (což v době přijetí rezoluce rozhodně nebylo považováno za samozřejmost); a kosmický prostor a nebeská tělesa jsou volně přístupná k průzkumu a využívání (*exploration and use*) všem státům v souladu s mezinárodním právem a nemohou být předmětem národního přivlastnění. Tyto principy pak bývají v současnosti považovány dokonce za obyčejové normy mezinárodního práva, k čemuž se dostanu níže v této práci.

Na výše uvedené rezoluce Valného shromáždění OSN pak posléze v roce 1963 navázala klíčová rezoluce Valného shromáždění OSN č. 1962 (XVIII)⁵¹, “Deklarace právních zásad, jimiž se řídí činnost států při průzkumu a využívání kosmického prostoru” (dále i jen „Deklarace“), jež byla rovněž přijata jednomyslně, a jež stanovila základní principy, jimiž se má řídit průzkum a využívání kosmického prostoru.

⁴⁸ U.N. Doc. 1348 (XIII), op. cit. 45, preambule

⁴⁹ U.N. Doc. 1472 (XIV), op. cit. 46, preambule

⁵⁰ International co-operation in the peaceful uses of outer space, United Nations General Assembly, U.N. Doc. 1721 (XVI), 1961, článek 1

⁵¹ Declaration of Legal Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, United Nations General Assembly, U.N. Doc. 1962 (XVIII), 1963

V Deklaraci došlo jednak k formulačnímu upřesnění zásad uvedených výše, zejména rozvedením zákazu “národního přivlastnění” tak, že je zakázáno národní přivlastnění “uplatněním svrchovanosti, užíváním nebo okupací, či jakýmkoliv jiným způsobem.”

V Deklaraci bylo dále výslovně prohlášeno, že státy jsou zodpovědné za činnost v kosmickém prostoru, ať už je taková činnost prováděna přímo jimi nebo třetími osobami podléhajícími jejich jurisdikci s tím, že aktivity nevládních subjektů pak musejí být předmětem autorizace a dohledu předmětného státu. V případě mezinárodních organizací je pak odpovědná za dodržování principů stanovených Deklarací jak mezinárodní organizace samotná, tak její členské státy.

Deklarace dále výslovně stanovuje povinnost států spolupracovat a brát ohled na zájmy ostatních států, zvláště v případě potenciálně škodlivých činností, jež je klíčová pro regulaci zbrojení v kosmickém prostoru. Jurisdikce států se pak vztahuje na objekty, které jsou zapsány v jeho registru, včetně osob na jejich palubě, a to i po dobu, kdy je takový objekt v kosmickém prostoru, tj. v prostoru mimo jurisdikci takového státu. Vlastnická práva k objektu pak nejsou jeho průletem kosmickým prostorem také jakkoliv ovlivněna. S tím pak souvisí povinnost ostatních států navrátit takový objekt nebo jeho část, pokud se dostane do jejich sféry vlivu, tj. typicky po dopadu na jejich území.

V neposlední řadě je v Deklaraci řešena odpovědnost států za škodu způsobenou jiným státům, včetně škody způsobené fyzickým nebo právnickým osobám podléhajícími jurisdikci takových států, objektem, jenž vypustily nebo jehož vypuštění obstaraly, nebo z jejichž území nebo zařízení byl takový objekt vypuštěn.

Poslední základní princip stanovený Deklarací se týká postavení astronautů. Ti jsou považováni za vyslance lidstva v kosmickém prostoru a státy jsou povinny poskytnout jim veškerou možnou podporu v případě nouze nebo nehody, včetně povinnosti předat je v případě přistání na jejich území či na volném moři státu registrace jejich vesmírného objektu.

Tyto základní principy se pak staly jedním z východisek následné kodifikace kosmického práva v rámci mezinárodního práva veřejného.

V souvislosti s otázkou mírového využívání kosmického prostoru pak byla v říjnu roku 1963 přijata, mimo hlavní proud vývoje kosmického práva, důležitá rezoluce

Valného shromáždění OSN č. 1884 (XVIII)⁵², jež vyzvala státy, aby neumísťovaly na oběžnou dráhu žádné objekty nesoucí jaderné zbraně nebo jiné zbraně hromadného ničení, neinstalovaly takové zbraně na nebeských tělesech nebo obecně kdekoli v kosmickém prostoru, a dále aby jakýmkoliv způsobem takové aktivity nepodporovaly nebo se na nich podílely.

Tato rezoluce byla přímou reakcí na Smlouvu o zákazu pokusů s jadernými zbraněmi v ovzduší, kosmickém prostoru a pod vodou podepsanou Velkou Británií, SSSR a USA 5. srpna 1963 (Smlouva o částečném zákazu jaderných zkoušek).

Ačkoliv zejména Deklarace, ale i ostatní výše popsané rezoluce Valného shromáždění OSN, dokládají široké mezinárodní porozumění ohledně principů, jimiž se má řídit průzkum a využívání kosmického prostoru, nemají právní závaznost mezinárodních smluv. Obecně se v případě rezolucí Valného shromáždění OSN jedná o takzvané *soft law*, jež sice může být východiskem pro vznik právní normy (buď jako základ textace mezinárodní smlouvy, nebo dokonce jako podklad pro vznik mezinárodněprávního obyčeje), ale samo o sobě není pro subjekty mezinárodního práva závazné. K otázce *soft law* ve vztahu ke kosmickému právu se dostaneme níže v samostatné kapitole.

Výše uvedené principy nicméně posloužily jako jedno z východisek pro kodifikační práce na mezinárodních smlouvách upravujících režim kosmického prostoru. Na jejich základě pak byly průběhu 60. a 70. let 20. století v rámci COPUOS připraveny texty pěti mezinárodních smluv, jež dále implementovaly principy stanovené v Deklaraci a ostatních výše uvedených rezolucích Valného shromáždění OSN.

2.2.2. Obyčejové mezinárodní právo ve vztahu ke kosmickému prostoru a nebeským tělesům

Jedním z pramenů mezinárodního práva veřejného je i mezinárodní obyčej, jak vyplývá mimo jiné i z článku 38 Statutu Mezinárodního soudního dvora. Dalšími prameny uvedenými v tomto článku jsou pak mezinárodní smlouvy, obecné zásady práva

⁵² Question of general and complete disarmament, United Nations General Assembly, U.N. Doc. 1884 (XVIII), 1963

uznané civilizovanými národy a podpůrně pak i soudní rozhodnutí a nauka mezinárodního práva (nejvíce kvalifikovaných spisovatelů různých národů). Podstatou mezinárodního obyčeje pak je dle tohoto článku “průkaz obecné praxe přijímané za právo”.⁵³

Mezinárodní obyčej má tedy dvě složky: *usus longaevus*, tedy materiální prvek spočívající v opakované, dlouhodobé a stejnorodé praxi subjektů mezinárodního práva, a dále prvek subjektivní – *opinio iuris (sive necessitatis)*, spočívající v přesvědčení subjektů o právní závaznosti pravidla chování obsaženého v takové praxi.

“Praxi vytváří množina dílčích relevantních chování, z nichž některá vystupují jako precedenty. Soubor individuálních chování musí vykazovat určité vlastnosti: musí se kvalifikovat jako opakovaná, stejnorodá, nepřetržitá, rozšířená a reprezentativní, déleodobá praxe.”⁵⁴ Trvání praxe, resp. její dlouhodobost, však není pro vznik obyčejového pravidla obecně klíčové. Například ve vztahu k leteckému a později i k vesmírnému právu se pravidla vytvářela relativně rychle⁵⁵. Důležité je, do jaké míry jsou zachovány ostatní výše uvedené předpoklady vzniku obyčejové normy, zejména pak stejnorodost, nepřetržitost a reprezentativnost.

Mezinárodní soudní dvůr v této věci zdůraznil v případě „Nicaragua v. United States“, že “aby bylo možno dovozovat existenci obyčejového pravidla, je nutné, aby počínání státu bylo obecně v souladu s takovými pravidly a případy, kdy je takové počínání v rozporu s daným pravidlem, byly považovány za porušení takového pravidla a ne za známku uznání nového pravidla.”⁵⁶ V podstatě se jedná o zásadu *exceptio probat regulum (in casibus non exceptis)*, tj. o zásadu, že výjimka potvrzuje pravidlo (v jejím původním významu - tj. že výjimka potvrzuje pravidlo v případech, jež nejsou výslovně vyňaty z takového pravidla). Klíčové tedy je, aby chování států bylo konzistentní.

Dle některých názorů v takovém případě není nutná ani opakovanost takového

⁵³ Charta Spojených národů a status Mezinárodního soudního dvora z 26. června 1945, č. 30/1947 Sb., Statut Mezinárodního soudního dvora, článek 38

⁵⁴ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště právu českému*. 5., podstatně upravené a doplněné vydání. Brno: Doplněk, 2008, str. 161

⁵⁵ SHAW, Malcolm N. *International law*, op. cit. 27, str. 76

⁵⁶ Case concerning military and paramilitary activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, Judgment, I.C.J. Reports 1986, p. 14, str. 98

jednání států za předpokladu, že je zřejmé *opinio iuris*. V takovém případě lze mluvit i o “okamžitým” vzniku mezinárodního obyčeje.⁵⁷ Koncepce “okamžitého mezinárodního obyčeje”, kdy by měla obyčejová forma vzniknout již na základě jediného precedentu, jako bylo vypuštění prvního umělého satelitu Země v roce 1957, však není v právní nauce obecně příliš kladně přijímána.⁵⁸ Na druhou stranu je zřejmé, že zejména v nových odvětvích mezinárodního práva, mohou být, v návaznosti na novost předmětných situací, obyčeje vytvářeny praxí států velice rychle, a to zvláště s ohledem na absenci jiných pravidel, jež by byla s takovou praxí v rozporu, a zvláště pak v případech, kdy je existence takové mezinárodněprávní regulace nezbytná.⁵⁹ V kosmickém právu došlo ke vzniku prvních obyčejových pravidel již brzy po vypuštění prvních satelitů, a sice ve vztahu k zákazu uplatnění suverenity, resp. přivlastnění, vůči kosmickému prostoru a dále v otázce volného přeletu vesmírných objektů nad územím jiných států.

I Mezinárodní soudní dvůr v rámci případu „Pevninská mělčina Severního moře“ prohlásil, že uplynutí jen krátkého časového období není samo o sobě na překážku vzniku mezinárodního obyčeje za předpokladu, že praxe států, včetně těch, jejichž zájmy jsou danou praxí zejména dotčeny, je dostatečně rozsáhlá a jednotná.⁶⁰

Daná praxe tedy ani nemusí být zastávána nebo vykonávána většinou států, stačí pokud státy, které ji vykonávají jsou vzhledem k předmětu takové úpravy ve zvláštním postavení, daným jejich faktickými možnostmi. Proto lze říct, že na vývoj vesmírného práva měla, minimálně v úvodním období, zásadní vliv praxe SSSR a USA, a to v podobném rozsahu, v jakém Velká Británie formovala v 19. století vývoj mořského práva.⁶¹

Zatímco materiální prvek obyčejového pravidla lze většinou určit v zásadě jednoznačně, prokázání subjektivní složky mezinárodního obyčeje bývá zpravidla již složitější. “Existence obyčejových pravidel může být odvozena z praxe a chování států, což s sebou nese určité problémy. Kdy je možno prohlásit, že určitý soubor opatření

⁵⁷ SHAW, Malcolm N. *International law*, op. cit. 27, str. 78

⁵⁸ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště právu českému*, op. cit. 54, str. 162

⁵⁹ SHAW, Malcolm N. *International law*, op. cit. 27, str. 79

⁶⁰ North Sea Continental Shelf Case, Judgment, I.C.J. Reports 1969, p. 3, str. 44

⁶¹ SHAW, Malcolm N. *International law*, op. cit. 27, str. 80

přijatých státem odráží právní pravidlo, a kdy jde jen o výraz např. zdvořilosti? Jak může být odhaleno, co přesně stát dělá, když zde není žádný živoucí “stát,” ale spíše tisícovky úředníků vykonávajících vládní funkce?”⁶² Obecně je vzhledem k subjektivitě prvku *opinio iuris* ve vztahu ke státům obtížně zjistit a prokázat motivaci jejich jednání.

Jedním z popsaných způsobů vzniku mezinárodního obyčeje je postupný proces, kdy se z původně dobrovolného jednání státu stává povinné, tj. na počátku stát jedná nějakým způsobem (z důvodů vlastního zájmu) bez toho, aby dal najevo (i ostatním státům), že takové jednání považuje za závazné. Pokud se stejným způsobem začnou chovat i ostatní státy může po určité době vykristalizovat pravidlo, jež je zpočátku dobrovolné, později očekávané, a nakonec považované za závazné, kdy odchylka od takového pravidla již není považována jen za nežádoucí, ale za protiprávní.⁶³

Na vznik takových mezinárodních obyčejů je též možno pohlížet jako na sérii tacitních dohod mezi státy vypouštějícími vesmírné objekty a státy, nad nimiž vedou dráhy těchto vesmírných objektů. První vypuštění satelitů ze strany USA a SSSR, nadto dopředu avizované, nevyvolalo žádné protesty ostatních států a lze proto hovořit o situaci kdy precedent aktivního státu a tacitní souhlas pasivního státu vedl k uzavření tacitní dohody. Opakováním takové činnosti počet tacitních dohod narůstá a zvyšuje se i počet jejich stran. “Do hry vstupují další faktory (právní vědomí, tradice, doktrína estoppel, reciprocita atd.), jejichž společným působením se postupně pasivní státy podrobují praxi aktivních států s rostoucím vědomím, že případný protest by již nebyl právně významný (příslušné obyčejové pravidlo se stalo závazným).”⁶⁴

V rámci rozpoznávání a dokazování *opinio iuris* jsou pak v zásadě možné dva přístupy: snížení důrazu na takový prvek nebo dokonce jeho presumpce v případech, kdy z okolností jasně nevyplývá, že by stát nebyl přesvědčen o závaznosti pravidla, nebo druhý přístup, kdy je existence tohoto prvku odvozována ne z “vnitřních pocitů” státu, ale pouze z vnějších projevů jeho právního vědomí, a to například z odkazu na závaznost takového pravidla v deklaratorní mezinárodní smlouvě nebo z okolností, kdy stát

⁶² SHAW, Malcolm N. *International law*, op. cit. 27, str. 73

⁶³ KOPLOW, David A. *ASAT-isfaction: Customary International Law and the Regulation of Anti-Satellite Weapons*. Michigan Journal of International Law. Volume 30, 2009, str. 1226

⁶⁴ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště právu českému*, op. cit. 54, str. 168

respektuje danou praxi i v případech, kdy je to pro něj nevýhodné.⁶⁵

V procesu identifikace existence mezinárodního obyčeje a jeho obsahu je proto klíčová i role mezinárodních soudních a arbitrážních orgánů a představitelů právní vědy. Ačkoliv tito nemají možnost obyčejovou normu přímo vytvořit, jejich argumentace může ovlivnit praxi států. Státy jsou totiž v paradoxní situaci, kdy jako “výrobci” mezinárodní obyčeje živelně vytvářejí, ale jako “spotřebitelé” je pak často jen obtížně identifikují.⁶⁶ Na druhou stranu lze mezinárodní obyčej ve vztahu k mezinárodním smlouvám chápat jako silnější instrument, neboť jakmile je nalezen a uznán, je, na rozdíl od mezinárodních smluv (od kterých navíc lze v principu odstoupit), závazný pro všechny subjekty mezinárodního práva, tj. i pro ty, které jen svým chování nepodporovaly a dokonce si ani nemusely být vědomy trendu vedoucího ke vzniku takového obyčeje.

Klíčový je proto i případný odpor proti chování jiných subjektů mezinárodního práva. V případě vesmírného práva je zásadní praxe států podílejících se na kosmické činnosti, zejména pak “vesmírných mocností” USA, Ruska a v posledních letech zejména i Číny. Role ostatních států je do jisté míry snížena. Pokud tedy chtějí takové státy zabránit situaci, kdy by jejich pasivita byla vykládána jako tolerance precedentu nebo praxe jiných států, mohou se uchýlit k systematickým protestům. Soustavně protestující stát pak nemůže být vázán případnou obyčejovou normou, která vznikla proti jeho vůli.⁶⁷ Právě soustavné protesty pak mohou být jedním z klíčových nástrojů v současné debatě o legalitě konvenčních zbraní v kosmickém prostoru, pokud by takové zbraně byly v kosmickém prostoru umístěny.

Samotné neumístování nebo nepoužití kosmických zbraní není pro vznik mezinárodního obyčeje podstatné, pokud zároveň není nalezen subjektivní prvek takového potenciálního obyčeje, tj. přesvědčení států, že existence, umístění nebo použití takové zbraně je v rozporu s právem. Taková argumentace byla použita již ve výše zmíněném Poradním posudku Mezinárodního soudního dvora v Haagu z roku 1996 ve

⁶⁵ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště právu českému*, op. cit. 54, str. 165

⁶⁶ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště právu českému*, op. cit. 54, str. 161

⁶⁷ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště právu českému*, op. cit. 54, str. 164

věci „Oprávněnosti hrozby nebo použití jaderných zbraní“, kde Mezinárodní soudní dvůr prohlásil, že nelze usuzovat na vznikající mezinárodní obyčej pouze ze skutečnosti, že jaderné zbraně nebyly od roku 1945 použity v boji.⁶⁸

Ve vztahu ke kosmickému prostoru jsou pak bezesporu obecně aplikovatelné zejména již výše zmíněné následující dvě obyčejové normy, jejichž vznik lze datovat již do doby před přijetím Kosmické smlouvy, která je následně jen kodifikovala ve svých zásadách. Jde jednak o právo pokojného přeletu vesmírného objektu nad územím třetích států a dále pak zákaz přivlastnění kosmického prostoru. Klíčové tedy je, že taková pravidla, pokud jsou mezinárodním obyčejem, jsou závazná i pro státy, jež nejsou smluvními stranami Kosmické smlouvy.

Vedle faktické činnosti států měly vliv na vznik obyčejového pravidla zákazu přivlastnění kosmického prostoru i výše v této práci uvedené rezoluce Valného shromáždění OSN, č. 1721 (XVI) z roku 1961 a Deklarace z roku 1963, jež byly přijaty jednomyslně. Vyjádřily potřebu zákazu přivlastnění kosmického prostoru, přičemž v průběhu vytváření tohoto obyčeje došlo podle některých názorů dokonce k jeho rozdělení na dvě stabilizující se obyčejové normy, přičemž jedna z nich upravuje samotný zákaz přivlastnění kosmického prostoru, druhá se pak stabilizuje ve formě upřesňující prostorové hranice kosmického prostoru, a sice tak, že nejnižší dráhy umělých satelitů Země se nacházejí již v kosmickém prostoru.⁶⁹ Nicméně tento druhý obyčej není doposud stabilní a hranice kosmického prostoru, tj. rozhraní mezi vzdušným prostorem, nad nímž státy uplatňují suverénní práva, a kosmickým prostorem jako mezinárodním prostorem, není, jak jsem již předestřel výše v této práci, stále dostatečně stanovena resp. uznána a je nadále předmětem sporů.

Dle některých názorů pak může být součástí obyčejového práva i zásada mírového využívání kosmického prostoru, ovšem vzhledem k nejasnosti jejího obsahu (viz samostatná kapitola níže v této práci) je to dle mého názoru sporné.

Rovněž ve vztahu k možnému vyzbrojení (*weaponization*) kosmického prostoru nebo vývoji a testování ASAT systémů zatím podle mě není možné hovořit o regulaci pomocí mezinárodního obyčeje. Nic ani nenasvědčuje tomu, že by tu byl byt' jen trend vedoucí ke vzniku mezinárodního obyčeje, jelikož názory států, zejména pak USA, Ruska

⁶⁸ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1996, str. 254

⁶⁹ ONDŘEJ, Jan. *Právní režimy mezinárodních prostorů*, op. cit. 8, str. 22

a Číny, na faktické možnosti a právní rámce kosmických zbraní a ASAT systémů se diametrálně liší. Jak již bylo uvedeno výše, samotné neumisťování zbraní v kosmickém prostoru není bez příslušného *opinio iuris* pro vznik mezinárodního obyčeje relevantní. Státy se však doposud neshodly na názoru, že by kosmické zbraně nebo ASAT systémy měly být považovány za nelegální a *de lege ferenda* zakázány.

Ve vztahu ke kosmickým zbraním je hlavní překážkou konsensu postoj USA, jinak se většina států v zásadě shodne na potřebě, nebo minimálně vhodnosti, regulace kosmických zbraní.

V otázce ASAT systémů je situace složitější a možný konsensus vzdálenější. Výtky proti vyzbrojení kosmického prostoru a testům ASAT systémů jsou doposud vedeny spíše z pozice geopolitiky nebo praktické ochrany prostředí. Jak již bylo uvedeno výše v této práci, i zřejmě v případě nejkřiklavějšího incidentu – čínského testu ASAT systému v roce 2007, protestující státy nenamítaly protiprávnost takové aktivity (s výjimkou nekonkrétní výtky ze strany Japonska).

2.2.3. Proces kodifikace kosmického práva

Základní mezinárodní smlouvou, jakousi svého druhu “ústavou” kosmického práva, upravující aktivity v kosmickém prostoru je tzv. Kosmická smlouva, tj. Smlouva o zásadách činnosti států při průzkumu a využívání kosmického prostoru včetně Měsíce a jiných nebeských těles z 27. ledna 1967. Jako východisko pro přípravu jejího textu posloužily nejen principy stanovené v rezolucích Valného shromáždění OSN uvedené výše, zejména pak v Deklaraci, ale mimo jiné i rovněž již zmíněná mezinárodní smlouva upravující specifika jiného mezinárodního prostoru, a sice Smlouva o Antarktidě z 1. prosince 1959. Ve vztahu k mírovému využívání kosmického prostoru pak jako východisko posloužila mimo jiné mezinárodní smlouva regulující tehdy velice aktuální téma zkoušek jaderných zbraní, a sice Smlouva o částečném zákazu jaderných zkoušek z roku 1963.

Smlouva o Antarktidě bezesporu inspirovala některé ze základních článků Kosmické smlouvy, zejména pak ustanovení o mírovém využívání, svobodě vědeckého výzkumu a s tím související mezinárodní spolupráci, a v neposlední řadě pak zákaz přivlastnění kosmického prostoru a jeho částí (na rozdíl od Smlouvy o Antarktidě však,

s výjimkou dříve zmíněného požadavku rovníkových států na základě tzv. Bogotské deklarace z roku 1976, státy nevznášely a doposud nevznášejí na kosmický prostor a zejména na nebeská tělesa územní nároky.⁷⁰ Nicméně vzhledem k rozvoji technologií pro získávání zdrojů z nebeských těles není vyloučeno, že se takové nároky států v mohou v budoucnosti objevit).

Dalším východiskem při přípravách textu Kosmické smlouvy byl rámec mírového využívání kosmického prostoru ve vztahu k jaderným zbraním nastavený ve Smlouvě o částečném zákazu jaderných zkoušek. Potřeba přijetí této smlouvy byla vyvolána dvěma soudobými nebezpečnými trendy.

Smlouva o částečném zákazu jaderných zkoušek jednak reagovala na sérii pokusných výbuchů stále mohutnějších jaderných hlavic v atmosféře, jež na straně USA vyvrcholila operací „Castle Bravo“ v roce 1954 a na straně SSSR svržením „Car bomby“ roku 1961. Tyto pokusy (a samozřejmě nejen ony) způsobovaly devastaci rozsáhlých ploch a obrovské znečištění radioaktivním spadem. Nejen vlna protestů světové veřejnosti, ale i strach představitelů světových velmocí ze stupňujících se možných následků podobných zkoušek, vedly k uzavření této smlouvy, jež napříště dovolovala jen podzemní pokusné jaderné výbuchy, jejichž vliv na životní prostředí je násobně menší.

Druhým, pro vývoj kosmického práva podstatnějším, východiskem Smlouvy o částečném zákazu jaderných zkoušek pak byla série jaderných testů v kosmickém prostoru. Jaderné výbuchy v kosmickém prostoru, byly při tehdejší úrovni zbraňových a navigačních systémů jedinou reálně použitelnou ASAT zbraní a zbraní proti nosičům jaderných hlavic (tzv. *anti-ballistic missile* (ABM) zbraní). Obě supervelmoci proto provedly mezi lety 1958 a 1962 devět testovacích výbuchů v kosmickém prostoru k ověření efektu elektromagnetického pulsu na satelity a mezikontinentální balistické střely. Na závěr tohoto období, v roce 1962, nejsilnější výbuch o síle 1,4 megatuny ekvivalentu TNT v rámci amerického testu „Starfish Prime“ zničil sedm satelitů (kromě amerických i po jednom britském a sovětském) a poškodil i pozemní elektroniku (vše nad rámec zamýšleného cíle tohoto testu). Pásma nabitých částic po takových explozích přetrvávalo několik měsíců a mohlo dále poškozovat procházející satelity. Obě velmoci tedy měly zájem na zákazu takových testů, ačkoliv vývoj ASAT zbraní s jadernou hlavicí

⁷⁰ ONDŘEJ, Jan. *Právní režimy mezinárodních prostorů*, op. cit. 8, str. 22

pokračoval až do konce 60. let 20. století.⁷¹

Nutno však zmínit, že nezamýšleným vedlejším efektem Smlouvy o částečném zákazu jaderných zkoušek bylo bohužel i zastavení některých v zásadě mírových projektů, jako byl například projekt Orion, jenž zvažoval možnost využití jaderných výbuchů pro pohon kosmických lodí apod.

Smlouva o částečném zákazu jaderných zkoušek může sloužit do jisté míry jako vzor pro jiné možné budoucí úpravy režimu kontroly zbraní v kosmickém prostoru. Pokud by se totiž USA a Sovětský svaz v roce 1963 nevzdaly práva na jaderné testy v kosmickém prostoru, brzy by takové testy pravděpodobně provedly i ostatní jaderné mocnosti. Ty však místo toho následovaly supervelmoci v jejich sebeomezení ve vztahu ke kosmickému prostoru.⁷² Takové sebeomezení, i pokud by bylo vyhlášeno jednostranné, může mít podle mě význam i pro regulaci jiných kategorií zbraní ve vztahu ke kosmickému prostoru.

V článku I. Smlouvy o částečném zákazu jaderných zkoušek je tedy mimo jiné stanoveno, že:

“Každá ze smluvních stran se zavazuje zakázat veškeré pokusné výbuchy jaderných zbraní i všechny jiné jaderné výbuchy, předcházet jim a neprovádět je, a to na kterémkoli místě podléhajícím její pravomoci nebo kontrole:

- a) v ovzduší; mimo jeho hranice, čítaje v to kosmických prostor; pod vodou, čítaje v to pobřežní vody a volné moře; a*
- b) v kterémkoli jiném prostředí, pokud takový výbuch způsobuje zanášení radioaktivního odpadu mimo území státu, pod jehož pravomocí nebo kontrolou se takový výbuch provádí.”⁷³*

Ačkoliv nejsou ve výše uvedeném ustanovení výslovně zmíněna nebeská tělesa,

⁷¹ MOLTZ, James C. *Crowded orbits: conflict and cooperation in space*. New York: Columbia University Press, 2014, str. 29

⁷² MOLTZ, James C. *Crowded orbits: conflict and cooperation in space*, op. cit. 71, str. 155

⁷³ Smlouva o zákazu pokusů s jadernými zbraněmi v ovzduší, kosmickém prostoru a pod vodou, 1963, č. 90/1963 Sb., čl. I

je zřejmé, že jsou v článku I. zahrnuta, ať už v rámci “kosmického prostoru” dle odst. a) nebo v rámci “jiného prostředí” dle odst. b).

Vyjednávání o textu nejen Kosmické smlouvy, ale i jí předcházející Deklarace (ta byla mimochodem přijata až 13. prosince 1963, tedy později než Smlouva o částečném zákazu jaderných zkoušek), ve vztahu k mírovému využívání kosmického prostoru, tedy započala za situace, kdy jedna z klíčových aktivit vojenského významu byla již ve vztahu ke kosmickému prostoru zakázána mezinárodním právem⁷⁴ (valná většina z jejich stávajících 126 smluvních států Smlouvu o částečném zákazu jaderných zkoušek přijala již v létě 1963). Nicméně Smlouva o částečném zákazu jaderných zkoušek je závazná jen pro její smluvní strany s tím, že ze zemí vlastnicích jaderné zbraně není smluvní státem Francie, Čína a Severní Korea.

Práce na přípravě Kosmické smlouvy započaly v polovině 60. let a byly nepochybně urychleny probíhajícím závodem mezi USA a SSSR o to, která z těchto velmocí dosáhne dříve vytyčeného (ve skutečnosti ze strany USA jednostranně vyhlášeného a ze strany SSSR nikdy oficiálně nepřijatého) cíle, a sice přistání člověka na Měsíci. Bylo tudíž pro všechny zainteresované žádoucí, aby k uzavření mezinárodní smlouvy upravující pravidla činnosti stát v kosmickém prostoru a zejména na nebeských tělesech došlo pokud možno ještě před takovým přistáním. Po předběžných diplomatických jednáních byly oběma velmocemi v červnu 1966 předloženy separátní návrhy textu mezinárodní smlouvy upravující aktivity při průzkumu a využívání kosmického prostoru.⁷⁵ V rámci pátého zasedání LSC COPUOS v roce 1966 pak došlo k přípravě finálního kompromisního návrhu Kosmické smlouvy, vycházejícího z výše uvedených dvou návrhů textu.⁷⁶

Jednou ze základních otázek bylo, zda se má budoucí mezinárodní smlouva

⁷⁴ ARONS, Daniel M., DEMBLING, Paul G. *The evolution of the Outer Space Treaty*, Journal of Air Law and Commerce. No. 33, 1967, str. 424

⁷⁵ USA - návrh Smlouvy upravující průzkum Měsíce a ostatních nebeských těles (U.N. Doc. A/AC.105/32); SSSR - návrh Smlouvy o zásadách činnosti států při průzkumu a využívání kosmického prostoru včetně Měsíce a jiných nebeských těles (U.N. Doc. A/6352)

⁷⁶ KOPAL, Vladimír. *Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies*. United Nations Audiovisual Library of International Law, 2008, str. 2

vztahovat pouze na nebeská tělesa, nebo i na samotný kosmický prostor. V této otázce se původní návrhy USA a SSSR zásadně lišily. Zatímco americký návrh upravoval pouze otázku nebeských těles, sovětský návrh řešil i otázku samotného kosmického prostoru.⁷⁷

Další spornou otázkou bylo, zda mají být, v návaznosti na Deklaraci a ostatní principy stanovené dřívějšími rezolucemi Valného shromáždění OSN, v ustanoveních Kosmické smlouvy stanoveny pouze obecné principy upravující činnost států, nebo zda mají být stanovena i konkrétní a detailní pravidla takové činnosti.⁷⁸ Nakonec bylo dohodnuto, zejména z důvodu úspory času, jít cestou nastavení spíše pouze obecnějších pravidel v Kosmické smlouvě a jejich bližší specifikaci odložit a následně zpracovat v navazujících mezinárodních smlouvách upravujících detailněji jednotlivé aspekty. Ostatně již v době příprav Kosmické smlouvy probíhaly práce na návrzích mezinárodních smluv upravujících otázky odpovědnosti za škodu způsobenou kosmickými objekty a otázku pomoci astronautům a zajištění jejich návratu.⁷⁹

Sporným bodem pak byla rovněž otázka omezení nebo dokonce zákazu vojenské činnosti v kosmickém prostoru a na nebeských tělesech. Výsledné znění Kosmické smlouvy je pak v ustanoveních týkajících se této problematiky výsledkem velkých kompromisů mezi USA a SSSR,⁸⁰ což bude rozvedeno níže v kapitole věnované jednotlivým ustanovením Kosmické smlouvy. Kosmická smlouva byla schválena Valným shromážděním OSN v rezoluci č. 2222 (XXI) z 19. prosince 1966 a otevřena k podpisu dne 27. ledna 1967 s tím, že účinnosti nabyla dne 10. října 1967 (podmínkou účinnosti Kosmické smlouvy bylo podle jejího článku XIV uložení ratifikačních listin pěti vládami, včetně vlády Spojeného království, SSSR a USA).

Bohužel podobně jako Deklarace a ostatní rezoluce Valného shromáždění OSN ani Kosmická smlouva se dostatečně nevypořádala s definicí termínů v ní použitých. Některé byly dále specifikovány v níže uvedených navazujících mezinárodních smlouvách a rezolucích Valného shromáždění OSN (jako například pojem

⁷⁷ ARONS, Daniel M.; DEMBLING, Paul G. *The evolution of the Outer Space Treaty*, op. cit. 74, str. 428

⁷⁸ ARONS, Daniel M.; DEMBLING, Paul G. *The evolution of the Outer Space Treaty*, op. cit. 74, str. 427

⁷⁹ ARONS, Daniel M.; DEMBLING, Paul G. *The evolution of the Outer Space Treaty*, op. cit. 74, str. 428

⁸⁰ ARONS, Daniel M.; DEMBLING, Paul G. *The evolution of the Outer Space Treaty*, op. cit. 74, str. 428

„vypouštějícího státu“), jiné nebyly do dnešního dne uspokojivě definovány (resp. nebylo dosaženo obecné shody na takové definici). Jde zejména o termíny jako “kosmický prostor,” “vesmírný objekt,” “mírové účely,” “nebeské těleso” nebo “průzkum a využívání kosmického prostoru.”⁸¹

V letech následujících po přijetí Kosmické smlouvy byly v návaznosti na Kosmickou smlouvu v rámci LSC COPUOS připraveny texty níže uvedených mezinárodních smluv, jež detailně upravovaly jednotlivé aspekty specifických činností v kosmickém prostoru a na nebeských těles, a to v návaznosti na příslušná obecná ustanovení Kosmické smlouvy:

- Dohoda o pomoci kosmonautům a jejich návratu a o vrácení předmětů vypuštěných do kosmického prostoru z 22. dubna 1968 (Dohoda o pomoci kosmonautům);

- Úmluva o mezinárodní odpovědnosti za škody způsobené kosmickými objekty z 29. března 1972 (Úmluva o odpovědnosti);

- Úmluva o registraci objektů vypuštěných do kosmického prostoru ze 14. ledna 1975 (Úmluva o registraci);

- Dohoda o činnosti států na Měsíci a jiných nebeských tělesech z 5. prosince 1979 (Dohoda o Měsíci).

⁸¹ KOPAL, Vladimír. *Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies*, op. cit. 76, str. 6

3. Mírové využívání kosmického prostoru

3.1. Pojem mírového využívání kosmického prostoru

Využívání kteréhokoliv z mezinárodních prostorů v nejširším smyslu zahrnuje v podstatě všechny myslitelné aktivity. Využívání pro mírové účely je pak podmnožinou takových možných chování a je na ně v různé míře odkazováno v mezinárodních smlouvách a dalších instrumentech mezinárodního práva upravujících právní režimy jednotlivých mezinárodních prostorů.

V zásadě jsou v takových případech používány dvě obecné formulace, a sice “využívání výlučně pro mírové účely,” nebo pojem “využívání pro mírové účely.” Bohužel však jak v právní nauce, tak v přístupu jednotlivých států, nepanuje jednota ohledně výkladu takových pojmů, a to jak z hlediska jejich obsahu, tak v otázce, zda jsou takové pojmy rovnocenné, nebo zda se přidáním slova „výlučně“ kvalitativně mění, zesiluje, obsah takové formulace. Mimo jiné se tato nejednotnost projevuje i v kosmickém právu.⁸²

Na konci 50. let 20. století převládal obecný názor, jak mezi veřejností, tak i mezi vládami některých států, že kosmický prostor by měl být skutečně využíván pouze pro mírové účely a ve prospěch všech států. Ostatně slovo “mírový” se objevilo v názvu jak ad-hoc, tak i stálého výboru OSN pro využívání kosmického prostoru. Nicméně minimálně ze strany některých států byl takový požadavek do jisté míry pokrytecký, jelikož, jak již bylo uvedeno výše, již od počátku „kosmického věku“ byl kosmický prostor fakticky využíván i pro vojenské účely (příčemž je možno říct, že dokonce zejména pro vojenské účely). Tento rozpor v proklamovaném a skutečném využívání tedy v podstatě od počátku vedl k různému chápání a výkladu pojmu “mírové využívání.”⁸³

Ve vztahu ke kosmickému prostoru bylo již v samém úvodu, v rezoluci Valného

⁸² ONDŘEJ, Jan. *Právní režimy mezinárodních prostorů*, op. cit. 8, str. 66

⁸³ CHENG, Bin. *The legal status of outer space and relevant issues: Delimitation of outer space and definition of peaceful use*, op. cit. 10, str. 98

shromáždění OSN č. 1148 (XII), požadováno, aby kosmický prostor byl využíván “výlučně pro mírové a vědecké účely⁸⁴.” O rok později v rezoluci Valného shromáždění OSN č. 1348 (XIII) se pak již ale mluví jen o “využívání pro mírové účely⁸⁵.”

Jak preambule Kosmické smlouvy, tak i další mezinárodní smlouvy upravující právní režim kosmického prostoru, s výjimkou Dohody o Měsíci, se dovolávají “využívání kosmického prostoru pro mírové účely.” Stejnou formulaci pak obsahují i preambule mnoha rezolucí Valného shromáždění OSN týkajících se kosmického prostoru.

Mimo preambuli je povinnost využívání pro mírové účely stanovena v Kosmické smlouvě pouze ve vztahu k nebeským tělesům (tedy ne ke kosmického prostoru obecně), kdy článek IV odstavec 2 Kosmické smlouvy stanovuje, že Měsíc a ostatní nebeská tělesa mají být “využívána výlučně pro mírové účely”. Stejně formulace se pak drží i Dohoda o Měsíci ve svém článku 3 odstavci 1. V detailu se budu jednotlivým ustanovením Kosmické smlouvy a Dohody o Měsíci věnovat níže v této práci.

Bohužel výše uvedené pojmy nebyly doposud v žádné z mezinárodních smluv definovány. Otázkou tedy je, zda je mezi pojmy “využívání pro mírové účely” a “využívání výlučně pro mírové účely” nějaký zásadní rozdíl, a dále pak jaký je vlastně obsah takových pojmů. Názory na obsah těchto pojmů se různí již od přípravy prvních mezinárodněprávních dokumentů týkajících se mezinárodního režimu kosmického prostoru. Základním rozporem bylo pojetí mezi státy sovětského bloku, které, alespoň zpočátku, prosazovaly “mírové využívání” jako striktně “nevojenské,” a pojetím některých západních zemí, zejména USA, jež zastávaly názor, že mírové využívání dovoluje “vojenskou činnost neagresivního charakteru.”⁸⁶

Je zřejmé, že sovětské pojetí by nedovolovalo ani vojenské špionážní satelity (což by bylo mohlo být pro SSSR v tehdejší době do jisté míry a doby výhodné, a to s ohledem

⁸⁴ Regulation, limitation and balanced reduction of all armed forces and all armaments; conclusion of an international convention (treaty) on the reduction of armaments and the prohibition of atomic, hydrogen and other weapons of mass destruction, United Nations General Assembly, U.N. Doc. 1148(XII), 1957

⁸⁵ Question of the peaceful use of outer space, General Assembly Resolution, United Nations General Assembly, U.N. Doc. 1348 (XIII), 1958

⁸⁶ ONDŘEJ, Jan. *Právní režimy mezinárodních prostorů*, op. cit. 8, str. 66

na asymetrii možností špionáže, kdy USA, jako relativně otevřená společnost, byla přístupná pro sběr informací, zatímco ve vztahu k SSSR byly USA odkázány v mnohem vyšší míře pouze na prostředky špionáže na dálku).

Nicméně i SSSR vypouštěl v době přípravy textu Kosmické smlouvy, resp. minimálně od roku 1961, špionážní satelity. O upřímnosti postoje SSSR lze pochybovat i vzhledem k tomu, že minimálně až do roku 1985 vypouštěl a provozoval všechny své vojenské satelity pod pláštěm vědeckého výzkumu.⁸⁷

Pojetí „mírového využívání“, jako obecně „nevojenského“, je také zřejmě více přijímáno v právní teorii, přičemž zastánci takového pojetí často odkazují na ustanovení Smlouvy o Antarktidě z roku 1959, jejíž ustanovení o “mírovém využívání” je obecně chápáno ve významu “nevojenského” využívání.⁸⁸ Někteří autoři⁸⁹ pak v rámci takové argumentace odkazují na vykládací pravidlo dle článku 31 odst. 1 Vídeňské úmluvy o smluvním právu ze dne 26. května 1969 (Vídeňská úmluva), které stanovuje, že “smlouva musí být vykládána v dobré víře, v souladu s obvyklým významem, který je dáván výrazům ve smlouvě v jejich celkové souvislosti, a rovněž s přihlédnutím k předmětu a účelu smlouvy.”

Dle mého názoru je však při takové argumentaci problematická nejen nejednoznačnost pojmu “mírový” (*peaceful*) v běžném jazyce a absence explicitního zákazu vojenské činnosti obecně, ale mimo jiné i přístup zejména USA a SSSR v době sjednávání Kosmické smlouvy, kdy tyto státy daly jasně najevo, že si nepřejí kompletní nemilitarizaci kosmického prostoru srovnatelnou s režimem dle Smlouvy o Antarktidě.⁹⁰ Situaci v Antarktidě pak můžeme považovat za *sui generis*, jelikož u ní došlo ke konsensu, že užitek v rámci mírového využívání a vědeckého výzkumu převyšuje možné

⁸⁷ SU, Jinyuan. *The „peaceful purposes” principle in outer space and the Russia-China PPWT Proposal*. Space Policy. No. 26, 2010, str. 82

⁸⁸ TRONCHETTI, Fabio. *Preventing the weaponization of outer space: Is a Chinese-Russian-European common approach possible?*. Space Policy. No. 27, 2011, str. 82

⁸⁹ VERMEER, Arjen. *The Laws of War in Outer Space: Some Legal Implications for the Jus ad Bellum and the Jus in Bello of the Militarisation and Weaponisation of Outer Space*. In: BRECHER, Bob. *The New Order of War*. Leiden: Brill, 2010

⁹⁰ VERMEER, Arjen. *The Laws of War in Outer Space: Some Legal Implications for the Jus ad Bellum and the Jus in Bello of the Militarisation and Weaponisation of Outer Space*, op. cit. 89, str.72

přímé výhody plynoucí z případné militarizace.⁹¹

Navíc, jak již bylo řečeno výše, je s takovým pojetím v rozporu i praxe států, tudíž lze vzít při výkladu pojmu “mírové využívání” v úvahu i odstavec 3 písm. b) článku 31 Vídeňské úmluvy, jenž ve vztahu k výkladu smluvních pojmů stanovuje, že je nutno brát zřetel na “jakoukoliv pozdější praxi států při provádění smlouvy, která založila dohodu stran, týkající se jejího výkladu.”

Státy využívají pro vojenské účely špionážní a komunikační satelity, stejně tak jako například satelity pro včasné varování apod., a tudíž u nich převažuje pojetí pojmu “mírový” jako “neagresivní” spíše než “nevojenský”, tj. pojetí ve smyslu, že vojenské aktivity jsou v souladu s mezinárodním právem, pokud jsou v souladu s článkem 2 odstavcem 4 Charty OSN, tj. se zákazem použití síly a hrozby silou.⁹² Tomu ostatně odpovídala stanoviska států i při přípravě Kosmické smlouvy. V neposlední řadě je pak nutno brát zřetel na skutečnost, že v době přípravy Kosmické smlouvy již obě velmoci měly v kosmickém prostoru své satelity sloužící vojenským účelům a jejich případný zákaz by býval nebyl v jejich zájmu, a to i s ohledem na jednání o jaderném odzbrojení⁹³ (satelity mají nezastupitelnou úlohu jako prostředek ověřování dohod o odzbrojení, zákazu testů jaderných zbraní apod.).

V této souvislosti se také někdy mluví o aktivním a pasivním vojenském využívání kosmického prostoru. Za pasivní se při tom považují právě veškeré podpůrné “nedestruktivní” a “neagresivní” činnosti zajišťované satelity (sběr informací, zajištění komunikace apod.), aktivní využívání naopak zahrnuje “destruktivní” a “agresivní” činnosti, tj. zejména zbraňové systémy.⁹⁴

Při výše uvedeném rozlišování však může být problematické chápání takzvaných

⁹¹ SU, Jinyuan. *The „peaceful purposes“ principle in outer space and the Russia-China PPWT Proposal*, op. cit. 87, str. 82

⁹² WOLFF, Johannes M. *„Peaceful uses“ of outer space has permitted its militarization – does it also mean its weaponization?*. Disarmament Forum 5. OECD. 2003. In: *The Space Economy at Glance*, 2014, str. 8

⁹³ ARONS, Daniel M.; DEMBLING, Paul G. *The evolution of the Outer Space Treaty*, op. cit. 74, str. 433

⁹⁴ WOLTER, Detlev. *Common Security in Outer Space and International Law*. United Nations Institute for Disarmament Research (UNIDIR), 2006, str. 25

systemů dvojího užití (*dual-use systems*), tj. systémů, jejichž primární účel je neagresivní, ale které mohou být použity nebo zneužity jako zbraně. V podstatě však ale jakákoliv technologie použitá při kosmickém výzkumu může být použita jako technologie tzv. dvojího užití, tj. mít civilní a vojenské využití. Samotné raketové nosiče mohou stejně tak vynést satelit na oběžnou dráhu, jako dopravit jadernou hlavici na jiný kontinent (již raketa R-7, jež vynesla první Sputnik byla ostatně vyvinuta primárně jako mezikontinentální nosič jaderných zbraní). Vesmírné objekty pak mohou zpravidla sloužit civilním účelům nebo vojenským účelům, ať už je jejich původní určení jakékoliv. Dalekohledy na oběžné dráze mohou monitorovat jak např. úrodu nebo odlesnění, tak pohyb armád. Navigační satelity mohou pomáhat jak v dopravě, tak v navádění střel. Komunikační satelity mohou přenášet jak televizní signál, tak rozkazy vojenským jednotkám. Dokonce jednotlivé satelity mohou sloužit jak civilním, tak vojenským účelům – armády pro své potřeby běžně nakupují přenosové kapacity civilních satelitů, zvláště v době konfliktů, kdy jsou takové potřeby krátkodobě zvýšené.⁹⁵

Problematika dvojího užití je pak klíčová pro posouzení, co vše může být považováno za zbraň v kosmickém v prostoru. Samozřejmě tento problém se netýká jen zbraní v kosmickém prostoru - ostatně i nůž lze použít jak ke krájení chleba, tak k útoku na člověka. V podstatě jakýkoliv vesmírný objekt lze nakonec použít i jako prostou kinetickou zbraň ke kolizi s jiným objektem na blízké oběžné dráze. Problematika dvojího užití pak nesmírně komplikuje jakoukoliv snahu o definici zbraně v kosmickém prostoru, což bude rozvedeno níže v této práci.

Zdůraznění “využívání pro mírové účely” přidáním pojmu “výlučně” (*exclusively* – někdy, např. v Kosmické smlouvě, překládáno i jako „výhradně“) pak podle mě přispívá k výše uvedené problematice pouze způsobem, že v případě užití pojmu “využívání pro výlučně mírové účely” se oslabuje možný výklad zužující takové využívání na činnosti sice vojenského, ale pouze “neagresivního” charakteru.

Využívání “výlučně pro mírové účely” je tedy možno vykládat více ve smyslu využívání pro striktně nevojenské účely. Při přípravě Kosmické smlouvy navrhla Indie použití pojmu “výlučně pro mírové účely” i v návrhu znění prvního odstavce jejího článku IV, to jest ve vztahu ke kosmickému prostoru. Takový návrh byl však odmítnut jak ze

⁹⁵KOPLow, David A. *ASAT-isfaction: Customary International Law and the Regulation of Anti-Satellite Weapons*. op. cit. 63, str. 1241

strany USA, tak SSSR.⁹⁶ I z toho lze tedy usuzovat, že již od počátku USA i SSSR ve vztahu ke kosmického prostoru samotnému (tj. v užším slova smyslu, bez nebeských těles) vykládaly pojem mírového využívání jako „neagresivního“, ale ne „nevojenského“.

I přesto, že druhý odstavec článku IV Kosmické smlouvy používá ve vztahu k nebeským tělesům pojem „výhradně pro mírové účely“, tak výčet zakázaných činností, obsažený jednak v tomto článku Kosmické smlouvy a dále např. v článku 3 Dohody o Měsíci neobsahuje jednu klíčovou formulaci, kterou obsahuje například Smlouva o Antarktidě, jež ve svém čl. 1 zakazuje „jakákoliv opatření vojenského charakteru.“ Absence takové formulace v Kosmické smlouvě a Dohodě o Měsíci pak vede podle mého názoru k výkladu, že výčet v Kosmické smlouvě a Dohodě o měsíci je taxativní, a tedy co není výslovně zakázáno, je dovoleno.

Výše uvedené články mezinárodních smluv navíc zároveň zpravidla obsahují výslovná ustanovení, že použití vojenského personálu nebo vybavení a zařízení pro vědecké a jiné mírové účely je dovoleno. Tato ustanovení však nemají být chápána ve smyslu „neagresivního“ pojetí „mírového využívání,“ ale spíše jako upřesnění právního konceptu pojmu „vojenský.“ Určujícím má být samotný účel aktivity, ne pouze použité prostředky, tj. status posádky nebo povaha jejího vybavení.⁹⁷

Pojem mírového využívání, tak jak je používán v rámci kosmického práva, úzce souvisí s jiným klíčovým odvětvím obecného mezinárodního práva veřejného, a sice s právem odzbrojení. V současné době podle všeho minimálně z hlediska praxe států neznamená závazek „mírového využívání“ kosmického prostoru kompletní zákaz vojenské aktivity v tomto mezinárodním prostoru, ale ukládá státům, pokud mají konat striktně v souladu s existujícími mezinárodněprávními normami, minimálně aktivně směřovat k vyjmutí kosmického prostoru ze sféry vojenských aktivit a za tímto účelem hledat řešení spočívající v částečném odzbrojení a kontrole zbrojení.⁹⁸

⁹⁶ SI, Jinyuan. *The „peaceful purposes” principle in outer space and the Russia-China PPWT Proposal*, op. cit. 87, str. 88

⁹⁷ MARKOFF, Marko G. *Disarmament and „Peaceful Purposes“ Provisions in the 1967 Outer Space Treaty*. *Journal of Space Law*. Volume 4. No. 1, 1976, str. 17

⁹⁸ DIEDERIKS-VERSCHOOR, Isabella, H.Ph., KOPAL, Vladimír. *An introduction to space law*, op. cit. 16, str. 27

Dle mého názoru je nejen dle stávající praxe států, ale i dle textů stávající mezinárodněprávní úpravy této problematiky (viz níže u textu jednotlivých smluv), lépe obhajitelný názor, minimálně tedy ve vztahu ke kosmickému prostoru, že až na případy, kdy je určitá konkrétní vojenská činnost výslovně zakázána, není obecně vojenská činnost “neagresivního” charakteru v rozporu se zásadou mírového využívání (přičemž v zásadě nezáleží na tom, zda je použita formulace “využívání pro mírové účely” nebo “využívání výlučně pro mírové účely”). Další otázkou pak je pak s ohledem na Chartu OSN obecná přípustnost vojenské činnosti “agresivního” charakteru s výjimkou výslovně zakázaných činností.

Rozhodně lze však říci, že obecný pojem “mírového využívání” by si urgentně zasloužil závaznou definici (nebo alespoň upřesnění výkladu v rezoluci Valného shromáždění OSN), jež by ukončila nebo alespoň snížila stávající nejistotu ohledně obsahu tohoto pojmu, s nímž již více než padesát let operují mezinárodní smlouvy, rezoluce Valného shromáždění OSN a další dokumenty, ale jehož různé výklady, zvláště pak rozpor mezi “nevojenským” a “neagresivním” využíváním, resp. “pasivním” a “aktivním” vojenským využíváním, neumožňují najít obecnou shodu a závazně stanovit jasnou hranici dovoleného chování v rámci mezinárodního práva.

3.2. Využívání kosmického prostoru pro vojenské účely

Kosmický prostor se stal jedním z klíčových prostorů civilních i vojenských aktivit a riziko zbrojení a konfliktu v kosmickém prostoru se bohužel neustále zvyšuje. Moderní armády, zejména pak armáda USA, jsou stále závislejší na satelitních technologiích. Právě USA mají v této oblasti nespornou převahu, což si jejich konkurenti v mezinárodní politice uvědomují, a proto není divu, že se pokoušejí nalézt cesty, jak náskok USA v těchto technologiích buď dohnat, nebo jej jiným způsobem eliminovat. Pnutí je však cítit i v civilním sektoru a mezi spojenci, kde nejen strategické důvody, ale i vidina ekonomických zisků vedla například k zahájení konkurenčních projektů amerického GPS, jako je např. evropský navigační systém Galileo. Dalším jablkem sváru jsou tradiční spory spojené s distribucí dat získaných dálkovým průzkumem Země a s přidělováním frekvencí. Výsledkem je, že vesmírná politika se dostává stále více do

popředí jako jedno z těžišť bezpečnostních a ekonomických národních zájmů.⁹⁹

Kosmický prostor je z hlediska vojenských strategií využitelný obdobným způsobem jako zemský povrch, moře a vzdušný prostor. Je možno na něj pohlížet jednak jako na tzv. “nejvyšší návrší” (*ultimate high ground*) ve smyslu tradičního pojetí pozemní válečné strategie, dále pak jako na rozlehlé a neobydlené prostředí, skrze které je možné přesouvat objekty obdobně jako na moři.¹⁰⁰

Přirovnávání kosmického prostoru k moři je však dle mého názoru obecně dosti nešťastné, neboť právě z takového srovnávání plyne mnoho nedorozumění a falešných představ o možnostech pohybu a vedení případných ozbrojených akcí v kosmickém prostoru. V rozporu s tradiční představou, umocněnou filmovým pojetím letů a bojů v kosmickém prostoru, kosmický prostor se moři v rámci možností pohybu a využívání téměř v ničem nepodobá. Na moři, a do jisté míry i ve vzdušném prostoru, lze relativně snadno objekt zastavit, změnit jeho rychlost nebo velice rychle změnit směr jeho pohybu. V kosmickém prostoru je něco takového energeticky (tj. zpravidla palivově) velice náročné a manévrování vesmírných objektů je obecně značně omezeno. Po uvedení vesmírného objektu na zamýšlenou oběžnou dráhu totiž zpravidla zbývá jen relativně malé množství paliva, určeného navíc primárně pouze pro korekce nezbytné k udržení se na dané oběžné dráze. Z takto omezených manévrovacích možností pak plyne relativně snadná předvídatelnost pohybu takových těles, a to až do takové míry, že o takových objektech, navzdory jejich vysoké rychlosti pohybu, lze mluvit jako o “statických” objektech, jelikož jejich poloha v čase a prostoru je zpravidla na dlouhou dobu dopředu známa. To z nich činí relativně zranitelné a obtížně ubránitelné objekty. Taková skutečnost má velký vliv na praktickou využitelnost (resp. nevyužitelnost) zbraní umístěných přímo v kosmickém prostoru. Na druhou stranu, co se týká využitelnosti ASAT technologií, je tato zranitelnost výhodná pro potenciálního útočníka a jen nahrává možnému rozvoji takových zbraňových systémů.

V současné době je kosmický prostor z vojenského hlediska využíván zejména pro sběr a přenos dat a pro obecnou podporu jiných složek vojenských sil, tedy, ve smyslu

⁹⁹ MARSHALL, William a kolektiv. *Space weapons: the urgent debate*. Journal on Science and World Affairs. Volume 1. No. 1, 2005, str. 20

¹⁰⁰ MARSHALL, William a kolektiv. *Space weapons: the urgent debate*, op. cit. 99, str. 23

předestřeném v předchozí kapitole, k pasivním a neagresivním vojenským činnostem. Mnohá z takových vojenských využití pak mají bezesporu pozitivní efekt pro celkovou geopolitickou stabilitu.

Satelitní pozorování je jedním z národních technických prostředků kontroly dodržování mezinárodních smluv o omezení zbrojení a odzbrojení. Jelikož je kosmický prostor přístupný všem státům na základě rovnosti, není pro pozorování z kosmického prostoru, včetně pozorování území jiného státu, potřeba žádné zvláštní povolení nebo souhlas dotčeného státu. Mezinárodní smlouvy o omezení zbrojení a odzbrojení s takovými prostředky kontroly i výslovně počítají ve svých ustanoveních a ukládají smluvním stranám v této souvislosti povinnost součinnosti (nezakrývat kontrolovaná zařízení apod.).¹⁰¹ Od roku 1972 byla navíc součástí všech bilaterálních smluv mezi USA a Sovětským svazem, týkajících se kontroly zbrojení, ustanovení obsahující zákaz zasahování do satelitních prostředků druhé smluvní strany.¹⁰²

Obecně má satelitní pozorování stabilizační a regulující efekt na chování států, protože do značné míry stěžuje nepozorované přesuny vojenské techniky a budování vojenských zařízení. Vedle existence jaderných zbraní a doktríny „vzájemně zaručeného zničení“ (*mutually assured destruction - MAD*) je satelitní pozorování podle mého názoru klíčovým faktorem, proč nedošlo k eskalaci konfliktu mezi supervelmocemi v době tzv. studené války a proč i po jejím skončení jsou vojenské konflikty doposud relativně omezeného charakteru.

Za pozitivní lze v tomto smyslu do jisté míry považovat i satelitní navigaci, jenž ve spojení s tzv. chytrou municí snížila vedlejší škody při vojenských konfliktech, stejně tak jako úlohu satelitního pozorování v boji proti mezinárodnímu terorismu nebo pro účely meteorologie. Pro vojenské účely jsou rovněž neocenitelné zejména komunikační satelitní systémy. V neposlední řadě jsou klíčovou součástí vojenské satelitní infrastruktury tzv. satelity včasného varování, tj. satelity vybavené senzory k rozpoznání startu raketových nosičů, tj. i nosičů jaderných zbraní. Bez takových satelitů by bylo naprosto nemožné zajistit jakýkoliv informační předstih v případě jaderného útoku (a pochopitelně jakýkoliv útok na právě tuto část vesmírné infrastruktury by mohl velice

¹⁰¹ ONDŘEJ, Jan. *Odzbrojení, prostředek zajištění mezinárodní bezpečnosti*. 1. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005, str. 193

¹⁰² MOLTZ, James C. *Crowded orbits: conflict and cooperation in space*, op. cit. 71, str. 144

snadno eskalovat v jaderný konflikt).

Základním účelem vojenský satelitů je tedy v současné době zejména sběr informací a jejich přenos. Takové vojenské využití kosmického prostoru lze nazývat jeho „militarizací“ (*militarization*).¹⁰³

V kontrastu k militarizaci kosmického prostoru pak stojí jeho „vyzbrojení“ (*weaponization*). Ačkoliv až na ojedinělé pokusy s konvenčními zbraněmi v kosmickém prostoru (pokusy s rychlopalným kanónem na sovětských kosmických lodí programu „Almaz“ v letech 1973 až 1976)¹⁰⁴ je dle veřejných zdrojů kosmický prostor v současnosti nevyzbrojen v tom smyslu, že v něm nejsou umístěny žádné dedikované zbraňové systémy. Taková situace se nicméně může snadno rázem změnit. Existuje hned několik teoretických konceptů využití kosmického prostoru v rámci ozbrojeného střetnutí, a to nad rámec výše uvedené podpůrné funkce satelitní technologie. Tyto koncepty zahrnují jednak útoky proti satelitům a kosmickým lodím prostřednictvím ASAT systémů umístěných na zemském povrchu, v atmosféře nebo v kosmickém prostoru, a dále pak útoky ze satelitů proti cílům v atmosféře nebo na zemském povrchu. Mnoho takových systémů má souvislost se systémy na ochranu proti mezikontinentálním střelám. Nicméně umístění zbraní v kosmickém prostoru zatím pravděpodobně opravdu není na pořadu dne. Pomineme-li politické a ekonomické důvody, největší překážkou je podle všeho otázka praktického využití takových zbraní. Zbraň umístěná v kosmickém prostoru má již z podstaty použité technologie značně omezenou životnost. Navíc z povahy jejího pohybu, jak již bylo uvedeno výše této kapitole, je takové zařízení nemožné skrýt a je obtížně ubránitelné. V neposlední řadě pak funkce takové zbraně může být zpravidla nahrazena konvenční zbraní s podobným účinkem.¹⁰⁵ Naopak nebezpečným trendem je vývoj pozemních ASAT systémů, jež jsou přímou hrozbou pro vesmírnou infrastrukturu jako celek.

V neposlední řadě je důležité i vnímání samotného kosmického prostoru jako potenciálního bojiště. Např. oblast Antarktidy je na základě mezinárodní smlouvy

¹⁰³ MUTSCHLER, Max M. *Arms Control in Space, Exploring Conditions for Preventive Arms Control*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2013, str. 108

¹⁰⁴ PORTREE, David S.F. *Mir Hardware Heritage*. NASA Reference Publication 1357, 1995, str. 63

¹⁰⁵ MOLTZ, James C. *Crowded orbits: conflict and cooperation in space*, op. cit. 102, str. 30

nemilitarizovanou zónou, přičemž stabilita tohoto smluvního režimu je z velké části podmíněna faktem, že Antarktida má v současné době naprosto mizivou vojenskou hodnotu. Antarktida je podobně jako kosmický prostor neobydlená, relativně nepřátelská k lidskému přežití a je předmětem vědeckého zájmu, nicméně nemá v tuto chvíli vojenské využití. Pokud by však měla Antarktida podobný vojenský potenciál, jako má v současné době kosmický prostor, není jisté, že by bylo možno udržet mírové využívání Antarktidy jen na základě Smlouvy o Antarktidě.¹⁰⁶

Dle mého názoru nejpalčivějším současným problémem v otázce vojenského využití kosmického prostoru je výše zmíněný vývoj a testování ASAT technologií. Zvýšený zájem o tuto problematiku vyvolal test pozemního ASAT systému v lednu roku 2007, kdy Čína sestřelila svůj vysloužilý meteorologický satelit za vzniku obrovského množství vesmírného odpadu, jež mohl (a stále může) zasáhnout značné množství satelitů na často používaných orbitech.¹⁰⁷ V historii využívání kosmického prostoru doposud nenastala jiná samostatná událost, jež by měla za následek vznik většího množství vesmírného odpadu než právě výše uvedený čínský test. Následkem tohoto testu zůstalo na oběžné dráze až 3.000 sledovatelných kusů odpadu a dalších až 150.000 kusů vesmírného odpadu, jež pro jejich velikost nelze současnými technickými prostředky monitorovat.¹⁰⁸ Vzniklá oblaka vesmírného odpadu mohou potenciálně zasáhnout do dráhy (a tím pádem je ohrozit) až dvou třetin existujících satelitů.¹⁰⁹

Ačkoliv nešlo o první test takového systému, USA a SSSR prováděly testy ASAT systémů již minimálně od konce 60. let 20. století¹¹⁰ (a s vývojem ASAT systémů se započalo ještě před vypuštěním první družice – první studie proveditelnosti ASAT zbraní americké armády byla zahájen již v červnu 1957 a dokončena téhož roku v listopadu,

¹⁰⁶ MARSHALL, William a kolektiv. *Space weapons: the urgent debate*, op. cit. 99, str. 24

¹⁰⁷ HITCHENS, Theresa. *U.S.-Sino Relations in Space: „War of Words“ to Cold War in Space?*. China Security. Winter 2007, 2007, str. 13

¹⁰⁸ STROBEYKO, Adam. *Space for change: The ASAT tests in outer space in light of the UN Liability convention*. Polish review of International and European Law, Vol. 8, Issue 1, 2019, str. 94

¹⁰⁹ KELSO, Thomas S. *Analysis of the 2007 Chinese ASAT Test and the Impact of its Debris on the Space Environment*. 8th Advanced Maui Optical and Space Surveillance Technologies Conference, 2007, str. 325

¹¹⁰ MUTSCHLER, Max M. *Arms Control in Space, Exploring Conditions for Preventive Arms Control*, op. cit. 103, str. 117

několik týdnů po vypuštění Sputniku)¹¹¹, žádný z předchozích testů nezapříčinil vznik takového množství vesmírného odpadu, a tudíž nevyvolal takovou pozornost světové veřejnosti. Nicméně i přes hlasité protesty států, žádný stát, s výjimkou Japonska, nenamítal protiprávnost takového testu.¹¹² Japonsko pak ústy svého premiéra Šinzó Abe vyjádřilo pouze názor, že čínský test „nebyl v souladu s mezinárodními normami jako je Kosmická smlouva“ bez toho, že by taková tvrzená protiprávnost byla dále konkretizována.¹¹³ Převládající názor tedy je, že Čína provedením výše uvedeného testu neporušila mezinárodní právo. Podle mého názoru však Čína porušila ustanovení článku IX Kosmické smlouvy, jak bude řešeno níže v této práci.

Pravděpodobně v reakci na čínský ASAT test provedly USA v únoru 2008 vlastní test. USA sestřelily svůj průzkumný satelit, jenž dle prohlášení USA, rychle ztrácel výšku a hrozil jeho nekontrolovatelný pád do atmosféry, což by s ohledem na značné množství zbývajících toxického paliva mohlo vést k ekologickým škodám. Světová veřejnost i tento test nesla nelibě, mimo jiné proto, že ochrana prostředí nebyla jediným a pravděpodobně ani hlavním důvodem takové akce, kdy hlavním důvodem zřejmě bylo vyslání jasné zprávy Číně a ostatním státům ohledně amerických vojenských kapacit.¹¹⁴ Na rozdíl od čínského testu se však americký test uskutečnil v nižší výšce a vzniklý vesmírný odpad shořel kompletně v atmosféře ještě před koncem roku 2008.¹¹⁵ Na rozdíl od Číny také USA konzultovaly v předstihu zamýšlený test s COPUOS, avšak bez odkazu na článek IX Kosmické smlouvy, jelikož vzhledem k povaze a očekávaným důsledkům testu měly USA za to, že se na předmětný test článek IX Kosmické smlouvy nevztahuje.¹¹⁶ Každopádně oba výše zmíněné testy ASAT systému lze považovat za

¹¹¹ STARES, Paul B. *The Militarization of Space: U.S. Policy, 1945-1984*. New York: Cornell University Press, 1985, str. 49

¹¹² VASILOGEORGI, Isavella M. *Military Uses of Outer Space: Legal Limitations, Contemporary Perspectives*. Journal of Space Law. Volume 39. No. 2, 2014, str. 425

¹¹³ KOPLOW, David A. *ASAT-isfaction: Customary International Law and the Regulation of Anti-Satellite Weapons*. op. cit. 95, str. 1241

¹¹⁴ VASILOGEORGI, Isavella M. *Military Uses of Outer Space: Legal Limitations, Contemporary Perspectives*, op. cit. 112, str. 426

¹¹⁵ HAYS, Peter L. *Viewpoint: Space Law and the Advancement of Spacepower*. Space and Defense, Volume Three, Number Two, 2009, str. 44

¹¹⁶ LISTNER, Michael. *Customary International Law: A Troublesome Question for ICoC?*. In:

určitý spouštěcí moment nových iniciativ regulace zbrojení ve vztahu ke kosmickému právu, jak bude dále popsáno níže v této práci.

Na čínský ASAT test reagovala rovněž Indie, jež v reakci prohlásila, že vyvine vlastní ASAT kapacity.¹¹⁷ V roce 2019 pak Indie rovněž provedla ASAT test sestřelením vlastního satelitu. Podobně jako USA se i Indie snažila minimalizovat množství vzniklého vesmírného odpadu. Test neměl zásadní odezvu u světové veřejnosti ani zatím nevyvolal reakci v podobě nové iniciativy (nebo změny dynamiky stávajících iniciativ) ve vztahu k regulaci zbrojení v kosmickém prostoru. Cílem Indie bylo zvýšení prestiže jak vůči domácímu publiku, tak vůči regionálním rivalům – premiér Modi test prezentoval jako „vstup do vesmírné superligy.“¹¹⁸ Množství států vyvíjejících nebo disponujících ASAT systémy tedy roste a zároveň je jejich vlastnictví minimálně některými mocnostmi považováno za určitou známku prestiže. Jsme tedy podle mě svědky nebezpečného trendu, doposud završené ruským testem svého ASAT systému, kdy 15. listopadu 2021 Rusko sestřelilo vlastní satelit, opět za vzniku oblak vesmírného odpadu.

I s ohledem na výše uvedené se tedy nabízí otázka, zda stávající právní úprava regulace zbrojení v kosmickém prostoru je dostatečná pro zajištění žádoucího chování subjektů mezinárodního práva v kosmickém prostoru a mezinárodní bezpečnosti. V následujících kapitolách bych rád představil v obecných rysech platné kosmické právo a v detailu pak právě ustanovení regulující zbrojení v kosmickém prostoru. Cílem regulace zbrojení v kosmickém prostoru by pak mělo být (i) snížení rizika válečného konfliktu; (ii) snížení nákladů na zbrojení; a (iii) redukce škod v případě, že by válečný konflikt nastal.¹¹⁹ Pro potřeby této práce budu vycházet z koncepce „regulace zbrojení“, jež je podle mého názoru vhodnější, než pojem „odzbrojení“ (jež mimo jiné předpokládá předchozí existenci zbraní).

RAJAGOPALAN, Rajeswari P., PORRAS, Daniel A. (ed.). *Awaiting Launch: Perspectives on the draft ICoC for outer space activities*. Observer Research Foundation, 2014, str. 64

¹¹⁷ MOLTZ, James C. *Coalitions in Space: Where Networks are Power*. Space and Defense. Volume Five. Number One, 2011, str. 5

¹¹⁸ AKHMETOV, Vladimir, SAVANEVYCH, Vadim, DIKOV, Evgen. *Analysis of the Indian ASAT test on 27 March 2019*. arXiv:1905.09659. In arxiv.org [online]. [cit. 2021-03-10]. Dostupné z: <https://arxiv.org/pdf/1905.09659.pdf>

¹¹⁹ MUTSCHLER, Max M. *Arms Control in Space, Exploring Conditions for Preventive Arms Control*, op. cit. 103, str. 3

Obecně může regulace, resp. kontrola zbrojení, znamenat jednak odzbrojení v užším slova smyslu, dále pak nezavádění určitých zbraňových systémů, ale může za určitých podmínek znamenat i zvýšení zbrojení.¹²⁰ Cílem regulace zbrojení může být i jen dosažení vojenské rovnováhy mezi aktéry.¹²¹ V kontextu regulace zbrojení ve vztahu ke kosmickému prostoru lze mluvit i o tzv. preventivní regulaci zbrojení, tj. aktivitě která má za cíl „zabránit nebo oslabit negativní politický a/nebo vojenský rozvoj, který může vyplynout z technologických inovací v odvětví zbrojení. To se může dít v kooperativní i antagonistické podobě. Nicméně taková regulace musí proběhnout dříve, než je k dispozici vojenská možnost samotná. Cílem preventivní kontroly zbraní je proto omezení, zastavení nebo ukončení příslušného procesu výzkumu a vývoje a zákaz samotné zbraně.“¹²² Vzhledem ke stávající situaci v kosmickém prostoru je pak právě taková preventivní regulace zbrojení klíčovým tématem a žádoucím cílovým stavem.

¹²⁰ ONDŘEJ, Jan. *Odzbrojení, prostředek zajištění mezinárodní bezpečnosti*, op. cit. 101, str. 20 a násl.

¹²¹ MUTSCHLER, Max M. *Arms Control in Space, Exploring Conditions for Preventive Arms Control*, op. cit. 103, str. 19

¹²² MUTSCHLER, Max M. *Arms Control in Space, Exploring Conditions for Preventive Arms Control*, op. cit. 103, str. 30

4. Mezinárodněprávní úprava mírového využívání kosmického prostoru a nebeských těles

Existující právní rámec týkající se nemilitarizace kosmického prostoru, tak jak vyplývá jednak z Kosmické smlouvy a výše v této práci zmíněných navazujících smluv, a dále ze Smlouvy o částečném zákazu jaderných zkoušek, je v současné době možno říct minimální.

Explicitně jsou upraveny ve vztahu ke kosmickému prostoru pouze jaderné zbraně a jiné zbraně hromadného ničení. Ve vztahu k nebeským tělesům pak mezinárodněprávní úprava do jisté míry řeší i otázku konvenčních zbraní. Konvenční zbraně umístěné na satelitech (resp. obecně v kosmickém prostoru mimo nebeská tělesa) jsou však v současné době obecně považovány za legální.

Právní rámec byl navíc v roce 2002 oslaben odstoupením USA od dvoustranné Smlouvy mezi SSSR a USA o omezení systémů protiraketové obrany z 26. května 1972 (Smlouva ABM). Smlouva ABM zásadně limitovala systémy pozemní protiraketové obrany způsobem, že každá ze smluvních stran byla oprávněna instalovat pouze dva takové systémy (protokolem z roku 1974 pak sníženo na jeden takový systém) o maximální kapacitě 100 protiraketových hlavic.¹²³ USA takto chránily vojenský komplex v Severní Dakotě, SSSR Moskvu. Účelem smluvního režimu bylo nenarušit rovnováhu sil mezi velmocemi v rámci MAD doktríny a zpomalení závodů ve zbrojení, jelikož rozvoj protiraketových systémů by si vyžádal nasazení dalších jaderných hlavic nezbytných pro jeho překonání. USA od Smlouvy ABM odstoupily po 11. září 2001, s tím, že 13. prosince 2001 začala běžet šestiměsíční výpovědní doba. Kromě konce samotného smluvního systému tato událost opět připomněla světové veřejnosti, že mezinárodní smlouvy zpravidla zavazují smluvní státy jen tak dlouho, dokud o to samy stojí (šlo o první takové ukončení moderní smlouvy o kontrole zbrojení)¹²⁴.

¹²³ MÜLLERSON, Rein. *The ABM Treaty: Changed Circumstances, Extraordinary Events, Supreme Interests and International Law*. The International and Comparative Law Quarterly. 50(3), 2001

¹²⁴ IFFT, Edward. *The Demise of the ABM Treaty: An Insider Recounts the Final Days*. Arms Control Today 49(9), 2019, str. 20

Zdá se tedy, že rozvoji zbrojení v kosmickém prostoru z právního hlediska nic nebrání.¹²⁵ Nicméně situace je složitější, jelikož nelze pohlížet pouze na explicitní ustanovení mezinárodních smluv, upravujících právní režim kosmického prostoru a nebeských tělese, odděleně od ostatních ustanovení těchto smluv a od ostatních pramenů práva mezinárodního práva veřejného, zejména pak od Charty OSN.

4.1. Mírové využívání kosmického prostoru a nebeských těles dle čl. III Kosmické smlouvy s odkazem na Chartu OSN

Kosmická smlouva se odvolává na mírové využívání kosmického prostoru již ve své preambuli. Koncept mírového využívání kosmického prostoru je pak rozveden zejména v jejích člancích III, IV a IX.

Článek III Kosmické smlouvy zní:

*Smluvní státy provádějí činnosti při výzkumu a využívání kosmického prostoru včetně Měsíce a jiných nebeských těles podle mezinárodního práva včetně Charty Organizace spojených národů, v zájmu zachování mezinárodního míru a bezpečnosti a rozvoje mezinárodní spolupráce a porozumění.*¹²⁶

Výše uvedený článek III Kosmické smlouvy je nutno vykládat v souvislosti s jejím článkem I, který ve svém prvním odstavci navazuje na prohlášení v preambuli Kosmické smlouvy a stanovuje, že “výzkum a využívání kosmického prostoru včetně Měsíce a jiných nebeských těles se provádějí pro blaho a v zájmu všech zemí bez ohledu na jejich stupeň hospodářského a vědeckého rozvoje, a patří všemu lidstvu.”

Klauzule “patří všemu lidstvu” (*province of mankind*) je pak problematická, jelikož není jasné, co tento pojem znamená a ani Kosmická smlouva v této věci bohužel

¹²⁵ MARSHALL, William a kolektiv. *Space weapons: the urgent debate*, op. cit. 99, str. 20

¹²⁶ Smlouva o zásadách činnosti států při průzkumu a využívání kosmického prostoru včetně Měsíce a jiných nebeských těles z 27. ledna 1967, č. 40/1968 Sb., článek III

nepřináší další návod k výkladu. Podstatné však je, že pojem “patří všemu lidstvu” se vztahuje k výzkumu a využívání, nikoliv k samotnému kosmickému prostoru nebo nebeským tělesům.¹²⁷ Ačkoliv existují názory, že ze znění prvního odstavce článku I, resp. z formulace “pro blaho a v zájmu všech zemí” vyplývá bez dalšího obecný zákaz vojenské činnosti v kosmickém prostoru,¹²⁸ tak jak již bylo zmíněno výše v této práci, některé zprvu čistě vojenské činnosti v kosmickém prostoru, jako např. globální navigační systém, mají bezesporu pozitivní vliv pro “blaho a zájem všech zemí.” Lze i argumentovat, že existence špionážních satelitů má stabilizující účinek a pokud by taková technologie neexistovala, dramaticky by se zvýšilo nebezpečí vypuknutí rozsáhlých ozbrojených konfliktů nebo jejich následky. Proto vzhledem k výše uvedenému a existující praxi států nelze podle mě vyvozovat obecný zákaz vojenské činnosti v kosmickém prostoru z takto obecného ustanovení.

Z hlediska mírového využívání je pak podstatný i druhý odstavec tohoto článku („*Kosmický prostor včetně Měsíce a jiných nebeských těles je volný pro výzkum a využívání všemi státy bez jakékoliv diskriminace, na základě rovnosti a podle mezinárodního práva a všechny oblasti nebeských těles jsou volně přístupné*“), jenž ve spojení s článkem III Kosmické smlouvy navazuje na rezoluci Valného shromáždění OSN 1721 (XVI) a stanovuje povinnost smluvních států řídit se při provádění výzkumu a využívání kosmického prostoru a nebeských těles mezinárodním právem včetně Charty OSN, a to v zájmu zachování mezinárodního míru a bezpečnosti.

Odkaz na mezinárodní právo včetně Charty OSN v článku III Kosmické smlouvy nebyl samozřejmý a zohledňuje situaci při jednání o textu Kosmické smlouvy, kdy nebylo zpočátku zřejmé, zda režim kosmického prostoru nebude tzv. samostatný režim, tj. zda bude nahlíženo na kosmické právo jako na *lex generalis*, nebo jako na *lex specialis* ve vztahu k obecnému mezinárodnímu právu veřejnému.¹²⁹ V konečném důsledku tedy zvítězilo pojetí, že kosmické právo je jen odvětvím mezinárodního práva veřejného a

¹²⁷ DIEDERIKS-VERSCHOOR, Isabella, H.Ph., KOPAL, Vladimír. *An introduction to space law*, op. cit. 16, str. 25

¹²⁸ SHAW, Malcolm N. *International law*, op. cit. 27, str. 545

¹²⁹ HOBE, Stephan, SCHMIDT-TEDD, Bernhard; SCHROGL, Kai-Uwe. *Cologne Commentary on Space Law*, op. cit. 19 str. 65 odst. 1

aktivity v kosmickém prostoru podléhají mimo jiné Chartě OSN. Základním ustanovením upravujícím použití síly mezi státy je článek 2 odst. 4 Charty OSN: *“Všichni členové se vystříhají ve svých mezinárodních stycích hrozby silou nebo použití síly jak proti územní celistvosti nebo politické nezávislosti kteréhokoli státu, tak jakýmkoli jiným způsobem neslučitelným s cíli Organizace spojených národů.”*¹³⁰ Článek 2 odst. 4 Charty OSN je v současné době již považován za zásadu v rámci obyčejového mezinárodního práva a je tudíž závazný všechny státy v jejich mezinárodních vztazích.¹³¹

Vzhledem k tomu, že článek II. Kosmické smlouvy zakazuje smluvním státům přivlastnění kosmického prostoru a nebeských těles (*„kosmický prostor včetně Měsíce a jiných nebeských těles si jednotlivé státy nemohou přivlastnit prohlášením suverenity, užíváním, okupací nebo jakýmkoliv jiným způsobem“*)¹³², je v kosmickém prostoru a na nebeských tělesech možno hovořit o použití síly a hrozby silou proti teritoriální celistvosti nebo politické nezávislosti jen ve vztahu k územím států na Zemi, tj. ve vztahu k promítnutí takové síly nebo hrozby silou z kosmického prostoru nebo nebeských těles na Zemi. Ostatní případy použití síly nebo hrozby silou, tj. např. vůči vesmírným objektům a zařízením, jsou pak v článku 2 odst. 4 řešeny jako *“jakýkoliv jiný způsob neslučitelný s cíli Organizace spojených národů.”*

Jedním z cílů OSN pak je dle článku 1 odst. 1 Charty OSN mimo jiné udržovat mír a bezpečnost (*„udržovat mír a bezpečnost a za tím účelem konat účinná kolektivní opatření, aby se předešlo a odstranilo ohrožení míru a byly potlačeny útočné činy nebo jiná porušení míru a aby pokojnými prostředky a ve shodě se zásadami spravedlnosti a mezinárodního práva bylo dosaženo úpravy nebo řešení těch mezinárodních sporů nebo situací, které by mohly vést k porušení míru“*).¹³³

¹³⁰ Charta OSN, op. cit. 53, článek 2 odst. 4

¹³¹ SHAW, Malcolm N. *International law*, op. cit. 27, str. 1123

¹³² Smlouva o zásadách činnosti států při průzkumu a využívání kosmického prostoru včetně Měsíce a jiných nebeských těles z 27. ledna 1967, č. 40/1968 Sb., čl. II

¹³³ Charta OSN, op. cit. 53, článek 1 odst. 1

V otázce definice pojmu “síla” existují názory, že lze, s ohledem na preambuli Charty OSN a rezoluci Valného shromáždění OSN č. 2625 (XXV)¹³⁴ z 24. října 1970 s názvem Deklarace zásad mezinárodního práva týkající se přátelských vztahů a spolupráce mezi státy (Deklarace zásad), jež dále rozvíjejí pravidla stanovená v Chartě OSN, říct, že tento pojem označuje “ozbrojenou sílu”¹³⁵ (*armed force*).

Minimálně v této otázce však nepanuje jednotný názor a výklady se různí.¹³⁶ Dle mého názoru takto striktní vymezení pojmu “síla” z textu Charty OSN ani Deklarace zásad nevyplývá a pojetí “síly” dle článku 2 odst. 4 je širší a může zahrnovat vedle “ozbrojené síly” i jiné způsoby projekce síly, i když pravděpodobně vždy pouze ve vojenském smyslu.

Nabízí se například otázka, zda ve vztahu ke kosmickému prostoru spadají pod zákaz síly dle článku 2 odst. 4 Charty OSN i mimo jiné systémy rušící přenos signálu (mezi satelity navzájem, nebo mezi satelity a pozemními stanicemi).

Ze znění článku 41 Charty OSN („*Rada bezpečnosti může rozhodnout, jakých opatření nezahrnujících užití ozbrojené síly má být použito, aby jejím rozhodnutím bylo dodáno účinnosti, a může vyzvat členy Organizace spojených národů, aby taková opatření provedli. Tato opatření mohou zahrnovat úplné nebo částečné přerušování hospodářských styků, spojů železničních, poštovních, telegrafních, rádiových a jiných, jakož i přerušování styků diplomatických*“) lze při tom odvodit, že takové systémy nejsou zahrnuty pod pojem “ozbrojené síly.”¹³⁷ Ačkoliv tedy takové systémy nejsou považovány za použití nebo hrozbu ozbrojenou silou, není jasné, zda jsou povolené v případě širšího pojetí pojmu “síla.” Je přitom nutné si uvědomit, že hranice mezi pouhým rušením a poškozením může být v praxi, v případě projekce síly prostřednictvím elektromagnetických vln ve vztahu k satelitům a jiným citlivým elektronickým zařízením, značně nezřetelná a závislá pouze na množství takto použité energie.

¹³⁴ Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations, United Nations General Assembly, UN. Doc. 2625 (XXV), 1970

¹³⁵ VERMEER, Arjen. *The Laws of War in Outer Space: Some Legal Implications for the Jus ad Bellum and the Jus in Bello of the Militarisation and Weaponisation of Outer Space*, op. cit. 89, str. 4

¹³⁶ SHAW, Malcolm N. *International law*, op. cit. 27, str. 1124

¹³⁷ Charta OSN, op. cit. 53, článek 41

Obecný zákaz použití síly a hrozby silou je považován za jeden z největších úspěchů v rozvoji mezinárodního práva ve 20. století. Došlo v zásadě k odstranění *jus ad bellum* z atributů státní suverenity. Válka již nadále není legálním způsobem řešení mezinárodních sporů.¹³⁸

Použití síly však není vždy v rozporu s mezinárodním právem. Deklarace zásad rozvíjí zákaz použití síly a hrozby silou dle článku 2 odst. 4 Charty OSN a uvádí další specifikace případy legálního použití síly. Nicméně členské státy OSN se nedokázaly při projednávání této otázky shodnout na výčtu konkrétních výjimek, byl proto použit jen generický odkaz na příslušná ustanovení Charty OSN.¹³⁹ Deklarace zásad je však obdobně jako ostatní rezoluce Valného shromáždění OSN součástí *soft law* a poskytuje tedy pouze nezávazný výklad příslušným ustanovením Charty OSN. Obecně nejsou spory, že mezi tyto výjimky patří kolektivní opatření¹⁴⁰ a sebeobrana¹⁴¹ dle kapitoly VII Charty OSN. V otázce humanitárních intervencí jsou názory nejednotné a obecně je tato problematika značně kontroverzní.¹⁴² Článek 2 odst. 4 se pak nevztahuje ani na použití síly státem v rámci své jurisdikce.¹⁴³

Bez ohledu na dříve popsanou nejasnost pojmu “mírové využívání” a sporu, zda má být tento pojem chápán ve smyslu “nevojenské,” nebo “neagresivní” činnosti, je zřejmé, že článek 2 odst. 4 Charty OSN stanovuje hranici mezi agresivní a neagresivní činnostmi.

V souvislosti s kosmickým prostorem a jeho potenciálním „vyzbrojením“ se pak nabízí otázka, zda již samotné vlastnictví určité zbraně nelze za určitých okolností považovat za hrozbu silou ve smyslu článku 2 odst. 4 Charty OSN. Nicméně v této věci lze odkázat na Poradní posudek Mezinárodního soudního dvora v Haagu z roku 1996 ve věci „Oprávněnosti hrozby nebo použití jaderných zbraní“, z něhož lze odvodit, že

¹³⁸ GÁL, Gyula. *Observations to Article 2 of the U. N. Charter and Article III of the Outer Space Treaty*. *Journal of Space Law*. Volume 17. No. 1, 1989, str. 59

¹³⁹ POTOČNÝ, Miroslav, ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné – Zvláštní část*. 6., doplněné a rozšířené vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, str. 4

¹⁴⁰ Charta OSN, op. cit. 53, článek 42

¹⁴¹ Charta OSN, op. cit. 53, článek 51

¹⁴² SHAW, Malcolm N. *International law*, op. cit. 27, str. 1124

¹⁴³ SHAW, Malcolm N. *International law*, op. cit. 27, str. 1126

samotné vlastnictví zbraně nelze bez dalšího považovat za hrozbu silou.¹⁴⁴

4.2. Nemilitarizace kosmického prostoru dle čl. IV odst.

1 Kosmické smlouvy

Článek IV Kosmické smlouvy je rozdělen na dva odstavce, z nichž první se týká kosmického prostoru (a druhý nebeských těles):¹⁴⁵

Smluvní státy se zavazují neumísťovat na oběžnou dráhu kolem Země žádné objekty nesoucí jaderné zbraně nebo jakékoli jiné druhy zbraní hromadného ničení, nezavádět tyto zbraně na nebeská tělesa a nerozmísťovat tyto zbraně jakýmkoli jiným způsobem v kosmickém prostoru.¹⁴⁶

První odstavec článku IV Kosmické smlouvy tedy navázal na zákaz jaderných zkoušek dle Smlouvy o částečném zákazu jaderných zkoušek a zároveň přeměnil v závazek výzvu rezoluce Valného shromáždění OSN č. 1884 (XVIII) popsané výše v této práci. Kosmický prostor se tak stal ve vztahu k jaderným zbraním denuklearizovanou zónou.¹⁴⁷ Obecně lze pak mluvit o kosmickém prostoru vzhledem k zákazu jaderných zbraní jako o částečně nemilitarizované zóně.

Článek IV odst. 1 nicméně řeší pouze jaderné zbraně a jiné zbraně hromadného ničení, přičemž není zřejmé, jaké zbraně vyvinuté po uzavření Kosmické smlouvy by mohly být považovány za jiné druhy zbraní hromadného ničení.¹⁴⁸ Otázka jiných zbraní než zbraní hromadného ničení není tímto ustanovením upravena vůbec. Lze tedy říct, že umístování konvenčních zbraní není tímto článkem Kosmické smlouvy zakázáno. Problematickým však může být právě určení hranice mezi konvenčními zbraněmi a zbraněmi hromadného ničení, k čemuž se vrátím níže v této práci.

¹⁴⁴ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1996, str. 226

¹⁴⁵ druhý odstavec se týká Měsíce a jiných nebeských těles a bude řešen níže ve zvláštní kapitole

¹⁴⁶ Kosmická smlouva, op. cit.132, článek IV, odst. 1

¹⁴⁷ KOPAL, Vladimír. *Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies*, op. cit. 76, str. 4

¹⁴⁸ DIEDERIKS-VERSCHOOR, Isabella, H.Ph., KOPAL, Vladimír. *An introduction to space law*, op. cit. 16, str. 27

Vzhledem k formulacím “neumíst’ovat na oběžnou dráhu kolem Země” a “nerozmíst’ovat tyto zbraně jakýmkoliv jiným způsobem v kosmickém prostoru” je obecně přijímáno, že tento článek nezakazuje průlet nosičů jaderných zbraní pohybujících se po balistické křivce kosmickým prostorem, přestože pojem “umíst’ovat” (*deployment*) není nikde v rámci mezinárodního práva definován.¹⁴⁹

V článku IV Kosmické smlouvy není ani výslovně řešena otázka umíst’ování jaderných zbraní na takzvané částečné oběžné dráhy Země (tento zákaz obsahuje čl. 9 Smlouvy mezi USA a SSSR SALT II z roku 1979, která však nevstoupila v platnost)¹⁵⁰ a takové zbraňové systémy mohou být tedy považovány za nezakázané tímto článkem Kosmické smlouvy. Takový byl i oficiální postoj USA v této věci ve vztahu k článku IV Kosmické smlouvy.¹⁵¹

Dle mého názoru by se však zákaz dle tohoto článku s ohledem na jeho znění na takové zbraňové systémy vztahovat měl. Opačný názor totiž vychází z nepochopení fyzikální podstaty použití tohoto zbraňového systému. Ve skutečnosti totiž nic jako částečná oběžná dráha neexistuje. Tento nepřesný pojem pouze popisuje způsob použití tohoto zbraňového systému. Účelem takového systému, vyvíjeného SSSR v 60. letech 20. století, bylo totiž umístit jadernou zbraň na oběžnou dráhu tak, aby nedokončila úvodní oběh Země a znovu vstoupila do atmosféry. Takový systém by umožnil napadení USA přes jižní pól, tedy z opačné strany než balistické rakety, jež by na cestě ze SSSR do USA letěly přes severní pól. Útok z jihu by bylo bývalo pro USA mnohem složitější včas detekovat a reagovat. Nosič jaderné zbraně se však v tomto případě nepohybuje po balistické křivce, ale má dostatečnou rychlost k dosažení oběžné dráhy Země a dosáhne jí. K tomu, aby takovou oběžnou dráhu následně opustil před dokončením prvního oběhu, musí vydat energii a přibrzdit. Pokud by k tomuto brzdnému manévru nedošlo, takový objekt by zůstal na oběžné dráze, dokončil první oběh a dále obíhal. Vypuštění takového nosiče s jadernou zbraní by tedy dle mého názoru znamenalo porušení zákazu umíst’ovat jaderné zbraně na oběžné dráhy Země. Vzhledem k absenci závazné definice kosmického

¹⁴⁹ BOURBONNIÈRE, Michel, LEE, Ricky J. *Legality of the Deployment of Conventional Weapons in Earth Orbit: Balancing Space Law and the Law of Armed Conflict*. The European Journal of the International Law. Volume 18. No. 5, 2008, str. 875

¹⁵⁰ ONDŘEJ, Jan. *Právní režimy mezinárodních prostorů*, op. cit. 8, str. 73

¹⁵¹ Jasentuliyana N. - Lee R.S.: *Manual on Space Law, Volume I*, Dobbs Ferry: Ocean Publications, 1979, str. 14

prostoru v rámci mezinárodního práva veřejného, resp. absenci delimitace kosmického prostoru, není zcela zřejmý ani obsah poslední věty prvního odstavce čl. IV, tzn. zákaz rozmístování zbraní hromadného ničení v kosmickém prostoru “jiným způsobem.” Lze však usuzovat, že toto ustanovení zahrnuje zejména oběžné dráhy jiných nebeských těles než Země a dále speciální trajektorie v rámci orbitální mechaniky (librační centra - Lagrangeovy body a související orbity apod.).

4.3. Zákaz škodlivého zasahování dle čl. IX Kosmické smlouvy

S otázkou mírového využívání kosmického prostoru v souvislosti například s testováním ASAT systémů nebo systémů obrany proti balistickým střelám (BMD), ale obecně i s problémem vesmírného odpadu, pak souvisí i ustanovení článku IX Kosmické smlouvy, jež ve vztahu k nezasahování do činnosti jiných států a škodlivému působení na takovou činnost, stejně tak jako k potenciálním škodlivým účinkům na samotné prostředí kosmického prostoru uvádí:

Při výzkumu a využívání kosmického prostoru včetně Měsíce a jiných nebeských těles se smluvní státy řídí zásadou spolupráce a vzájemné pomoci a provádějí veškerou činnost v kosmickém prostoru včetně Měsíce a jiných nebeských těles s náležitým ohledem na obdobné zájmy všech ostatních smluvních států. Smluvní státy provádějí studium kosmického prostoru včetně Měsíce a jiných nebeských těles a jejich výzkum tak, aby předešly jejich škodlivému zamořování a rovněž nežádoucím změnám v okolí Země, které by mohly nastat přenesením mimozemské hmoty a pokud je to nezbytné, činí proti tomu příslušná opatření. Jestliže má smluvní stát důvodné obavy, že činnost nebo pokus, které připravuje nebo které připravují jeho státní příslušníci v kosmickém prostoru včetně Měsíce a jiných nebeských těles, by mohly škodlivě působit na činnost ostatních smluvních států při mírovém výzkumu a využívání kosmického prostoru včetně Měsíce a jiných nebeských těles, provede před započítím jakékoliv takové činnosti nebo pokusu potřebné mezinárodní konzultace. Smluvní stát, který má důvodné obavy, že činnost nebo pokus, které připravuje jiný smluvní stát v kosmickém prostoru včetně Měsíce a jiných nebeských těles, by mohly škodlivě působit na činnost při mírovém výzkumu a využívání kosmického prostoru včetně Měsíce a jiných nebeských těles, může požadovat konzultace

*o takové činnosti nebo pokusu.*¹⁵²

Článek IX tedy stanovuje povinnost smluvních států při výzkumu a využívání kosmického prostoru chránit zájmy ostatních smluvních států a provádět tuto činnost tak, aby nedocházelo k jeho škodlivému zamořování. Klíčovou povinností smluvních států je závazek provést “potřebné mezinárodní konzultace” v případě důvodné obavy, že by jejich zamýšlená činnost mohla způsobit nežádoucí rušení činnosti jiného smluvního státu. Ačkoliv pojem “konzultace” se zdá být jednoznačným, je předmětem mnoha různých interpretací jak v běžné řeči, tak v mezinárodněprávní praxi. Většinou konzultace zahrnují dotázání se na názor ohledně určité problematiky nebo společné přezkoumání takové problematiky. Nicméně provedené konzultace samy o sobě státy nijak nezavazují a ty nejsou povinny se jejich výsledky řídit.

Právě nedodržení výše uvedeného postupu bylo vyčítáno Číně v souvislosti s jejím testem ASAT systému v lednu 2007. Není známo, že by Čína zamýšlený test konzultovala s jiným subjektem, ačkoliv vznik velkého množství vesmírného odpadu mohla a měla předpokládat s ohledem na skutečnost, že již v roce 1990 způsobila exploze jejího horního stupně raketového nosiče a jeho nákladu (meteorologického satelitu) vznik několika desítek kusů vesmírného odpadu, z nichž většina zůstala na oběžné dráze minimálně dalších 15 let. V důsledku tohoto incidentu se Čína v roce 1995 stala členem Mezi-agenturního výboru pro koordinaci vesmírného odpadu (*Inter Agency Space Debris Coordination Committee*) a je tedy nepravděpodobné, že by mohla podcenit možné následky svého testu v roce 2007.¹⁵³ Ve vztahu k porušení povinností dle článku IX Kosmické smlouvy lze Číně samozřejmě vytýkat nejen absenci konzultací, ale i samotné následky takového testu, protože oblak vesmírného odpadu, nepochybně spadá pod definici škodlivého zamořování dle článku IX Kosmické smlouvy.¹⁵⁴

¹⁵² Kosmická smlouva, op. cit. 132, článek IX

¹⁵³ NAIR, K.K. *China's ASAT Test: A Demonstrated Need for Legal Reform*. *Journal of Space Law*. Volume 33. No. 1, 2007, str. 193

¹⁵⁴ MURPHY, Jeffrey A. *The cold vacuum of arms control in outer space: Can existing law make some anti-satellite weapons illegal?*. *Cleveland State Law Review*. Vol 68. Issue 1, 2019, str. 131

4.4. Nemilitarizace Měsíce a jiných nebeských těles dle čl. IV odst. 2 Kosmické smlouvy

V obecné rovině upravuje otázku vojenského využívání nebeských těles druhý odstavec článku IV Kosmické smlouvy ve znění:

Měsíc a jiná nebeská tělesa se využívají všemi smluvními státy výhradně pro mírové účely. Na nebeských tělesech se zakazuje budování vojenských základen, zařízení a opevnění, zkoušky jakýchkoli zbraní a provádění vojenských manévřů. Využívání vojenských osob pro vědecký výzkum a jakékoli jiné mírové účely není zakázáno. Používání jakékoli výstroje nebo zařízení nezbytného pro mírový výzkum Měsíce a jiných nebeských těles není rovněž zakázáno¹⁵⁵;

Textace druhého odstavce článku IV Kosmické smlouvy vycházela ideově podle všeho z obdobného ustanovení Smlouvy o Antarktidě¹⁵⁶ („*Antarktidy bude využito jen pro mírové účely. Zakazují se mimo jiné jakákoliv opatření vojenského charakteru, jako je vybudování vojenských základen a opevnění, konání vojenských manévřů, jakož i pokusy s jakýmkoli druhu zbraní*“) a prohlásila Měsíc a ostatní nebeská tělesa za využitelná “výlučně pro mírové účely.”¹⁵⁷ Z textu Kosmické smlouvy vyplývá, že toto ustanovení se týká nebeských těles obecně (s výjimkou Země) a není omezeno jen na nebeská tělesa ve sluneční soustavě, ale vztahuje se na nebeská tělesa v celém vesmíru (na rozdíl od režimu dle Dohody o Měsíci, který je výslovně omezen na nebeská tělesa ve sluneční soustavě).

Druhý odstavec článku IV Kosmické smlouvy tedy rozšiřuje zákaz umisťovat jaderné zbraně a jiné zbraně hromadného ničení dle odstavce prvního, a to tak, že s odkazem na využívání “výlučně pro mírové účely” (viz výše) zakazuje na nebeských tělesech budování vojenských základen, zařízení a opevnění, zkoušky jakýchkoliv zbraní

¹⁵⁵ Kosmická smlouva, op. cit. 132, článek IV odst. 2

¹⁵⁶ Smlouva o Antarktidě, op. cit. 11, článek I

¹⁵⁷ KOPAL, Vladimír. *Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies*, op. cit. 76, str. 4

a provádění vojenských manévřů. Jak již bylo zmíněno výše, ve srovnání s podobným ustanovením v článku I Smlouvy o Antarktidě zde však není obecný zákaz opatření vojenského charakteru s následujícím demonstrativním výčtem činností, ale pouze výše uvedený výčet, jenž je dle mého názoru výčtem taxativním.

Tento článek sice bývá vykládán tak, že s odkazem na využívání “výlučně pro mírové účely” případně s ohledem na výčet zakázaných činností, je Měsíc a ostatní nebeská tělesa prohlášena za úplně nemilitarizovanou zónu.¹⁵⁸ Podle mého názoru takový pohled není dostatečně podložen, a to zejména s ohledem na nejasnost obsahu pojmu „využívání pro mírové účely“, jak bylo zmíněno dříve v této práci. Klíčová je právě absence obecného zákazu opatření vojenského charakteru a zákaz tak podle mě není absolutní a vztahuje se pouze na zakázané činnosti dle taxativního výčtu.

Znění druhého odstavce článku IV Kosmické dále vycházelo z článků 8 a 9 návrhu textu budoucí Kosmické smlouvy ze strany USA.¹⁵⁹ Ačkoliv původní znění článku 9 naznačovalo ve formulaci “státy se zavazují zdržet provozování na nebeských tělesech všech aktivit jako je zřizování vojenských opevnění, provádění vojenských manévřů, nebo testování jakýchkoliv druhů zbraní,”¹⁶⁰ že výčet zakázaných aktivit je demonstrativní, verze návrhu budoucího druhého odstavce článku IV Kosmické smlouvy ze strany USA po úpravách obsahoval již výčet tak jak jej známe z konečné verze textu, s výjimkou přidání pojmu “zařízení” (*installations*) do výčtu zakázaných činností.¹⁶¹ Takový výčet je, jak jsem již uvedl výše, dle mého názoru taxativní.

Ohledně druhého odstavce článku IV Kosmické smlouvy v rámci příprav jeho konečného znění existovaly pouze dva rozpory mezi USA a SSSR, a sice požadavek SSSR na zahrnutí “zařízení” do výčtu zakázaných vojenských struktur z důvodu, že ruský překlad pojmů “základny” (*bases*) a “opevnění” (*fortifications*), uvedených v původním americkém návrhu textu, údajně dostatečně nepokrýval všechny možnosti myslitelných vojenských struktur na Měsíci, a dále pak požadavek USA, aby bylo dovoleno využívat

¹⁵⁸ KOPAL, Vladimír. *Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies*, op. cit. 76, str. 4

¹⁵⁹ Draft Treaty Governing the Exploration of the Moon and Celestial Bodies, UN. Doc. A/AC.105/32, 1966

¹⁶⁰ Draft Treaty Governing the Exploration of the Moon and Celestial Bodies, UN. Doc. A/AC.105/32, 1966, article 9

¹⁶¹ ARONS, Daniel M., DEMBLING, Paul G. *The evolution of the Outer Space Treaty*, op. cit. 93, str. 434

vojenský personál a vybavení pro vědeckou a jinou mírovou činnost. Výsledný text pak byl kompromisem, který zahrnul takové připomínky obou velmocí.¹⁶²

Bohužel tedy nedošlo k přijetí formulace, jež by výslovně stanovila, že výčet zakázaných činností ve druhém odstavci čl. IV Kosmické smlouvy má být pouze demonstrativní. Smlouva o Antarktidě přitom předcházela zahájení jednání o návrhu Kosmické smlouvy o sedm let, formulace jejího článku I tedy byla tedy dostatečně známá a fakt, že článek IV odstavec 2 Kosmické smlouvy byl přijat bez zákazu obecné vojenské činnosti, lze tudíž dle mého názoru považovat spíše za úmysl nežli za pouhé opomenutí. Měsíc a ostatní nebeská tělesa jsou dle mého názoru v režimu Kosmické smlouvy pouze částečně nemilitarizovanou zónou, i když rozsah jejich nemilitarizace je nepochybně mnohem širší než v případě kosmického prostoru samotného. Výčet zakázaných činností v článku IV odstavci 2 Kosmické smlouvy navíc opět trpí nedostatečnou definicí jednotlivých činností.

V otázce, zda jde v případě Měsíce a ostatních nebeských těles jen o částečnou nebo úplnou nemilitarizaci, lze (vedle již výše uvedené Smlouvy o Antarktidě) dále argumentovat i ustanovením článku 141 Úmluvy OSN o mořském právu ve vztahu k jinému mezinárodnímu prostoru, a sice mořskému dnu za hranicemi národních jurisdikcí (Oblasti). Toto ustanovení také obsahuje formulaci “výlučně pro mírové účely,”¹⁶³ ačkoliv v případě Oblasti není pochyb ani sporů, že některé vojenské činnosti (např. umístování zařízení pro sledování ponorek apod.) jsou dovoleny. Tato otázka byla řešena v rámci III. konference o mořském právu, kdy SSSR chtěl úplný zákaz vojenské činnosti v Oblasti, zatímco USA a jeho spojenci chtěli omezit zákaz jen na umístování jaderných zbraní. Výsledný text tedy neobsahuje zákaz konkrétní vojenské činnosti a je v tomto smyslu rovněž kompromisním zněním.¹⁶⁴

Jak již bylo zmíněno výše, obdobně jako ve Smlouvě o Antarktidě i v druhém odstavci čl. IV Kosmické smlouvy jsou uvedeny činnosti, které ač jsou prováděny vojenským personálem nebo využívají vojenskou výstroj a zařízení, nejsou považovány

¹⁶² ARONS, Daniel M., DEMBLING, Paul G. *The evolution of the Outer Space Treaty*, op. cit. 93, str. 435

¹⁶³ Úmluva Organizace spojených národů o mořském právu z 10. prosince 1982, č. 240/1996 Sb., článek 141

¹⁶⁴ ONDŘEJ, Jan. *Právní režimy mezinárodních prostorů*, op. cit. 8, str. 84

za vojenskou činnost a nejsou zakázány dle tohoto ustanovení Kosmické smlouvy.

4.5. Mírové využívání kosmického prostoru a nebeských těles dle Dohody o Měsíci

Dohoda o Měsíci dále rozvíjí ustanovení Kosmické smlouvy týkající se Měsíce a ostatních nebeských těles. Na rozdíl od Kosmické smlouvy Dohoda o Měsíci výslovně stanovuje, že se vztahuje pouze na nebeská tělesa ve sluneční soustavě (samozřejmě s výjimkou Země) s tím, že ustanovení vztahující se na Měsíc budou použita i na jiná nebeská tělesa v případě, že pro tato tělesa nebude přijata odlišná mezinárodněprávní úprava.

Mírové využívání je, podobně jako v ostatních mezinárodních smlouvách týkajících se využívání kosmického prostoru, v Dohodě o Měsíci zmíněno již v její preambuli. Místo obecné formulace “využívání k mírovým účelům” však Dohoda o Měsíci vyjadřuje výslovné přání smluvních států “zabránit tomu, aby se Měsíc stal oblastí mezinárodního konfliktu.” Dle mého názoru je nutno toto ustanovení vykládat společně zejména s přímo následujícím ustanovením preambule týkajícím se možných přínosů těžby (*exploitation*) přírodních zdrojů na Měsíci a ostatních nebeských tělesech.

Hlavním těžištěm Dohody o Měsíci je totiž otázka přístupu k jeho přírodním zdrojům (resp. obecně k přírodním zdrojům ne nebeských tělesech). Je zřejmé, že otázka přírodních zdrojů a práv k nim se, podobně jako na Zemi, může stát zdrojem napětí nebo přímo příčinou konfliktu mezi státy. Dohoda o Měsíci se snaží takovým potenciálním konfliktům předejít aplikací principu společného dědictví lidstva na Měsíc (a jiná nebeská tělesa) a jeho přírodní zdroje. Zároveň předjímá vznik mezinárodního systému distribuce vytěžených zdrojů, ne nepodobný režimu upravujícím těžbu zdrojů v Oblasti. Již dnes je však vcelku zřejmé, že obdobně jako v případě Oblasti i na Měsíci a ostatních nebeských tělesech bude aplikace tohoto principu v praxi pravděpodobně velice obtížná a bude nepochybně narážet na odpor některých států. Odhlédneme-li od obecné neochoty vyspělých států podílet se na takových režimech, pak mimo jiné i proto, že podobně jako Kosmická smlouva ani Dohoda o Měsíci neobsahuje definici “nebeského tělesa.” Jediný odkaz k této problematice je obsažen v odstavci 3 jejího článku 1, kde se stanovuje, že

Dohoda o Měsíci se nevztahuje na materiál mimozemského původu, který dosáhne (přirozeným způsobem) povrchu Země.¹⁶⁵

Dle mého názoru může dojít k do jisté míry účelovým sporům ohledně obsahu pojmu “nebeské těleso” zejména s možným využíváním zdrojů z komet a asteroidů. Není totiž pochyb, že za nebeské těleso lze považovat planety, měsíce a obecně tělesa, jejichž velikost se pohybuje v řádů stovek nebo tisíců kilometrů a takový byl podle všeho i úmysl tvůrců příslušné mezinárodněprávní úpravy. Nicméně není jasné, zda existuje nějaká dolní hranice velikosti objektu, pod níž by takový objekt již nebyl považován za nebeské těleso, a jež by byla relevantní při posuzování objektů s velikostí v řádech metrů apod. Případné spory o existenci „podlimitních“ nebeských těles by pak mohly mít vliv i na otázku regulace zbrojení v kosmickém prostoru s ohledem na odlišný režim militarizace v kosmickém prostoru samotném a na nebeských tělesech.

Ve svém článku 2 (*„Veškeré činnosti na Měsíci včetně jeho průzkumu a využití mají být prováděny v souladu se mezinárodním právem, zejména s Chartou Organizace spojených národů, a s ohledem na Deklaraci zásad mezinárodního práva týkajících se přátelských vztahů a spolupráce mezi státy v souladu s Chartou Organizace spojených národů, přijaté Valným shromážděním dne 24. října 1970, a v zájmu zachování mezinárodního míru a bezpečnosti a podpory mezinárodní spolupráce a vzájemného porozumění a s náležitým ohledem na odpovídající zájmy všech ostatních smluvních států.“*)¹⁶⁶ Dohoda o Měsíci tedy stanovuje povinnost smluvních států provádět veškerou činnost na Měsíci v souladu s Chartou OSN a s ohledem na výše v této práci zmíněnou Deklaraci zásad. Vztah Dohody o Měsíci k Chartě OSN je tedy v zásadě obdobný jako v případě Kosmické smlouvy, dle jejího ustanovení článku III.

Z hlediska mírového využívání Měsíce a ostatních nebeských těles je klíčový zejména článek 3 Dohody o Měsíci, jenž navazuje na článek IV Kosmické smlouvy a rozvíjí jej:

1. *Měsíc se využívá všemi smluvními státy výlučně pro mírové účely.*

¹⁶⁵ DIEDERIKS-VERSCHOOR, Isabella, H.Ph., KOPAL, Vladimír. *An introduction to space law*, op. cit. 16, str. 49

¹⁶⁶ Dohoda o činnosti států na Měsíci a jiných nebeských tělesech z 5. prosince 1979, článek 2

2. *Jakákoliv hrozba silou nebo použití síly nebo jakákoliv jiná nepřátelská akce nebo hrozba nepřátelskou akcí na Měsíci je zakázána. Stejně tak se zakazuje využít Měsíc ke spáchání takové akce nebo k vyvolání takové hrozby ve vztahu k Zemi, Měsíci, kosmické lodi, osobám v kosmické lodi nebo umělým vesmírným objektům.*

3. *Smluvní státy nesmí umisťovat na oběžné dráhy kolem nebo na dráhy k nebo kolem Měsíce objekty nesoucí jaderné zbraně nebo jakékoliv jiné zbraně hromadného ničení nebo umisťovat nebo používat takové zbraně na nebo v Měsíci.*

4. *Budování vojenských základen, zařízení a opevnění, zkoušky jakýchkoliv zbraní a provádění vojenských manévřů na Měsíci se zakazuje. Využívání vojenských osob pro vědecký výzkum a jakékoliv jiné mírové účely není zakázáno. Používání jakékoliv jiné výstroje nebo zařízení nezbytného pro mírový výzkum a využití Měsíce rovněž není zakázáno.¹⁶⁷*

První odstavec tohoto článku opět odkazuje pouze na obecný závazek smluvních států využívat Měsíc výlučně pro mírové účely, aniž by však přispěl k vyjasnění problematiky různých interpretací pojmu “mírové využívání” dle Kosmické smlouvy.¹⁶⁸

Druhý odstavec vychází ze zákazu použití síly a hrozby silou dle článku 2 odstavce 4 Charty OSN (pochopitelně s omezením plynoucím z článku 51 Charty OSN). Podobný zákaz lze také odvodit z článku III Kosmické smlouvy.

Třetí odstavec obsahuje poměrně detailní zákaz umisťování jaderných zbraní a jiných zbraní hromadného ničení na oběžných drahách a drahách kolem a k Měsíci a dále zákaz jejich umisťování a použití na nebo v Měsíci. Kosmická smlouva neobsahuje podobný zákaz použití jaderných zbraní a jiných zbraní hromadného ničení, což může být považováno za její nedostatek.¹⁶⁹ Jak již bylo uvedeno výše, veškeré jaderné výbuchy jsou sice ve vztahu ke kosmického prostoru a nebeským tělesům zakázány ve Smlouvě o částečném zákazu jaderných zkoušek, ale smluvní strany těchto dvou mezinárodních smluv se liší. Ve vztahu k zákazu jaderných zkoušek pak prozatím zřejmě nelze hovořit o obyčejovém pravidle, jež by zavazovalo i státy, jež nejsou smluvní stranou Smlouvy

¹⁶⁷ Dohoda o Měsíci, op. cit. 166, článek 3

¹⁶⁸ Jasentuliyana N. - Lee R.S.: *Manual on Space Law*, op. cit. 151, str. 78

¹⁶⁹ ONDŘEJ, Jan. *Právní režimy mezinárodních prostorů*, op. cit. 8, str. 77

o částečném zákazu jaderných zkoušek.¹⁷⁰ Použití zbraní hromadného ničení na oběžných drahách a jiných drahách k a kolem Měsíce pak není dle Dohody o Měsíci výslovně zakázáno.

Čtvrtý odstavec pak téměř doslova přejímá zákazy uvedené v druhém odstavci článku IV Kosmické smlouvy (jež byly rozebrány v předchozí kapitole této práce). S výjimkou zákazu použití zbraní hromadného ničení tedy ustanovení článku 3 Dohody o Měsíci neobsahuje žádné normy, jež by nebylo možno vyvodit již z ustanovení Kosmické smlouvy. Tato duplicita je však samozřejmě pochopitelná vzhledem k tomu, že ne všechny smluvní státy dle Kosmické smlouvy musejí být zároveň smluvními státy dle Dohody o Měsíci (v současné době však pouze Guatemala podepsala (ale neratifikovala) Dohodu o Měsíci, přičemž nepodepsala ani neratifikovala Kosmickou smlouvu).

4.6. Zákaz nepřátelského použití prostředků měnících životní prostředí

S regulací zbrojení v kosmickém prostoru okrajově souvisí i Úmluva o zákazu vojenského nebo jakéhokoliv jiného nepřátelského použití prostředků měnících životní prostředí z 18. května 1977 (vstup v platnost 5. října 1978) (Environmental Modification Convention – ENMOD), jež ve svém článku I odstavci 1 stanovila, že:

„Každý smluvní stát této úmluvy se zavazuje neuchylovat se k vojenskému nebo jakémukoliv jinému nepřátelskému použití prostředků měnících životní prostředí, které mají rozsáhlé, dlouhodobé nebo vážné následky jako prostředky ničení, způsobení škody nebo újmy kterémukoliv jinému smluvnímu státu.“

S tím, že za takové prostředky měnící životní prostředí se dle článku II ENMOD považují jakékoliv prostředky způsobilé vyvolat změnu dynamiky složení nebo struktury Země, včetně její bioty, litosféry, hydrosféry, atmosféry nebo kosmického prostoru, a to pomocí záměrného řízení přírodních procesů.¹⁷¹ Použití takových prostředků musí být

¹⁷⁰ ONDŘEJ, Jan. *Odzbrojení, prostředek zajištění mezinárodní bezpečnosti*, op. cit. 101, str. 158

¹⁷¹ Úmluva o zákazu vojenského nebo jakéhokoliv jiného nepřátelského použití prostředků měnících

tedy záměrné a mít za účel rozsáhlou, dlouhodobé nebo jiné vážné následky na životním prostředí. ENMOD se tedy nevztahuje na situace, kdy je takový následek pouze vedlejším a neúmyslným důsledkem jiné činnosti.

Přestože ENMOD cílí hlavně na možné použití vojenských technik měnicích počasí, případně na velkoplošné použití herbicidů apod., lze ji podle mě aplikovat i v případě vojenské činnosti v kosmickém prostoru, je by měla za následek vznik velkého množství vesmírného odpadu (zvláště na vyšších oběžných drahách, kde takových vesmírný odpad setrvává dlouhodobě). Ovšem pouze za podmínky, že by taková vojenská činnost byla zaměřená vůči jinému státu. Ve vztahu k vojenské činnosti v kosmickém prostoru, jež by vedla ke vzniku nebezpečných oblak vesmírného odpadu, tedy ENMOD omezuje členské státy pouze v případě vojenského konfliktu. Nelze ji tedy aplikovat v souvislosti s testováním ASAT systémů, i když ty, jak již bylo zmíněno výše, mají za následek taktéž nebezpečná a dlouhodobá množství vesmírného odpadu.

Smluvní státy se zavazují ke konzultacím a spolupráci v řešení sporných otázek s tím, že v případě podezření na porušení ENMOD je kterýkoliv smluvní stát oprávněn podat stížnost Radě bezpečnosti OSN.¹⁷² V současné době je smluvními stranami ENMOD 78 států (a dalších 16 ji podepsalo, ale neratifikovalo) a členy jsou všechny státy mající vesmírné kapacity, s výjimkou Francie a Izraele.

4.7. Odpovědnost za škodu způsobenou činností v kosmickém prostoru

Kosmická smlouva ve svých člancích VI a VII stanovuje odpovědnost států za činnost v kosmickém prostoru. Článek VI upřesňuje, že za nestátní subjekt odpovídá stát, do jehož jurisdikce takový subjekt spadá¹⁷³ (čím nepřímou stanovuje, že státy mají implementovat své závazky z Kosmické smlouvy do svých národních právních řádů). Článek VII pak deklaruje odpovědnost států vypouštějících objekty do kosmického prostoru (a to jak státu, jenž vypouští takový objekt, tak státu, z jehož území je takový objekt vypouštěn) za škodu způsobenou jak jiným smluvním stranám Kosmické smlouvy,

životní prostředí z 18. května 1977, č. 77/1980 Sb., článek II

¹⁷² Úmluva o zákazu vojenského nebo jakéhokoliv jiného nepřátelského použití prostředků měnicích životní prostředí z 18. května 1977, č. 77/1980 Sb., článek V

¹⁷³ více viz Kosmická smlouva, op. cit. 132, článek VI

tak obecně jiným subjektům.¹⁷⁴ Již v době přípravy Kosmické smlouvy se pracovalo na návrhu Úmluvy o odpovědnosti, takže výše uvedené články sloužily spíše pro vymezení problematiky, než že by samy o sobě přímo zakládaly konkrétní práva a povinnosti.

Práce na Úmluvě o odpovědnosti započaly již v roce 1959 a provázely je zdoluhavé diskuse. Určitým urychlujícím impulsem v genezi této mezinárodní smlouvy byla událost z 5. června 1969, kdy úlomky z objektu vypuštěného do kosmického prostoru zranily 5 japonských námořníků u pobřeží Ruska. Tato událost posloužila jako testovací případ a nedlouho poté hned několik států předložilo návrhy textu budoucí úmluvy.¹⁷⁵ Finální text úmluvy byl přijat v roce 1971 Valným shromážděním OSN a Úmluva o odpovědnosti vstoupila v účinnost v roce 1972. Do dnešního dne ratifikovalo Úmluvu o odpovědnosti 98 států a dalších 19 ji podepsalo. Několik mezinárodních organizací, mimo jiné ESA, prohlásilo, že přijímají práva a povinnost z této mezinárodní smlouvy. Smluvní stranou Úmluvy o odpovědnosti jsou v současné době všechny státy, jež mají vlastní vesmírné kapacity.

Úmluva o odpovědnosti ve svém článku I definuje několik základních pojmů, a sice jednak pojem vypouštějící stát, kdy za takový stát se považuje (stejně jako dle článku VII Kosmické smlouvy) nejen stát, jenž vypouští vesmírný objekt, ale i stát, z jehož území se tak děje. Dále dle odstavce (d) tohoto článku pak ve vztahu k vesmírnému objektu stanovuje, že vesmírný objekt zahrnuje i komponenty takového objektu, stejně tak jako jeho nosič, nicméně vesmírný objekt jako takový nijak definován není.

Co s tím týká zavinění v případě odpovědnosti za škodu, režim se liší podle toho, kde je taková škoda způsobena. Článek II stanovuje, že za škody způsobené vesmírným objektem na povrchu Země nebo letadlu v letu je vypouštějící stát odpovědný absolutně (a to včetně případů vyšší moci¹⁷⁶).

Oproti tomu dle článku III je v případě škody způsobené na jiném vesmírném objektu (včetně osob a majetku v takovém objektu) jinde než na povrchu Země

¹⁷⁴ více viz Kosmická smlouva, op. cit. 132, článek VII

¹⁷⁵ DIEDERIKS-VERSCHOOR, Isabella, H.Ph., KOPAL, Vladimír. *An introduction to space law*, op. cit. 16, str. 35

¹⁷⁶ DIEDERIKS-VERSCHOOR, Isabella, H.Ph., KOPAL, Vladimír. *An introduction to space law*, op. cit. 16, str. 37

vyžadováno zavinění. Takové rozdělení vychází z konceptu, že subjekt účastníci se činnosti v kosmickém prostoru na sebe musí brát určité riziko dané již povahou takové činnosti. V případě společné odpovědnosti více vypouštějících států jsou pak dle článku V takové vypouštějící státy odpovědné společně a nerozdílně.

Nárok na náhradu škody může uplatnit pouze stát, tj. je-li taková škoda způsobena nestátnímu subjektu, musí jej zastoupit stát, do jehož jurisdikce takový subjekt spadá.¹⁷⁷ Takový nárok je pak uplatněn diplomatickou cestou¹⁷⁸ a pouze v případě, že nedojde k vyrovnání do jednoho roku od uplatnění nároku, ustaví dotčené státy tříčlennou komisi, jež o takovém nároku rozhodne. Výrok komise je pro státy závazný pouze v případě, že se tak státy dohodly, jinak se jedná jen o doporučení dotčeným státům.¹⁷⁹

Ačkoliv po přijetí Úmluvy o odpovědnosti již došlo k několik incidentům, kdy byla způsobena škoda vesmírným objektem jiném subjektu mezinárodního práva, např. zamoření kanadského území radiací v důsledku nehody sovětského satelitu v roce 1978, doposud veškeré související nároky na náhradu škody byly vypořádány dohodou účastníků mimo rámec Úmluvy o odpovědnosti. Nutno zmínit důležitou skutečnost, že nárok na náhradu škody dle Úmluvy o odpovědnosti může uplatnit i stát, jenž není stranou této mezinárodní smlouvy, tj. může těžit z jejich ustanovení, aniž by na sebe bral jakékoliv povinnosti z ní plynoucí.

Z hlediska regulace zbrojení v kosmickém prostoru má Úmluva o odpovědnosti dle mého názoru význam při v zásadě dvou možných scénářích. Pomineme-li přímý útok jednoho státu na jiný stát prostřednictvím vesmírného objektu (ať už v kosmickém prostoru či na povrchu Země), kdy nelze předpokládat, že by vzájemné škody byly následně řešeny v režimu Úmluvy o odpovědnosti, pak mnohem pravděpodobnější je jednak způsobení škody v důsledku testování zbraně nebo v důsledku použití takové zbraně a způsobení škody i jiným subjektům než cíli takového útoku. Vzhledem k nedostatečné definici pojmu vesmírný objekt v Úmluvě o odpovědnosti a dále s ohledem na skutečnost, že Úmluva o odpovědnosti neobsahuje žádnou referenci na

¹⁷⁷ Úmluva o mezinárodní odpovědnosti za škody způsobené kosmickými objekty z 29. března 1972, č. 58/1977 Sb., článek VIII

¹⁷⁸ Úmluva o odpovědnosti, op. cit. 177, článek IX

¹⁷⁹ Úmluva o odpovědnosti, op. cit. 177, článek XIX

nutnost předchozího umístění na oběžnou dráhu nebo jiný způsob umístění do kosmického prostoru, lze podle mě dle jejího režimu řešit i případné škody způsobené pozemními ASAT systémy a jejich testováním, jako byl např. čínský test v roce 2007 (nebo obecně jakoukoliv balistickou střelou, která dosáhne kosmického prostoru) v podstatě v návaznosti na zákaz škodlivého zasahování dle článku IX Kosmické smlouvy.

Nicméně u nepřímých škody způsobeným vesmírným odpadem vzniklým při takové aktivitě by se pak podle mě velice špatně prokazovalo, že jiný, přímo prostorově a časově nesouvisející, incident byl způsoben vesmírným odpadem vzniklým právě při takové aktivitě (ačkoliv jsme schopni sledovat kusy takového odpadu od určité velikosti, určit zpětně původ konkrétního takového kusu je problematické).

Problematická je i otázka, zda lze částici vesmírného odpadu považovat za vesmírný objekt ve smyslu článku I písmena d) Úmluvy o odpovědnosti. Úmluva o odpovědnosti totiž řeší pouze škody způsobené vesmírnými objekty, ne prostředím samotným (resp. jeho změnou způsobenou lidskou činností). V neposlední řadě pak na mezinárodní úrovni neexistuje obecně přijímaný systém sledování a identifikace jednotlivých kusů vesmírného odpadu.¹⁸⁰

Každopádně vzhledem obtížné vymahatelnosti uplatňování nároků podle Úmluvy o odpovědnosti, je možnost praktického uplatnění jakéhokoliv nároku na náhradu škody vzniklé v souvislosti se zbrojením a vojenskou činností v kosmickém prostoru podle mě čistě teoretická.

4.8. Registrace vesmírných objektů

Registrace vesmírných objektů je komplexně upravena v Úmluvě o registraci, jež navazuje na článek VIII Kosmické smlouvy, jenž předpokládá existenci národních registrů vesmírných objektů:

„Smluvní stát, v jehož rejstříku je objekt vypuštěný do kosmického prostoru zapsán, si zachovává jurisdikci a kontrolu nad tímto objektem a jeho posádkou po dobu,

¹⁸⁰ CHATTERJEE, Promit. *Legality of Anti-Satellites under the Space Law Regime*. *Astropolitics: the International Journal of Space Politics and Policy*. Volume 12. No. 1, 2014, str. 40

*kdy se nachází v kosmickém prostoru nebo na nebeském tělese. Vlastnictví objektů a jejich součástí vypuštěných do kosmického prostoru včetně objektů, které přistály nebo byly zkonstruovány na nebeském tělese, není dotčeno jejich pobytem v kosmickém prostoru nebo na nebeském tělese nebo jejich návratem na Zemi. Tyto objekty nebo jejich součásti nalezené za hranicemi smluvního státu, v jehož rejstříku jsou zapsány, budou vráceny tomuto smluvnímu státu, jenž však předtím na požádání poskytne identifikační údaje.*¹⁸¹

Ve vztahu k mírovému využívání kosmického prostoru je registrace vesmírných objektů naprosto klíčová, a to zejména z následujících důvodů: zaprvé bez systému registrace není možné identifikovat objekt, který způsobil škodu, zadruhé kompletní a přehledný systém registrací minimalizuje riziko tajného umístění zbraní hromadného ničení do kosmického prostoru¹⁸², resp. eliminuje podezření z takového tajného umístění. Systém registrací je tedy jedním z klíčových prvků tzv. opatření pro zvýšení transparentnosti a posílení důvěry (TCBM), jimž bude věnována zvláštní kapitola níže v této práci.

Sdílení informací o vypouštěných objektech předpokládala již rezoluce Valného shromáždění OSN č. 1721 (XVI) z roku 1961, jež vyzývala státy k poskytnutí informací o vypouštěných vesmírných objektech COPUOS, a to prostřednictvím generálního tajemníka OSN. Takové sdílení však bylo pouze na dobrovolné bázi.

Úmluva o registraci naproti tomu požaduje jednak povinné vedení rejstříků vesmírných objektů vypouštějícími státy, a dále i povinné předávání informací z takových národních rejstříků generálnímu tajemníkovi OSN. Rozsah povinně předávaných informací pak zahrnuje: a) identifikaci vypouštějících států; b) označení vesmírného objektu; c) datum a místo startu; d) základní údaje oběžné dráhy; a konečně e) obecné funkční určení vesmírného objektu. Dále jsou smluvní státy povinny předávat informaci, že daný vesmírný objekt již nadále není na oběžné dráze (zřejmě jak v případě deorbitace, tak v případě přechodu na např. dráhy k jiným nebeským tělesům apod.).¹⁸³ Ostatní

¹⁸¹ Kosmická smlouva, op. cit. 132, článek VIII

¹⁸² DIEDERIKS-VERSCHOOR, Isabella, H.Ph., KOPAL, Vladimír. *An introduction to space law*, op. cit. 16, str. 44

¹⁸³ Úmluva o registraci objektů vypuštěných do kosmického prostoru ze 14. ledna 1975, č. 130/1978 Sb., článek IV

informace nad rámec výše uvedeného mohou smluvní státy předávat dobrovolně.

Na první pohled by se mohlo zdát, že systém registrací dle Úmluvy o registraci je nastaven dostatečně a měl by fungovat. Bohužel Úmluva o registraci má však několik zjevných nedostatků. Jednak počet jejích smluvních stran již není zdaleka tak reprezentativní jako v případě Kosmické smlouvy, Dohody o pomoci kosmonautům a Úmluvy o odpovědnosti. Úmluvu o registraci ratifikovalo 72 států, další 3 ji podepsaly a 4 stávající mezinárodní organizace (ESA, Eumetsat, EUTELSAT a Intersputnik) deklarovaly v souladu s jejím článkem VII přijetí práv a povinností vyplývajících z Úmluvy o registraci. Nižší počet smluvních států však není v současnosti zásadním nedostatkem, jelikož na rozdíl třeba od Dohody o Měsíci, jsou smluvními stranami Úmluvy o registraci všechny státy mající kapacity pro vesmírné lety, s výjimkou Izraele. Klíčovým nedostatkem je ale jednak rozsah povinných informací a dále pak zejména absence jakékoliv lhůty k jejich předání generálnímu tajemníkovi OSN.

Ve vztahu k mírovému využívání kosmického prostoru je přitom nejdůležitějším údajem (vedle uvedení státu registrace) dostatečná specifikace funkce objektu. Smluvní státy však dlouhodobě předávají tuto informaci jen v té nejobecnější možné formě s minimem konkrétních údajů, nejsou tedy k dispozici detailní údaje o povaze a funkci takového vesmírného objektu, což jen podporuje vzájemnou nedůvěru.

Státy zejména zpravidla nedeklarují vojenské určení vesmírných objektů. Úmluva o registraci navíc neukládá státům označovat fyzicky vesmírné objekty identifikačními znaky, což může být klíčové při případném prokazování odpovědnosti.¹⁸⁴

Místo lhůty pro předání informací je pouze uvedeno, že stát předá informace “jakmile to bude možné.” Ze znění článku V¹⁸⁵ Úmluvy o registraci pak lze usuzovat, že Úmluva o registraci předpokládá, že informace budou předávány až po vypuštění vesmírného objektu, ačkoliv by bylo mnohem vhodnější k naplnění účelu Úmluvy

¹⁸⁴ BOURBONNIÈRE, Michel, LEE, Ricky J. *Legality of the Deployment of Conventional Weapons in Earth Orbit: Balancing Space Law and the Law of Armed Conflict*, op. cit. 149, str. 893

¹⁸⁵ Jestliže má kosmický objekt vypuštěný na oběžnou dráhu kolem Země nebo za ní poznávací znak nebo registrační číslo podle článku IV, odst. 1 b) nebo obojí, zpraví stát registrace generálního tajemníka o této skutečnosti, až bude podávat informace o tomto kosmickém objektu podle článku IV. V takovém případě zapíše generální tajemník Organizace spojených národů toto sdělení do Rejstříku.

o registraci předkládat takové informace v dostatečném předstihu předem.

Již od roku 1984 tudíž roste tlak, aby byla výše uvedená problematická ustanovení Úmluvy o registraci změněna nebo upřesněna, ať již cestou změny samotné Úmluvy o registraci, nebo alespoň cestou rezolucí Valného shromáždění OSN¹⁸⁶.

¹⁸⁶ DIEDERIKS-VERSCHOOR, Isabella, H.Ph., KOPAL, Vladimír. *An introduction to space law*, op. cit. 16, str. 46

5. Postkodifikační fáze vývoje kosmického práva

Již v rámci procesu kodifikace kosmického práva, tj. přijímání dříve zmíněných pěti mezinárodních smluv, postupně klesala ochota států regulovat činnost v kosmickém prostoru a na nebeských tělesech formou právně závazných mezinárodních smluv.

Nejlépe to lze demonstrovat na počtu států, jež ratifikovaly nebo alespoň podepsaly jednotlivé mezinárodní smlouvy. Zatímco Kosmickou smlouvu doposud ratifikovalo 112 států a dalších 23 ji podepsalo, ale neratifikovalo, v případě navazujících smluv již počet smluvních států klesal s tím, že poslední, Dohodu o Měsíci, do dnešního dne ratifikovalo pouze 18 států a 4 další ji pouze podepsaly (přičemž za hlavní důvod neochoty států ratifikovat právě tuto mezinárodní smlouvu bývá považován koncept tzv. společného dědictví lidstva). Nepodepsaly ji přitom ani hlavní “kosmické mocnosti,” tj. USA, SSSR (Rusko) a Čína, a ze států, které ji podepsaly, lze pak zřejmě jen u Indie a dále pak Francie, Nizozemska a Rakouska, jako členů ESA, mluvit o existenci vesmírného programu a určitých kapacit pro vesmírnou infrastrukturu. Význam Dohody o Měsíci, ačkoliv je platnou a účinnou součástí mezinárodního práva veřejného (i když samozřejmě zavazuje jen její smluvní strany), je tedy, již s ohledem na počet a skladbu jejích stran, v zásadě marginální.

Po uzavření Dohody o Měsíci byl pak proces úpravy dalších aspektů regulace činnosti v kosmickém prostoru formou mezinárodních smluv v rámci OSN přerušen. Kromě výše uvedeného poklesu obecného zájmu států o takový způsob regulace, bylo jedním z důvodů i postupné zhoršení vztahů mezi USA a SSSR, klíčovými velmocemi pro tvorbu kosmického práva na konci 70. let 20. století.

Právě v souvislosti se zhoršujícími se vztahy supervelmocí se na přelomu 70. a 80. let 20. století objevily iniciativy regulovat na mezinárodněprávní úrovni i další aspekty užívání kosmického prostoru, a sice otázky související s kontrolou zbrojení v kosmickém prostoru a ve vztahu k němu s tím, že hlavním fórem, přidruženým k OSN a určeným mimo jiné k řešení této problematiky, se nově stala Konference o odzbrojení (Konference), jež vznikla v roce 1978 jako nástupce ženevských výborů o odzbrojení v návaznosti na 10. speciální zasedání Valného shromáždění OSN v roce 1978, jehož tématem byla obecná otázka odzbrojení, kdy odstavec 80 Závěrečného dokumentu 10. speciálního zasedání Valného shromáždění OSN vyzval členské státy k zahájení jednání

o přijetí opatření k prevenci závodů ve zbrojení.¹⁸⁷

Kromě otázky odzbrojení ve vztahu ke zbraním hromadného ničení a ve vztahu ke konvenčním zbraním, byla tedy v rámci Konference přijata i samostatná agenda “Prevence závodů ve zbrojení v kosmickém prostoru” (*Prevention of an Arm Race in Outer Space* - PAROS). Jedním z důvodů pro zahájení takových diskusí byl i rostoucí počet testů ASAT systémů.¹⁸⁸ Jak již bylo zmíněno výše v této práci, již od šedesátých let totiž jak USA, tak SSSR vyvíjely nové zbraňové systémy, jež byly určeny jako potenciální obrana proti mezikontinentálním balistickým střelám nebo zaměřené na ničení satelitů.¹⁸⁹ Zároveň rostly obavy, že by byla možná projekce síly z kosmického prostoru na Zemi i za pomoci konvenčních zbraní.

Diskuse ohledně kontroly zbrojení ve vztahu ke kosmickému prostoru byla v rámci Konference zahájena na základě iniciativy SSSR z roku 1981, jež již obsahovala i stručný návrh možné smlouvy, jež by zakázala umístění zbraní v kosmickém prostoru a útoky na vesmírné objekty jiných států.¹⁹⁰ V návaznosti na tuto iniciativu byly v roce 1981 přijaty dvě rezoluce Valného shromáždění OSN, č. 36/97¹⁹¹ a č. 36/99¹⁹², jež obě volaly po přijetí mezinárodněprávní úpravy zbrojení ve vztahu ke kosmickému prostoru, ale každá s odlišným ohniskem zájmu. Již tehdy se totiž projevil základní rozpor v nahlížení na tuto problematiku (jenž trvá do dnešních dnů), kdy na jedné straně západní státy prosazovaly v rezoluci č. 36/97 zaměření jednání v rámci Konference na přijetí úmluvy o zákazu ASAT systémů, zatímco státy východního bloku v “konkurenční” rezoluci č. 36/99 volaly po zákazu umístění zbraní jakéhokoliv druhu v kosmickém prostoru, a to s odkazem na výše zmíněný návrh textu takové úmluvy předložený SSSR¹⁹³

¹⁸⁷ Final Document of the Tenth Special Session of the General Assembly, United Nations General Assembly, U.N. Doc. S-10/2, 1978

¹⁸⁸ MUTSCHLER, Max M. *Arms Control in Space, Exploring Conditions for Preventive Arms Control*, op. cit. 103, str. 117

¹⁸⁹ WOLTER, Detlev. *Common Security in Outer Space and International Law*, op. cit. 94, str. 32

¹⁹⁰ Request for the inclusion of a supplementary item in the agenda of the 36th Session, United Nations General Assembly, U.N. Doc. A/36/192, 1981

¹⁹¹ General and complete disarmament, United Nations General Assembly, U. N. Doc. A/36/97

¹⁹² Conclusion of a treaty on the prohibition of the stationing of weapons of any kind in outer space, United Nations General Assembly, U. N. Doc. A/36/99

¹⁹³ JASENTULIYANA, Nandasiri (ed.). *Maintaining Outer Space for Peaceful Uses*. Tokio: The United Nations University, 1984, str. 297

(a posléze v roce 1983 upraveném a rozšířeném pravděpodobně v reakci na ohlášení programu Strategické obranné iniciativy ze strany USA).

Návrh úmluvy nakonec nebyl přijat, mimo jiné přes odpor USA, jimž vadila zejména absence regulace ASAT systémů.¹⁹⁴ Další jednání v rámci Konference se pak zaměřila právě na hledání kompromisního textu možné úmluvy. V důsledku rostoucího počtu podnětů různých států¹⁹⁵ byl v roce 1985, na základě zadání Valného shromáždění OSN ve formě rezoluce č. 40/87, zřízen v rámci Konference Ad-hoc výbor pro PAROS.

Bohužel následná jednání v rámci Ad-hoc výboru pro PAROS ohledně možného řešení vázla a v roce 1994 se zablokovala úplně, a to ze jména z procedurálních důvodů, kdy se nepodařilo nalézt shodu na programu pro další rok (agendu je v rámci Konference nutno schvalovat konsensem). Zablockování jednání v rámci Konference se přitom netýkalo pouze agendy PAROS. Poté, co byl v rámci Konference připraven text návrhu Smlouvy o úplném zákazu zkoušek jaderných zbraní, již nebyla obnovena činnost žádného z ad-hoc výborů Konference. Činnost Ad-hoc výboru pro PAROS byla pro další roky přerušena a těžiště jednání v rámci agendy PAROS se následně přesunulo pod křídla COPUOS.¹⁹⁶

Činnost COPUOS a jeho Právního podvýboru ve vztahu k regulaci činnosti v kosmickém prostoru přijetím pěti “páteřních” mezinárodních smluv samozřejmě neskončila. Jen místo snahy upravovat novou problematiku formou právně závazných nástrojů, byly tyto záležitosti napříště řešeny formou sad principů přijatých Valným shromážděním OSN, jejichž funkce je pouze doporučující a nezávazná a lze je považovat za součást *soft law*. Jedná se o následující dokumenty:

- Zásady upravující využívání umělých satelitů Země státy pro mezinárodní přímé televizní vysílání z 10. prosince 1982 (rezoluce Valného shromáždění OSN č. 37/92);
- Zásady dálkového průzkumu Země z kosmického prostoru z 3. prosince 1986 (rezoluce Valného shromáždění OSN č. 41/65);
- Zásady týkající se použití jaderných zdrojů energie v kosmickém prostoru z 14.

¹⁹⁴ SU, Jinyuan. *The „peaceful purposes“ principle in outer space and the Russia-China PPWT Proposal*, op. cit. 87, str. 84

¹⁹⁵ WOLTER, Detlev. *Common Security in Outer Space and International Law*, op. cit. 94, str. 60

¹⁹⁶ TRONCHETTI, Fabio. *Preventing the weaponization of outer space: Is a Chinese-Russian-European common approach possible?*, op. cit. 88, str. 81

prosine 1992 (rezoluce Valného shromáždění OSN č. 47/68);

- Deklarace týkající se mezinárodní spolupráce při průzkumu a využívání kosmického prostoru ve prospěch a v zájmu všech států zejména s ohledem na potřeby rozvojových zemí z 13. prosine 1996 (rezoluce Valného shromáždění OSN č. 51/122).

Vedle výše uvedených rezolucí stanovujících principy, jimiž se mají státy řídit při činnostech v kosmickém prostoru, přijalo Valného shromáždění OSN i další rezoluce týkající se specifických problematik souvisejících s výkladem a aplikací Kosmické smlouvy, Úmluvy o odpovědnosti a Úmluvy o registraci. Rezoluce Valného shromáždění OSN č. 59/115 z roku 2004 tak přispěla k diskusím ohledně výkladu pojmu “vypouštějící stát” a rezoluce Valného shromáždění OSN č. 62/101 z roku 2007 pak přinesla doporučení ohledně rozšíření zveřejňovaných informací a jejich harmonizace ve vztahu k registraci objektů. Další oblastí, již byla v posledních letech v rámci COPUOS věnována pozornost je otázka vesmírného odpadu. Rezoluce Valného shromáždění OSN č. 62/217 z roku 2007 schválila “Pokyny Výboru pro mírové využívání kosmického prostoru ke zmírnění vesmírného odpadu.”

Ve vztahu k regulaci zbrojení v kosmickém prostoru však jednání v rámci COPUOS po přerušení činnosti Ad-hoc výboru pro PAROS v zásadě nikam nepokročila, resp. COPUOS se v následujících letech soustředil právě na řešení výše uvedené problematiky ostatních aspektů činnosti v kosmickém prostoru. V rámci OSN je obecná agenda odzbrojení řešena zejména skrze První výbor (Výbor pro odzbrojení a mezinárodní bezpečnost). Na základě jím připravených podkladů pak Valné shromáždění OSN od roku 1983¹⁹⁷ každoročně připravuje rezoluci k tématu PAROS.

Výše uvedené rezoluce k agendě PAROS jsou pravidelně přijímány naprostou většinou států, s výjimkou USA a Izraele, které se pravidelně zdržují hlasování. V rezolucích je opakovaně prohlašováno, že stávající mezinárodněprávní režim sám o sobě nezaručuje prevenci závodů ve zbrojení v kosmickém prostoru. V rezolucích jsou státy rovněž vyzývány, aby se aktivně podílely na nalezení odpovídajícího východiska, přičemž cílem by mělo být přijetí nové mezinárodní úmluvy s tím, že jednání o takové úmluvě by měla být vedena na půdě Konference. Taková úmluva by pak měla být

¹⁹⁷ Prevention of arms race in outer space, United Nations General Assembly, U.N. Doc. A/38/70, 1983

v souladu s Kosmickou smlouvou a měla by zaručit mírové využívání kosmického prostoru, zabránit umístění a použití zbraní v kosmickém prostoru a zároveň zabránit, aby kterákoliv země získala další vojenské výhody ve vztahu ke kosmickému prostoru. V neposlední řadě se pak od takové úmluvy očekává redukce stávajícího vojenského využívání kosmického prostoru.

V návaznosti na výše uvedené pak roce 1998 Kanada¹⁹⁸ a v roce 1999 i Čína¹⁹⁹ podaly návrh na obnovení činnosti Ad-hoc výboru pro PAROS, přičemž v roce 2002 se k této iniciativě připojilo i Rusko. Ačkoliv jednání o této agendě v rámci Konference pokračovala, činnost Ad-hoc výboru pro PAROS však již nikdy obnovena nebyla.

Dne 28. června 2002 Rusko společně zejména s Čínou (dále s Vietnamem, Běloruskem, Zimbabwe a Sýrií) předložily, pravděpodobně v reakci na vypovězení Smlouvy mezi USA a SSSR o omezení systémů protibalistické obrany z roku 1972²⁰⁰ ze strany USA v červnu téhož roku, Konferenci pracovní dokument označený jako “Možné body budoucí mezinárodněprávní smlouvy o prevenci nasazení zbraní ve vesmíru, hrozby silou nebo použití síly proti kosmickým objektům.”²⁰¹ Tento pracovní dokument již obsahoval základní teze budoucího návrhu Smlouvy o prevenci umístění zbraní v kosmickém prostoru a hrozby silou nebo použití síly v kosmickém prostoru (tzv. PPWT).²⁰² Návrh PPWT a jeho změny jsou předmětem samostatné kapitoly níže.

V posledních letech pak roste rovněž důraz kladený na vnitrostátní právní úpravu vesmírného práva jednotlivých států. Je to dáno především skutečností, že se do takových

¹⁹⁸ Working paper concerning CD action on outer space, Conference on Disarmament, CD/1487, 1998

¹⁹⁹ Draft decision on the re-establishment of an ad hoc committee on the prevention of an arms race in outer space and its mandate, Conference on Disarmament, 1999

²⁰⁰ Smlouva ABM (Anti-Ballistic Missile Treaty) z 26. května 1972

²⁰¹ Letter dated 27 June 2002 from the Permanent Representative of the People's Republic of China and the Permanent Representative of the Russian Federation to the Conference on Disarmament addressed to the Secretary-General of the Conference transmitting the Chinese, English and Russian texts of a working paper entitled “Possible elements for a future international legal agreement on the prevention of the deployment of weapons in outer space, the threat or use of force against outer space objects”, Conference on Disarmament, CD/1679, 2002

²⁰² Treaty on Prevention of the Placement of Weapons in Outer Space and of the Threat or Use of Force against Outer Space Objects

činností čím dál více zapojují i nestátní subjekty a státy jsou nuceny implementovat do vnitrostátního práva své závazky plynoucí z mezinárodního práva. Jak již vyplývá z Kosmické smlouvy a je dále specifikováno v Úmluvě o odpovědnosti, státy jsou odpovědné i za nevládní subjekty podléhající jejich jurisdikci a jsou povinny na jejich činnost dohlížet a regulovat ji.

5.1. Soft Law

V souvislosti s mezinárodním právem veřejným se zvláště v posledních letech dostává do povědomí pojem “*soft law*“. Normy *soft law* nejsou skutečnými právními normami (jež mohou být v tomto kontextu tedy označeny jako “*hard law*”), jelikož jim chybí právní závaznost, resp. vymahatelnost. Pojem nemá ustálenou definici²⁰³, v některých pojetích²⁰⁴ lze za *soft law* považovat i normy, jež jsou formálně závazné, ale obsahově natolik neurčité, že není jasně stanoven rozsah práv a povinností z nich vyplývajících, a tudíž nejsou efektivně vymahatelné. V užším smyslu jsou za normy *soft law* považovány normy, jež mají deklarovanou právní nezávaznost²⁰⁵, resp. nespádají mezi formální prameny práva dle článku 38 Statutu Mezinárodního soudního dvora.

Pro potřeby této práce budu vycházet z výše uvedené definice v užším smyslu, tj. z čistě formálního hlediska, jelikož vzhledem k vágnosti mnoha ustanovení norem kosmického práva a absenci sankcí při jejich porušení, by za *soft law* dle širší definice mohlo být považováno mnoho ustanovení, jež jsou jinak obecně považovány za závazné a přijímány jako prameny mezinárodního práva.

Normy *soft law* jsou zpravidla obsažené v dokumentech označených jako pokyny, kodexy chování, deklarace apod. Typickým příkladem, zvláště v souvislosti s kosmickým

²⁰³ BRÜNNER, Christian, KÖNIGSBERGER, Georg. „Regulatory Impact Assessment“ – A Tool to Strengthen Soft Regulations. In: MARBOE, Imgard (ed.). *Soft Law in Outer Space*. Vídeň: Böhlau Verlag, 2012, str. 88

²⁰⁴ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště právu českému*, op. cit. 54, 236

²⁰⁵ TRONCHETTI, Fabio. *A Soft Law Approach to Prevent the Weaponisation of Outer Space*. In: MARBOE, Imgard (ed.). *Soft Law in Outer Space*. Vídeň: Böhlau Verlag, 2012, str. 373

právem, jsou pak především rezoluce Valného shromáždění OSN. Podstatné je, že právní nezávaznost *soft law* norem je zpravidla výslovně deklarována. Význam norem *soft law* je tedy spíše politický a morální, což však samozřejmě neznamená, že nemají vliv na chování států. Jejich porušení však samo o sobě nezakládá mezinárodněprávní odpovědnost. Nicméně takové porušení má zpravidla důsledky mezinárodně politické.

Jak již bylo zmíněno výše v souvislosti s „post-kodifikační“ fází vývoje kosmického práva, počínaje 70. léty 20. století je v kosmickém právu znatelný určitý odklon od klasických mezinárodních norem, tj. zejména mezinárodních úmluv, a naopak příklon k regulaci chování států spíše ve formě *soft law*. Je to dle mého názoru vcelku logické a takový trend se podle mě netýká výlučně kosmického práva, ale spíše obecně mezinárodního práva veřejného jako takového.

V době, kdy vznikal současný systém mezinárodního práva, byl počet jeho subjektů v zásadě o řád nižší. V současné době je mnohem složitější nalézt v mnoha otázkách obecný konsensus a jednání o mezinárodních úmluvách tradičně trvají až desetiletí, což je dáno mimo jiné značnou formálností procesu jejich přijímání, pokud rovnou nekončí ve slepých uličkách. Pokud už nakonec dojde k uzavření mnohostranné mezinárodní úmluvy, často série kompromisů ohledně jejího obsahu vede k přílišné vágnosti jejich ustanovení a velmi nízké formální vymahatelnosti.

Problém schvalování mezinárodně právních úmluv týkajících se mezinárodních prostor byl v poslední době zřetelný například v průběhu přijímání dohody k části XI Úmluvy OSN o mořském právu. Na druhou stranu státy jsou bezesporu obecně ochotnější shodnout se na obsahu pravidel chování v případech, kdy výsledek není považován za právně závazný, jak je například vidět na výsledcích hlasování schvalujících rezoluce Valného shromáždění OSN, které bývají přijímány zpravidla téměř jednomyslně.

Výhody regulace chování států pomocí *soft law* ve srovnání s mezinárodními smlouvami jsou tedy následující: a) neformálnost procesu jejich přijímání, kdy takové normy nemusejí být přijímány v rámci formálních diplomatických konferencí a poté formálně ratifikovány jednotlivými státy; b) normy *soft law* lze ze stejného důvodu mnohem snadněji měnit; c) instrumenty *soft law* se mohou stát (po obsahové stránce) základem budoucích mezinárodních smluv, jako se například Deklarace stala východiskem Kosmické smlouvy; d) ustanovení *soft law* se mohou stát východiskem pro

vznik mezinárodněprávních obyčejů²⁰⁶. Vznik mezinárodních obyčejů z norem *soft law* je však podle mě minimálně sporný vzhledem k jejich deklarované nezávaznosti, a tudíž absenci *opinio iuris*.

Ačkoliv mezinárodní i vnitrostátní (v důsledku přenesení do vnitrostátního právního řádu) vnímání závazku státu dle mezinárodní smlouvy je nepochybně silnější než dle nezávazné *soft law* normy a lze předpokládat, že stát spíše poruší normu *soft law* nežli závazek dle mezinárodního práva, dle mého názoru se však efektivní rozdíl mezi normami *soft law* a *hard law* v současné době do jisté míry stírá. Podstatný je dostatečně určitý obsah norem, samotná závaznost je podle mě vedlejší.

Na rozdíl od vnitrostátního práva jsou totiž v mezinárodním právu státy v “dvojjediném” postavení – jako autoři a zároveň adresáti právních norem. S výjimkou *ius cogens*, si navíc státy mohou v principu vybrat, kterými normami mezinárodního práva se budou řídit. S jistotou lze toto říct ve vztahu k mezinárodním smlouvám, v případě mezinárodního obyčeje je situace samozřejmě složitější, jelikož, jak již bylo popsáno výše v této práci, záleží na způsobu vzniku takového obyčeje a chování státu v průběhu takového procesu.

Každopádně přímá vymahatelnost norem mezinárodního práva je v současné době v mnoha případech podle mě spíše teoretická. Klíčové je, že také zpravidla nic nebrání státu odstoupit od mezinárodní smlouvy v případech, kdy nadále nechce být vázán jejími ustanoveními a jakýkoliv tlak na jeho chování se tak přesouvá z roviny mezinárodního práva čistě do roviny mezinárodní politiky. V takových případech samozřejmě roste role mezinárodního obyčeje, pokrývá-li dostatečně danou problematiku, což však dle mého názoru není případ kosmického práva, kde mezinárodní obyčeje v tuto chvíli pokrývají pouze skutečně základní otázky.

²⁰⁶ TRONCHETTI, Fabio. *A Soft Law Approach to Prevent the Weaponisation of Outer Space*, op. cit. 205, str. 374

6. Současné iniciativy kontroly zbrojení v kosmickém prostoru

Zajištění bezpečnosti satelitů, resp. obecně vesmírných objektů, a zamezení závodům ve zbrojení v kosmickém prostoru je aktuální otázkou jak v rámci OSN, tak i jiných mezinárodních fór. Související iniciativy zahrnují jak snahy o přijetí nové mezinárodní úmluvy regulující takovou problematiku, tak i *soft law* postupy spočívající zejména v nalezení konsensu ohledně tzv. opatření pro zvýšení transparentnosti a posílení důvěry (*transparency and confidence-building measures* - TCBM).

V rámci mezinárodního společenství existuje v tuto chvíli konsensus, že situace si žádá řešení, jak vyplývá mimo jiné z každoročních rezolucí Valného shromáždění ONS agendy PAROS²⁰⁷, jež mimo jiné žádají členské státy OSN, aby se aktivně zapojily do hledání řešení tohoto problému.

V roce 2014 byla v rámci OSN rovněž zahájena iniciativa “nebýt první, kdo umístí zbraně v kosmickém prostoru²⁰⁸,” jež vyzývá členské státy, aby přijaly jednostranné prohlášení, že nebudou první, kdo umístí zbraně do kosmického prostoru (podobným způsobem, jakým Sovětský svaz vyhlásil jednostranné moratorium na umístění zbraní v kosmickém prostoru v roce 1983)²⁰⁹. Tato iniciativa byla zahájena s ohledem na dosavadní neúspěšnost jiných pokusů o nalezení řešení a její účel je zřejmý – přesvědčit dostatečný počet států (zejména pak státy, mající odpovídající technologické kapacity) vydat takové jednostranné prohlášení za účelem vytvoření výchozí situace pro další jednání. K dnešnímu dni takové jednostranné prohlášení vydalo již 30 států²¹⁰, z nichž

²⁰⁷ naposledy Prevention of arms race in outer space, United Nations General Assembly, U.N. Doc. A/RES/75/35, 2020

²⁰⁸ No first placement of weapons in outer space, United Nations General Assembly, U.N. Doc. A/RES/69/32, 2014

²⁰⁹ MUTSCHLER, Max M. *Arms Control in Space, Exploring Conditions for Preventive Arms Control*, op. cit. 103, str. 124

²¹⁰ Argentina, Arménie, Bělorusko, Bolívie, Brazílie, Burundi, Ekvádor, Guatemala, Indonésie, Kambodža, Kazachstán, Kongo, Kuba, Kyrgyzstán, Myanmar, Nikaragua, Pákistán, Rusko, Seychely, Sierra Leone, Srí Lanka, Surinam, Sýrie, Tádžikistán, Togo, Turkmenistán, Uruguay, Uzbekistán, Venezuela, Vietnam.

však pouze Rusko má vlastní vesmírné kapacity.²¹¹

I v rámci této agendy přijímá Valné shromáždění OSN každoročně rezoluce (naposledy rezoluce Valného shromáždění OSN č. 76/23 ze 6. prosince 2021), jež vedle výzvy státům k vydání výše popsaného jednostranného prohlášení naléhavě žádá státy, aby usilovaly o řešení na základě upraveného návrhu PPWT smlouvy z roku 2014.²¹² Právě tato žádost, resp. z ní plynoucí konkrétní závazek, má však za následek, že rezoluce agendy „nebýt první, kdo umístí zbraně v kosmickém prostoru“ nedosahuje takové podpory, jako ostatní rezoluce Valného shromáždění OSN týkající se kosmického práva (kdy jak již bylo popsáno níže, pouze USA a Izrael stabilně hlasují proti nebo se zdržují hlasování), a proti přijetí předmětných rezolucí hlasují desítky převážně západních států, jež nesouhlasí s návrhem PPWT.²¹³

Na základě rezoluce Valného shromáždění OSN č. 72/250 ze dne 12. ledna 2018²¹⁴ byla zřízena Skupina vládních odborníků (*Group of Governmental Experts on the prevention of an arms race in outer space – GGE-PAROS*), složená ze zástupců 25 členských států vybraných na základě spravedlivého geografického zastoupení. Úkolem GGE-PAROS bylo zvážit a učinit doporučení ohledně základních prvků mezinárodně právního nástroje k prevenci závodů ve zbrojení ve vesmíru. Skupina fungovala na základě konsensu. V letech 2018 a 2019 probíhala v rámci GGE-PAROS intenzivní jednání, nicméně nepodařilo se dosáhnout konsensu ohledně závěrečné zprávy, a to z obdobného důvodu, jenž brání větší podpoře agendy „nebýt první, kdo umístí zbraně v kosmickém prostoru“.

V tuto chvíli lze považovat za nejvýznamnější aktivity mající za cíl regulovat zbrojení v kosmickém prostoru následující iniciativy:

Jednak jednání v rámci agendy PAROS, zejména v souvislosti s návrhem PPWT předloženým společně Ruskem a Čínou v roce 2008 a upraveným v roce 2014. Další

²¹¹ No first placement of weapons in outer space, United Nations General Assembly, U.N. Doc. A/RES/76/23, 2021

²¹² No first placement of weapons in outer space, United Nations General Assembly, U.N. Doc. A/RES/76/23, 2021

²¹³ pro přijetí rezoluce Valného shromáždění OSN č. 75/37 hlasoval 132 členů, proti 34, zdrželo se 21

²¹⁴ Further practical measures for the prevention of an arms race in outer space, United Nations General Assembly, U.N. Doc. A/RES/72/250, 2018

takovou iniciativou je úsilí několika států mající za cíl rozvíjet v rámci OSN agendu TCBM a spolupráci mezi státy. Poslední významnou aktivitou v této problematice jsou pak práce na návrhu Mezinárodního kodexu chování pro činnost v kosmickém prostoru (*International Code of Conduct for Outer Space Activities - ICoC*), iniciované v roce 2008 v rámci Rady Evropské unie (původně šlo o projekt čistě v rámci Evropské unie, ale po roce 2012 se okruh zapojených subjektů rozšířil a v současné době lze hovořit už o mezinárodním dokumentu v širším slova smyslu).

6.1. Návrh smlouvy o prevenci umístění zbraní v kosmickém prostoru a hrozby silou nebo použití síly v kosmickém prostoru

Většina států se v současné době k myšlence nové mezinárodní smlouvy dále regulující problematiku zbrojení v kosmickém prostoru staví kladně. Jediné USA a Izrael dávají dlouhodobě najevo nesouhlas s takovým řešením, a to zejména v rámci hlasování o příslušných rezolucích Valného shromáždění OSN.²¹⁵

Nalézt konsensus ohledně obecné potřeby takové smlouvy je jedna věc, nalézt však shodu ohledně znění takové smlouvy je mnohem složitější. Jak již bylo popsáno výše, iniciativ směřujících k uzavření mezinárodní smlouvy regulující obecně problematiku zbrojení ve vztahu ke kosmickému prostoru bylo již několik, žádná však nepokročila o moc dále než k předložení prvotního návrhu takové dohody.

Nejdále doposud pokročila výše zmíněná společná iniciativa Ruska a Číny (je také jediná v tuto chvíli existující). Tyto státy navázaly na pracovní dokument, jež předložily v roce 2002 Konferenci, a vypracovaly a společně představily návrh Smlouvy o prevenci umístění zbraní v kosmickém prostoru a hrozby silou nebo použití síly v kosmickém

²¹⁵ HITCHENS, Theresa. *The United Nations and its Efforts to Develop Treaties, Conventions or Guidelines to Address Key Space Issues Including the De-weaponization of Space and Orbital Debris*. In: PELTON, Joseph N., JAKHU, Ram S. (ed.). *Space Safety Regulations and Standards*. Oxford: Elsevier, 2010, str. 272

prostoru (PPWT).²¹⁶ Jedním z důvodů vypracování takového pracovního dokumentu byl odstoupení USA od Smlouvy ABM. Původní návrh se nesetkal s velkou podporou, přičemž nejhlásitější kritika přicházela ze strany západních států v čele s USA. Mimo jiné byla návrhu vytýkána nedostatečná úprava pozemních ASAT systémů včetně jejich testování (i s ohledem na výše zmíněný čínský test takového systému, uskutečněný o rok dříve), dále absence úpravy systémů dvojího užití, resp. soustředění se pouze na dedikované zbraňové systémy, a v neposlední řadě i absence dostatečných verifikačních mechanismů.²¹⁷

Kritika jednotlivých problematických ustanovení byla mimo jiné shrnuta v dopise z 19. srpna 2008 od stálého zástupce USA při Konferenci, adresovaném Generálnímu tajemníkovi Konference (Připomínky USA z 2008).²¹⁸

Následně v reakci jednak na dopis zástupce USA, ale i na další kritické ohlasy na původní návrh PPWT ze strany ostatních států, jež neměly vesměs písemnou formu, předali stálí zástupci Ruska a Číny Generálnímu tajemníkovi Konference dopis datovaný dnem 18. srpna 2009, v němž se pokusily zodpovědět některé otázky členských států (Odpověď z 2009).²¹⁹

10. června 2014 pak Rusko a Čína, v reakci jak na kritické ohlasy k původnímu

²¹⁶ Letter dated 12 February 2008 from the Permanent Representative of the Russian Federation and the Permanent Representative of the People's Republic of China to the Conference on Disarmament addressed to the Secretary-General of the Conference transmitting the Russian and Chinese texts of the Draft "Treaty on Prevention of the Placement of Weapons in Outer Space and of the Threat or Use of Force against Outer Space Objects (PPWT)" introduced by the Russian Federation and China, Conference on Disarmament, CD/1839, 2008

²¹⁷ TRONCHETTI, Fabio. *A Soft Law Approach to Prevent the Weaponisation of Outer Space*, op. cit. 205, str. 369

²¹⁸ Letter dated 19 August 2008 from the Permanent Representative of the United States of America addressed to the Secretary-General of the Conference transmitting comments on the Draft "Treaty on Prevention of the Placement of Weapons in Outer Space and of the Threat or Use of Force against Outer Space Objects (PPWT)" as contained in document CD/1839 of 29 February 2008, Conference on Disarmament, CD/1847, 2008

²¹⁹ Letter dated 18 August 2009 from the Permanent Representative of China and the Permanent Representative of the Russian Federation to the Conference on Disarmament addressed to the Secretary-General of the Conference transmitting answers to the principal questions and comments on the Draft "Treaty on Prevention of the Placement of Weapons in Outer Space and of the Threat or Use of Force against Outer Space Objects (PPWT)" introduced by the Russian Federation and China and issued as document CD/1839 dated 29 February 2008, Conference on Disarmament, CD/1872, 2009

návrhu, tak s ohledem na poslední vývoj jednání v souvislosti ICoC (viz níže) předložily Konferenci upravený návrh PPWT.²²⁰

Východiskem PPWT je idea “vesmíru bez zbraní” (*zero-weapon outer space*). Tato idea byla shrnuta čínskou delegací v rámci UNIDIR konference ohledně vesmírné bezpečnosti v roce 2009 následovně: “Vesmír beze zbraní má tři složky. Zaprvé, státy nebudou umisťovat v kosmickém prostoru žádné zbraně, ať už útočné nebo obrané. Jinými slovy nebudou existovat žádné zbraně umístěné ve vesmíru. Zadruhé, státy nepoužijí sílu vůči vesmírným objektům. Taková síla může vycházet ze zbraní umístěných na povrchu Země, na moři nebo v atmosféře, nebo dokonce z jiných vesmírných objektů než z kosmických zbraní. Zatřetí, státy nebudou hrozit použitím síly vůči vesmírným objektům. To může zahrnovat testy zbraní v kosmickém prostoru nebo vůči vesmírným objektům, stejně tak jako jiné nepřátelské akce ohrožující vesmírné objekty.”²²¹ Nutno však říci, že aktuální návrh textu PPWT se od výše uvedeného pojetí bohužel v mnoha směrech liší.

Upravený návrh PPWT z roku 2014 ve své preambuli deklaruje svoji návaznost na Kosmickou smlouvu a její zákaz umisťování zbraní hromadného ničení v kosmického prostoru a zdůrazňuje, že stávající právní režim ve vztahu ke kosmickému prostoru dle autorů návrhu dostatečně nebrání umisťování a použití jiných zbraní. Návrh se dále odvolává zejména na rezoluce Valného shromáždění OSN týkající se prevence závodů ve zbrojení.

V prvním článku přináší návrh nové definice některých pojmů, a sice “vesmírný objekt,” jenž má znamenat jakékoliv zařízení (*device*) umístěné v kosmickém prostoru a určené k provozování v něm. Oproti původní, značně zmatené a nepřesné, definici v návrhu PPWT z roku 2008 se tato nová definice značně zjednodušila a zpřesnila.

²²⁰ Letter dated 10 June 2014 from the Permanent Representative of the Russian Federation and the Permanent Representative of the People’s Republic of China to the Conference on Disarmament addressed to the Secretary-General of the Conference transmitting the updated Russian and Chinese texts of the draft treaty on prevention of the placement of weapons in outer space and of the threat or use of force against outer space objects (PPWT) introduced by the Russian Federation and China, Conference on Disarmament, CD/1985, 2014

²²¹ SU, Jinyuan. *The „peaceful purposes“ principle in outer space and the Russia-China PPWT Proposal*, op. cit. 87, str. 85

Původní definice kosmického objektu dle návrhu PPWT z roku totiž 2008 zněla: “vesmírný objekt znamená jakékoliv zařízení určené k provozování v kosmickém prostoru, jež je vypuštěno na oběžnou dráhu okolo nebeského tělesa, nebo umístěno na oběžnou dráhu okolo jakéhokoliv nebeského tělesa, nebo (umístěno) na nebeské těleso, s výjimkou Země, nebo opouštějící oběžnou dráhu nebeského tělesa směrem k nebeskému tělesu, nebo pohybující se od jednoho nebeského tělesa k jinému nebeskému tělesu, nebo umístěné v kosmickém prostoru jiným způsobem.”²²²

Je tedy zřejmé, že za vesmírný objekt nebudou dle návrhu považovány mezikontinentální balistické střely, které sice do kosmickém prostoru v rámci své trajektorie vstupují, ale nemají v něm setrvat, tj. nejsou určené k provozování v něm²²³. Takové pojetí zjevně vychází z Kosmické smlouvy, která také, podle většinového názoru v literatuře a s ohledem na stávající praxi států, nezahrnuje průlety balistických střel nesoucích jaderné zbraně kosmickým prostorem pod zákaz umístování zbraní hromadného ničení v kosmickém prostoru. V případě přijetí PPWT by šlo o vůbec první definici vesmírného objektu v rámci mezinárodních smluv upravujících kosmické právo. Jak již bylo uvedeno výše, Úmluva o odpovědnosti²²⁴, tak Úmluva o registraci²²⁵ již řeší v definičních ustanoveních shodně otázku vesmírného objektu s tím, že tento zahrnuje i jeho součásti a nosič, na kterém byl vypuštěn, nebo jeho části, aniž by však definovaly vesmírný objekt samotný. Návrh PPWT sice definuje vesmírný objekt samotný, v ostatním se však odklání od výše uvedené obecně přijímané definice a bohužel nezahrnuje výslovně součásti takového objektu nebo jeho nosič.

Dále pak upravený návrh PPWT přináší definici “zbraně v kosmickém prostoru.” Za zbraň je v této souvislosti autory návrhu považován jakýkoliv vesmírný objekt, nebo jeho součást, jenž byl vyroben (*produced*) nebo přeměněn (*converted*) za účelem zničení, poškození nebo narušení normální funkce objektů v kosmickém prostoru, na zemském povrchu nebo v její atmosféře, nebo k eliminaci lidských bytostí či složek biosféry, jež jsou důležité pro lidskou existenci, nebo způsobit jejich poškození použitím jakýchkoliv

²²² původní návrh PPWT, op. cit. 216, článek I

²²³ upravený návrh PPWT, op. cit. 220, článek I

²²⁴ Úmluva o odpovědnosti, op. cit. 177, článek I odst. d.

²²⁵ Úmluva o registraci, op. cit. 183, článek I odst. b.

fyzikálních principů²²⁶. Taková definice je značně široká, nicméně zjevně zahrnuje pouze kosmické zbraně v užším pojetí, tj. dedikované systémy, a nedotýká se pozemních ASAT systémů. Zahrnuje však bezesporu komponenty zaměřené na obranu proti mezikontinentálním střelám umístěné v kosmickém prostoru. Tyto dvě skutečnosti byly a stále jsou jednou z největších překážek pro přijetí návrhu PPWT ze strany USA.

Zásadní problém definice zbraně v kosmickém prostoru je podle mě její vymezení čistě dle jejího účelu. Takový účel však nemusí být ani zřejmý ani deklarovaný. V praxi bude nepochybně problém rozlišit (i s ohledem na specifika činnosti v kosmickém prostoru) dedikovaný zbraňový systém a vesmírný objekt s možným duálním využitím. Mnoho vesmírných objektů je nepochybně v případě potřeby schopno projektovat sílu (ať už kinetickou nebo elektromagnetickou) či jinak narušit činnost jiných vesmírných objektů, aniž by to byl jejich primární nebo dokonce původně zamýšlený účel.

Za “umístění v kosmickém prostoru” se pak považuje situace, kdy zařízení vykoná alespoň jeden celý oběh Země, nebo část takového oběhu před tím, než opustí oběžnou dráhu Země, případně je takové zařízení trvale umístěno v kosmickém prostoru nebo na jiném nebeském tělese než na Zemi²²⁷. Není zde podle mě zřejmé, co se myslí opuštěním oběžné dráhy Země. Odpověď z 2009 výslovně připouští výklad, že formulace v návrhu znamená nejen opuštění oběžné dráhy Země směrem do meziplanetárního prostoru, ale může jít o opuštění oběžné dráhy směrem k Zemi. Z textu návrhu tedy není zjevné, jestli by se za umístění považovala i tzv. částečná oběžná dráha (i když jak jsem nastínil výše, tento pojem je značně nepřesný), ačkoliv Odpověď z 2009 předpokládá, že ano. Nicméně je zřejmé, že definice se opět nemá dotýkat balistických střel (a případných jiných potenciálních zbraňových systémů, jako jsou například již zmíněné hypersonické kluzáky apod.), které nedosahují rychlostí potřebných pro dosažení oběžné dráhy.

Vzhledem ke složitosti mechaniky pohybu vesmírných objektů v kosmickém prostoru by místo definice pohybu po oběžné dráze a dalších možných trajektorií v kosmickém prostoru mohlo být podle mě vhodnější vymezení umístění v kosmickém prostoru negativně, tj. jako všechny trajektorie s výjimkou suborbitálního letu, tj.

²²⁶ upravený návrh PPWT, op. cit. 220, článek I

²²⁷ upravený návrh PPWT, op. cit. 220, článek I

trajektorií, které zasahují do kosmického prostoru, ale protínají po dosažení nejvyššího bodu buď atmosféru nebo přímo gravitační těleso, ze kterého byl pohyb započat. Taková definice by však narážela na již výše zmíněný problém absence závazné delimitace kosmického prostoru jako takového.

Poslední definiční ustanovení v upraveném návrhu PPWT se pokouší pro potřeby smlouvy definovat “použití síly” a “hrozbu silou”. Tyto pojmy jsou v moderním mezinárodním právu hojně používány, ale jak již bylo zmíněno výše v této práci, neexistuje jejich závazná definice, resp. neexistuje definice “síly.”

Upravený návrh PPWT považuje za “použití síly” jakoukoliv akci, jejíž účelem je poškodit kosmický objekt spadající pod jurisdikci nebo kontrolu jiného státu a za “hrozbu silou” pak jasné vyjádření, ať už písemné, ústní nebo v jiné formě, záměru spáchat výše uvedené. Přičemž toto ustanovení zároveň stanovuje výjimku, kdy za použití síly se nepovažuje situace, kdy jde o zastavení nekontrolovatelného letu kosmického objektu na žádost státu, do jehož jurisdikce spadá.²²⁸ I s ohledem na výše v této kapitole uvedenou definici kosmické zbraně je definice použití síly nekonzistentní. Pokrývá pouze použití síly ve vztahu ke kosmickým objektům (podle mého názoru včetně projekce síly prostředky pozemních ASAT systémů), a co je podle mě klíčové - pouze ve vztahu ke kosmickým objektům jiných států. Stát tedy může použít sílu proti objektům spadajícím do jeho jurisdikce, tj. provádět testy ASAT systémů na vlastních družicích, obdobně jako Čína v roce 2007.

Definice dle tohoto ustanovení doznala oproti původnímu návrhu PPWT značných změn. Původní návrh PPWT považoval za použití síly nejen akci za účelem poškození vesmírného objektu, ale i nepřátelskou akci mající za účel dočasné narušení funkce takového objektu nebo změnu jeho dráhy. Připomínky USA z 2008 však nesouhlasily s takovým rozšířením pro jeho rozpor s původní pracovním dokumentem z roku 2002, jenž byl východiskem pro přípravu návrhu PPWT. Oproti upravenému návrhu PPWT nebyla definice použití síly dle původního návrhu PPWT zúžena pouze na vesmírné objekty jiných států, ale zahrnovala obecně veškeré vesmírné objekty. Nicméně vzhledem k použití pojmu “nepřátelský” v původním návrhu, tento nezahrnoval použití síly proti vlastním vesmírným objektům, tj. toto ustanovení by opět nezakazovalo např. čínský ASAT test v roce 2007.

²²⁸ upravený návrh PPWT, op. cit. 220, článek I

Původní návrh PPWT z roku 2008 obsahoval dále i návrh definice “kosmického prostoru,” jenž byl delimitován hranicí 100 km od povrchu Země. Tato definice však byla předmětem všeobecné kritiky²²⁹, mimo jiné z důvodů trvajících obecné neshody ohledně potřeby a způsobu delimitace kosmického prostoru, jak je popsáno výše v této práci. Bez definice kosmického prostoru však není určitá poslední věta definice pojmu “umístění v kosmickém prostoru” dle původního návrhu PPWT, tj. co se míní jiným trvalým umístěním v kosmickém prostoru. Stejným nedostatkem však trpí i např. Kosmická smlouva ve vztahu k umístování zbraní hromadného ničení ve svém článku IV, jak již bylo rovněž zmíněno výše v této práci.

Článek II je stěžejním ustanovením upraveného návrhu PPWT a stanovuje konkrétní povinnosti smluvním státům, resp. smluvní stranám (dle čl. VIII upraveného návrhu PPWT odkazy na státy ve smlouvě zahrnují, s výjimkou článku IX - XIII, i mezivládní organizace provádějící činnost v kosmickém prostoru za předpokladu, že taková organizace prohlásí, že přijímá závazky dle smlouvy a dále za předpokladu, že většina jejich členů je smluvními státy smlouvy):

(i) neumístit žádné zbraně v kosmickém prostoru; (ii) neuchýlit se k použití síly nebo hrozbě silou vůči vesmírným objektům jiných smluvních stran; (iii) neúčastnit se mezinárodní spolupráce v kosmických aktivitách, jež by byly v rozporu s předmětem a účelem smlouvy; a (iv) nepodporovat aktivity jiných států, skupin států, mezinárodních organizací, nestátních organizací spadajících do jejich jurisdikce, v aktivitách, jež by byly v rozporu s předmětem a účelem smlouvy.²³⁰

Zde bych rád upozornil na bod (ii). Jak jsem již uvedl výše, definice použití síly a hrozby silou je pro účely návrhu smlouvy zúžená (jak s ohledem na definici kosmické zbraně, tak s ohledem na původní návrh PPWT), ustanovení článku II pak zákaz použití síly a hrozby silou vztahuje pouze k vesmírným objektům smluvních států. Tzn. smlouva nezakazuje použití síly nejen vůči vlastním vesmírným objektům, ale i vůči objektům nesmluvních států! Zákaz použití síly se rovněž nevztahuje na použití síly proti jiným než vesmírným objektům v kosmickém prostoru, tj. zejména ve vztahu k balistickým střelám.

²²⁹ Odpověď z 2009, op. cit. 219

²³⁰ upravený návrh PPWT, op. cit. 220, článek II

Články III a IV upraveného návrhu PPWT pak prohlašují, že žádné ustanovení smlouvy nemůže být vykládáno jako omezení smluvního státu ve výzkumu a využívání kosmického prostoru v souladu s mezinárodním právem včetně Charty OSN a Kosmické smlouvy²³¹, resp. v článku IV, že žádné ustanovení smlouvy nemůže být vykládáno jako oslabení práva smluvního státu na individuální nebo kolektivní sebeobranu s odkazem na článek 51 Charty OSN²³².

Zvláště ustanovení článku IV (v původním návrhu PPWT článek V) bylo původně podrobena kritice, mimo jiné v Přípomínkách USA z 2008, pro nejasný vztah článku 51 Charty OSN a článku II původního návrhu PPWT, a to jednak ve vztahu k použití síly vůči vesmírným objektům v rámci sebeobranu, a dále zejména s ohledem na hrozbu silou. Otázkou bylo, zda samotný vývoj ASAT systému, jeho testování formou zničení vlastního satelitu nebo průletu v blízkosti cizího satelitu mohou být považovány za hrozbu silou. Tato připomínka byla částečně zohledněna v pozměněné podobě definice “hrozby silou” v novém návrhu PPWT (v původním návrhu nebyla vyžadována výslovná hrozba). Rusko a Čína navíc ve své Odpovědi z 2009 upřesnily svůj názor na limity sebeobranu ve vztahu k vesmírným zbraním a ASAT systémům. Dle jejich stanoviska článek 51 Charty OSN sám o sobě nelimituje rozsah možné sebeobranu. Je však zřejmé, že státy mohou použít v sebeobraně pouze zbraně, jež nejsou zakázány mezinárodním právem. V Odpovědi z 2009 je zdůrazněno, že ASAT systémy jako samostatná kategorie zbraní zakázány nejsou a ani to nemá být účelem PPWT, která se striktně omezuje pouze na zákaz umístění jakýchkoliv zbraní (včetně ASAT) v kosmickém prostoru a zákaz nepřátelského použití jakýchkoliv a kdekoliv umístěných zbraní proti vesmírným objektům (dle nového návrhu PPWT však jen zákaz použití takových zbraní pouze proti vesmírným objektům jiných smluvních států).²³³

Již v původním návrhu PPWT byla nastíněna otázka ověřování dodržování smlouvy, a to v ustanovení jeho článku VI. Tento článek byl předmětem kritiky již v diskusích o tomto původním návrhu²³⁴. V novém návrhu bylo toto ustanovení, v nevýznamně pozměněném znění přesunuto do článku V.

²³¹ upravený návrh PPWT, op. cit. 220, článek III

²³² upravený návrh PPWT, op. cit. 220, článek IV

²³³ Odpověď z 2009, op. cit. 219

²³⁴ Přípomínky USA, op. cit. 218

Ustanovení je vytýkána absence konkrétnějšího řešení. Je předpokládáno, že smluvní státy mohou přijmout blíže nespecifikované TCBM s tím, že prostředky pro ověřování dodržování smlouvy by měly být předmětem budoucího protokolu ke smlouvě.²³⁵ S ohledem na obecnou dlouhodobost a složitost jakýchkoliv změn stávajících mezinárodních smluv, včetně přijímání jejich protokolů (viz např. proces přijímání dohody k části XI Úmluvy OSN o mořském právu), však lze obecně absenci klíčových ustanovení v návrzích mezinárodních smluv, resp. jejich nedostatečný obsah, který již v době předkládání návrhu předpokládá budoucí protokol, považovat za nedostatek takového návrhu.

Článek VI upraveného návrhu PPWT pak předpokládá ustanovení výkonné (a servisní) organizace smlouvy, jejíž pravomoci a příslušnost byly oproti původnímu návrhu PPWT zpřesněny a zahrnují: (i) zvažování obecných záležitostí týkajících se provádění smlouvy; (ii) zpracovávání informací od smluvních států v případech, kdy je důvodná obava, že smlouva je porušována; (iii) organizování a vedení konzultací se smluvními státy s cílem vyřešit jakoukoliv situaci, která by vznikla v souvislosti s údajným porušením smlouvy; (iv) předkládání sporů Valnému shromáždění OSN či případně Radě bezpečnosti OSN v případech, kdy by situace ohledně údajného porušení smlouvy zůstala nevyřešena; (v) organizování a vedení zasedání za účelem projednávání a přijímání navrhovaných změn smlouvy; (vi) vypracování postupů pro kolektivní sdílení dat a analýzu informací; (vii) sběr a šíření informací poskytnutých jí v rámci TCBM; (viii) přijímání oznámení nových států o přistoupení ke smlouvě a předkládání takových oznámení Generálnímu tajemníkovi OSN; a konečně (ix) zvažování, na základě dohody smluvních stran, dalších procesněprávních a hmotněprávních otázek. Bližší specifikace zřízení a vnitřního fungování takové organizace by měla být pak předmětem dalšího protokolu ke smlouvě²³⁶ (tj. obdobný nedostatečný obsah návrhu jako v případě verifikačních mechanismů popsanych v předchozím odstavci).

Rozsah pravomocí a příslušnosti výkonné organizace byl oproti původnímu návrhu PPWT rozpracován a upřesněn, zvláště v procedurální části týkající se řešení sporů. Původní návrh PPWT totiž kromě konzultací obsahoval v této souvislosti jen obecné ustanovení, že výkonná organizace přijme kroky k ukončení porušování smlouvy

²³⁵ upravený návrh PPWT, op. cit. 220, článek V

²³⁶ upravený návrh PPWT, op. cit. 220, článek VI

některým ze smluvních států. Takové řešení bylo rozporováno zejména v rámci Přípomínek USA z 2008. Výkonná organizace podle PPWT byla srovnávána s obdobnými organizacemi v rámci práva kontroly zbrojení, tj. zejména s Organizací pro zákaz chemických zbraní a Organizací smlouvy o všeobecném zákazu jaderných zkoušek, jež nemají zdaleka tak široký rozsah pravomocí a řešení sporů v jejich rámci je navázáno na procedury související s Valným shromážděním OSN a zejména pak Rady bezpečnosti OSN. Rozsah pravomocí výkonné organizace ve znění dle původního návrhu PPWT byl tedy považován za bezprecedentně široký, zároveň však značně neurčitý.

Oproti původnímu návrhu PPWT obsahuje tedy upravený návrh PPWT ve svém článku VII významně rozšířená pravidla pro řešení případných sporů ze smlouvy. Smluvní stát, jenž má důvod se domnívat, že jiný smluvní stát neplní své povinnosti v souladu se smlouvou, může předně požádat takový stát o podání vysvětlení.

Pokud by takový postup nestačil k odstranění obav, mají státy dle smlouvy vstoupit v konzultace. O výsledku pak mají informovat výkonnou organizaci smlouvy, jež pak předá informace ostatním smluvním státům, jichž se mohou týkat (zde není jasné, jak určit okruh takových států. Podle mého názoru by nic nemělo bránit předání takové informace všem smluvním státům, resp. smluvním stranám).

V případě, že by ani konzultace nevedly k vzájemně přijatelnému urovnání, které by bralo ohled na zájmy všech smluvních států, může kterýkoliv ze smluvních států požádat o asistenci výkonnou organizaci. Ta by byla oprávněna svolat zasedání smluvních států za účelem přezkumu sporu, přijetí rozhodnutí ohledně případného porušení smlouvy a přípravy a přijetí doporučení k vyřešení sporu a nápravě případného porušení smlouvy. Pokud by výkonná organizace nebyla schopna konkrétní spor vyřešit, resp. napravit porušení smlouvy, předloží spor Valnému shromáždění OSN nebo Radě bezpečnosti OSN. Procedura řešení sporů dle tohoto článku rovněž odkazuje ve vztahu k relevantním případům na Úmluvu o odpovědnosti.²³⁷

Zbývající články VIII až XIII pak zahrnují standardní procedurální otázky mezinárodní smlouvy, tj. možnost mezivládních organizací stát se smluvní stranou, určení deponitáře smlouvy (v tomto případě Generálního tajemníka OSN), dále pak určení okamžiku účinnosti smlouvy – v tomto případě po ratifikaci 20. státem, avšak za

²³⁷ upravený návrh PPWT, op. cit. 220, článek VII

předpokladu, že smlouvu ratifikují i všichni stálí členové Rady bezpečnosti OSN (vzhledem k doposud odmítavému postoji USA vůči návrhu PPWT, může být tato podmínka blokační). Každý smluvní stát je oprávněn navrhopvat změny smlouvy, jež by pak byly předkládány ostatním smluvním státům prostřednictvím Generálního tajemníka OSN, a konference k jejich projednání by pak byla svolána v případě souhlasu alespoň jedné třetiny smluvních států. Případné změny by pak nabyly účinnosti za předpokladu konsensu smluvních států (původní návrh PPWT přitom počítal pro schválení změn smlouvy pouze s prostou většinou smluvních stát, což bylo striktně odmítnuto ze strany USA v rámci Připomínek USA z 2008). Smlouva by byla uzavřena na dobu neurčitou s tím, že každá ze smluvních stran má standardní právo od smlouvy odstoupit (v případě mimořádných událostí souvisejících s předmětem smlouvy, jež ohrožují nejvyšší zájmu takové smluvní strany). Odůvodněné oznámení o odstoupení by se doručovalo depozitáři smlouvy v šestiměsíčním předstihu před zamýšleným datem odstoupení.

Z výše uvedeného je zřejmé, že návrh smlouvy PPWT si klade za cíl pouze zákaz zbraní umístěných v kosmickém prostoru. Nemá v úmyslu regulovat nasazení pozemních ASAT systémů a ani zbraní, jejichž účelem je pouze dočasné nebo trvalé narušení nebo přerušování provozu satelitu (aniž by byl tento jinak poškozen). Původní návrh PPWT přitom ve své definici použití síly a hrozby silou zbraně nepoškozující trvale vesmírné objekty, ale pouze narušující jejich činnost, zahrnoval.

Podle mého názoru by, s ohledem na čínský test ASAT zbraně v roce 2007 a jeho následků, byl zákaz pozemních ASAT systémů v současné době přínosnější než zákaz omezený pouze na zbraně umístěné v kosmickém prostoru. Takový zákaz by mohl zahrnovat nejen použití takové zbraně, ale i její vývoj a testování. Rozhodně by však měl zahrnovat i zákaz jejich použití (včetně ostrých testů) proti vlastním satelitům, čemuž se upravený návrh PPWT záměrně vyhýbá - jak vyplývá z jejího článku II. Takový zákaz použití by pravděpodobně musel zahrnovat výjimku pro případy, kdy cílový satelit je nekontrolovatelný a hrozí způsobení škod ať už na jiných vesmírných objektech nebo na zemském povrchu (právě s takovým odůvodněním sestřelily USA svůj satelit v roce 2008) samozřejmě za předpokladu, že takový zásah vůči satelitu nezpůsobí škodu přesahující původně hrozící škodu. Takové ustanovení, umožňující zásah proti nekontrolovatelným vesmírným objektům (ovšem bez stanovení jiných podmínek, než je žádost státu, pod jehož jurisdikci takový vesmírný objekt spadá), již upravený návrh PPWT obsahuje ve svém ustanovení definujícím použití síly a hrozbu silou s tím, že takové jednání by se

nepovažovalo za použití síly.

Upravený návrh PPWT bohužel vůbec nezohledňuje otázku vesmírného odpadu. Přijetí PPWT ve znění dle stávajícího návrhu by dokonce mohlo zkomplikovat snahy o odstraňování vesmírného odpadu. Zařízení určené na odstraňování vesmírného odpadu by totiž bylo typickým příkladem zařízení minimálně s možným dvojitým užitím, jelikož by v principu mohlo být použito i proti funkčním satelitům, a tudíž být považováno, resp. prohlášeno, za zbraň umístěnou v kosmickém prostoru, zvláště s ohledem na skutečnost, že výše popsaná definice zbraně v kosmickém prostoru je postavena čistě s ohledem na účel takového vesmírného objektu. I z tohoto důvodu by se dle mého názoru měl upravený návrh PPWT býval problematice vesmírného odpadu výslovně věnovat. Otázka vesmírného odpadu není rovněž řešena ve vztahu k dovolenému užití síly při zásahu proti nekontrolovatelnému vesmírnému objektu v rámci ustanovení návrhu PPWT definujícího použití síly a hrozbu silou.

Za klíčový nedostatek upraveného návrhu PPWT pak považuji rozlišování mezi smluvními a nesmluvními stranami ve vztahu k zákazu použití síly a hrozby silou vůči vesmírným objektům. Ačkoliv se v upraveném návrhu PPWT prohlašuje, že žádné jeho ustanovení nemá být vykládáno jako omezení mírového využívání kosmického prostoru v souladu s Chartou OSN a Kosmickou smlouvou, ustanovení čl. II upraveného návrhu PPWT připouští výklad, jenž je v rozporu se zásadou odvozovanou mimo jiné z článku IX Kosmické smlouvy - zákazu nežádoucího zasahování do činnosti jiných států v kosmickém prostoru.

V případě, že by PPWT byla přijata významným počtem států, mohl by zde vzniknout politický tlak na nesmluvní státy, aby se staly stranou PPWT v obavě, že jinak se na jejich vesmírné objekty nebude zákaz použití síly obecně vztahovat. Obdobné formulace, jako je definice zákazu použití síly dle článku II upraveného návrhu PPWT tedy do systému mezinárodního práva vnášejí zbytečné odlišnosti, resp. nekonzistenci, jež nepřispívají integraci a vzájemné provázanosti instrumentů kosmického práva.

Jedním ze základních argumentů proti přijetí PPWT, vznesených v rámci diskuse již ve vztahu k původnímu návrhu PPWT a doposud nevyřešených, je dále tvrzení, že výslovný zákaz použití síly v kosmickém prostoru ve formě mezinárodní smlouvy je bezpředmětný, neboť nemůže být spolehlivě ověřován. Zákaz použití síly a hrozby silou

navíc vyplývá v obecné rovině již z Charty OSN a není třeba jej explicitně řešit ve vztahu ke kosmickém prostoru.

Ve své Odpovědi z 2009 se Rusko a Čína zabývaly i tímto argumentem, přičemž jejich stanovisko bylo: (i) PPWT nezakazuje použití síly v kosmickém prostoru obecně, ale pouze vůči vesmírným objektům, co může být dle jejich názoru při dnešní úrovni techniky snadno ověřováno; (ii) prostředky ověření mohou být stanoveny v budoucnosti formou protokolu k PPWT s ohledem na technologický vývoj a další okolnosti; (iii) Kosmická smlouva plní svůj účel a také nemá žádné mechanismy ověřování.²³⁸

K takové argumentaci lze podotknout, že Kosmická smlouva není primárně smlouvou o odzbrojení / nezbrojení. Mezinárodní smlouvy řešící problematiku zbrojení zpravidla verifikační mechanismy obsahují. Zajímavé dále je, že Odpověď z 2009 na jedné straně obhajuje ve vztahu k ověřovacím procedurám původní návrh PPWT tak, že takové procedury nejsou nezbytně třeba, na druhou stranu odůvodňuje absenci zákazu pozemních ASAT systémů a zákazu provádění testů takových systémů proti vlastním satelitům argumentem, že takový zákaz by bylo nemožné ověřovat. Překladačelé původního návrhu PPWT rovněž v Odpovědi z 2009 připouštějí, že PPWT se vůbec nedotýká problematiky technologií dvojího užití.

6.2. Opatření pro zvýšení transparentnosti a posílení důvěry

Vedle výzvy k uzavření nové mezinárodní úmluvy za účelem kontroly zbrojení v kosmickém prostoru rezoluce Valného shromáždění OSN agendy PAROS v posledních letech, počínaje rokem 2005²³⁹, rovněž vyzývají k obnově jednání v rámci PAROS, a to nejen za účelem nové úmluvy (jež se zdála politicky neprůchodná), ale i k přijetí doporučujících a nezávazných TCBM, tedy k řešení situace formou “*soft law*”. I tyto rezoluce jsou přijímány naprostou většinou států, zpravidla s výjimkou USA, které se zdržují hlasování.

Diskuse ohledně TCBM pak probíhaly jak v rámci Konference, tak mimo jí, a to

²³⁸ Odpověď z 2009, op. cit. 219

²³⁹ Transparency and confidence-building measures in outer space activities, United Nations General Assembly, U.N. Doc. A/RES/60/66, 2006

v souvislosti s návrhem Evropského kodexu chování pro činnost v kosmickém prostoru, jenž byl později upraven na návrh ICoC.

V souvislosti s výše uvedenými výzvami bylo v rámci Konference předloženo několik pracovních dokumentů týkajících se jednání o TCBM. Prvním z nich bylo podání Kanady z 12. února 2007²⁴⁰, v němž byly shrnuty stávající TCBM dle platného práva a identifikovány další prostředky pro zvýšení transparentnosti a posílení důvěry.

Kanada zdůraznila, že již stávající úprava zejména dle Kosmické smlouvy, obsahuje prvky TCBM, a sice zejména v jejím článku IX, tj. konzultace v rámci aktivit a experimentů v kosmickém prostoru; v článku X, tj. možnost pozorovat let vesmírných objektů jiných smluvních států (ale není zde závazek dožádaného státu toto umožnit); v článku XI, tj. sdílení informací; a v neposlední řadě v článku XII, tj. přístup na zařízení ostatních smluvních států na nebeských tělesech (zde již závazek státu takovou návštěvu umožnit je, ovšem pouze při zajištění vzájemnosti).

Stejně tak z Kosmické smlouvy vycházející, a dále v Úmluvě o registraci objektů vypuštěných do kosmického prostoru detailně specifikovaný, postup povinné registrace vypuštěných vesmírných objektů, je naprosto zásadním prvkem TCBM, ovšem za předpokladu, že bude standardizována forma poskytovaných informací a rozšířen jejich povinný rozsah.

Dále byly identifikovány okruhy TCBM, jejichž rozpracování by mělo napomoci posílení mezinárodního míru a bezpečnosti, a to a) zmírnění množství vesmírného odpadu na základě přijetí nezávazných pokynů k řešení tohoto problému (v té době již byly takové pokyny rozpracovány v rámci Právního podvýboru COPUOS, kdy tato iniciativa došla na konci roku 2007 naplnění ve formě rezoluce Valného shromáždění OSN č. 62/217); b) nastavení řízení vesmírného provozu, jež by, nad rámec registračních údajů dle existující právní úpravy, předpokládalo předávání údajů ohledně manévru na oběžných drahách, návratů do atmosféry apod., za účelem zmírnění rizika kolizí nebo interferencí mezi jednotlivými vesmírnými objekty; a c) vyhlášení moratoria na jakékoliv testy ASAT systémů.

²⁴⁰ Note verbal dated 12 February 2007 from the Permanent Mission of Canada addressed to the Secretary-General of the Conference on Disarmament transmitting Canada's contribution entitled "Transparency and Confidence Building Measures in Outer Space", Conference on Disarmament, CD/1815, 2007

Další podání Konferenci bylo v roce 2009 rovněž předloženo Kanadou²⁴¹. Ta reagovala jednak na čínský test ASAT systému v roce 2007 a na kolizi satelitů Iridium a Kosmos v roce 2009, kdy oba incidenty způsobily skokový nárůst množství vesmírného odpadu a přitáhly pozornost veřejnosti k této problematice, a dále pak na návrhy PPWT a ICoC. V rámci takových podání Kanada rovněž přednesla komentáře k jednotlivým ustanovením návrhů PPWT a ICoC.

Do diskuse o TCBM přispělo v roce 2009 i Rusko²⁴², které v předloženém pracovním dokumentu navázalo na první kanadský pracovní dokument a nad rámec okruhů zmíněných Kanadou navrholo, že TCBM by měly zahrnovat i větší otevřenost vesmírných programů jako takových, tj. nezaměřovat se pouze na jednotlivé lety vesmírných objektů, ale sdílet i informace o budoucích strategiích a plánovaných výzkumech a výsledcích takových výzkumů.

Verze podkladů k diskusi o TCBM v roce 2010 byla rozšířena o návrh na zřízení Skupiny vládních odborníků (*Group of Governmental Experts on outer space transparency and confidence building measures – GGE-TCBM*), a to počínaje rokem 2012. Taková skupina byla následně zřízena rezolucí Valného shromáždění OSN 65/68 z roku 2011. GGE-TCBM byl patnáctičlenný orgán složený ze zástupců navržených členskými státy OSN s tím, že 5 z takových 15 míst měla garantována stálí členové Rady bezpečnosti OSN. Úkolem GGE-TCBM bylo zpracovat a zhodnotit nejen možné postupy v rámci TCBM, ale i návrhy na řešení formou mezinárodních smluv a instrumentů *soft law*, tj. zejména PPWT a dále ICoC. Ačkoliv USA zpočátku podporovaly proces vzniku a existenci GGE-TCBM, následně se zdržovaly hlasování a jejich podpora ochladla z důvodu skutečnosti, že GGE-TCBM vážně zvažovala doporučení přijetí PPWT. S výjimkou USA se však GGE-TCBM těšila široké mezinárodní podpoře. V době, kdy byla zablokována jednání v rámci Konference, se GGE-TCBM stala klíčovým fórem

²⁴¹ Working paper: On the Merits of Certain Draft Transparency and Confidence-Building Measures and Treaty Proposals for Space Security, Conference on Disarmament, CD/1865, 2009

²⁴² Letter dated 14 August 2009 from the Permanent Representative of the Russian Federation to the Conference on Disarmament addressed to the Secretary-General of the Conference transmitting updated proposals by the Russian Federation relating to the report by the United Nations Secretary-General on “Transparency and Confidence-Building Measures in Outer Space Activities”, prepared in pursuance of the United Nations General Assembly Resolution 63/68, Conference on Disarmament, CD/1874, 2009

agendy regulace zbrojení ve vztahu ke kosmickému prostoru.

V roce 2013 GGE-TCBM zpracovala a v roce 2014 předložila Generálnímu tajemníkovi OSN závěrečnou zprávu, jejímž obsahem je, kromě přehledu a zhodnocení stávajících TCBM, také přehled doporučení k rozvoji TCBM.

Základním takovým doporučením bylo posílení výměny informací mezi státy s tím, že konkrétně ve vztahu k regulaci zbrojení v kosmickém prostoru GGE-TCBM navrhovala sdílení informací o vesmírných programech, včetně vojenských, jako takových a dále sdílení technických parametrů všech vesmírných objektů, včetně informací o jejich oběžných drahách, pro usnadnění jejich sledování, vyhnutí se střetům apod. Takové informace by měly být v souladu s Úmluvou o registraci.

V zásadě tedy závěrečná zpráva GGE-TCBM rozlišovala dva typy informací v rámci TCBM, a sice informace o vesmírných kapacitách jednotlivých států a dále informace o konkrétní aktivitách. GGE-TCBM ve své závěrečné zprávě navrhovala dvanáct doporučení týkajících se TCBM v souvislosti s poskytováním informací, vzájemnou notifikací a inspekcemi zařízení spojených s vesmírným programem jednotlivých států. GGE-TCBM také apelovala na státy, aby byly TCBM zakomponovány do jejich národních právních rádu.²⁴³

6.3. Mezinárodní kodex chování v kosmickém prostoru

Vzhledem k zablokování jednání agendy PAROS v rámci Konference a s ohledem na odmítavý postoj USA k myšlence PPWT, přišla Evropská unie s návrhem řešení problematiky PAROS, resp. nejen PAROS, ale obecně nových oblastí souvisejících s lidskými aktivitami v kosmickém prostoru doposud nevyřešených v rámci mezinárodního práva veřejného. Takovým řešením měl být kodex chování v kosmickém prostoru, jako alternativa k časově náročnému procesu vyjednávání a ratifikace mezinárodních úmluv. Jednalo se tedy o návrh *soft law* instrumentu s předem deklarovanou právní nezávazností.

Podnětem pro vypracování pak byly zejména rezoluce Valného shromáždění OSN č. 61/75 z roku 2006 a 62/43 z roku 2007, jež vyzývaly státy k vypracování konkrétního

²⁴³ Report of the Group of Governmental Experts on Transparency and Confidence-Building Measures in Outer Space Activities, U.N. Doc. A/68/189, 2013

návrhu pro TCBM. Východiskem pro text původního návrhu kodexu byl návrh kodexu chování vypracovaný nevládní organizací Stimson Center.²⁴⁴ Jednou z nejdůležitějších součástí takového kodexu měl být zákaz „škodlivého zasahování do satelitů.“ Za takové „škodlivé zasahování“ pak mělo být považován nejen zničení nebo poškození satelitu, ale i dočasný škodlivý zásah do jeho normální funkce. Navrhovaný přístup by se tak vyhnul potřebě definovat kosmické zbraně a způsoby ověření jejich neexistence.²⁴⁵

Návrh takového kodexu chování byl v roce 2008 předložen ke schválení Radě Evropské unie a posléze v roce 2010 upraven do podoby, jež dala základ návrhu mezinárodního kodexu chování ve vztahu ke kosmickému prostoru (ICoC). Nešlo již o dokument jen v rámci Evropské unie, ale jeho ambice byly mnohem širší. Návrh byl v rámci ad hoc iniciativy mimo rámec OSN předložen mezinárodní komunitě.

Jak již bylo zmíněno výše, zamýšlený ICoC má být *soft law* instrumentem, na základě kterého by měly státy dobrovolně přijmout nezávazný soubor pravidel chování v kosmickém prostoru. Základním principem ve vztahu k regulaci zbrojení byl důraz na přijetí adekvátních opatření k zabránění konfliktu v kosmickém prostoru. Návrh zdůrazňuje dobrovolnost, komplexnost řešení problematiky užívání kosmickém prostoru a návaznost na obecné principy a mezinárodní úmluvy upravující kosmické právo včetně Charty OSN.²⁴⁶

Reakce mezinárodní komunity na návrh textu se různila. Návrh textu měl širokou podporu evropských zemí. Rusko, Čína a některé rozvojové země zprvu přistupovaly k návrhu textu negativně, a to ze dvou důvodů: (i) návrh ICoC odváděl do jisté míry pozornost od návrhu PPWT; a (ii) text ICoC byl navržen bez toho, aby se k němu takové státy předem vyjádřily. USA opakovaně vyjádřily podporu procesu přípravy ICoC, ale ne textu samotnému. Podobně jako v případě mnoha jiných instrumentů mezinárodního práva (např. PPWT) se USA obávají případných omezení svých budoucích aktivit v kosmickém prostoru, ke kterým by se zavázaly (a to i přes deklarovanou právní nezávaznost ICoC).²⁴⁷

²⁴⁴ MOLTZ, James C. *Crowded orbits: conflict and cooperation in space*, op. cit. 102, str. 161

²⁴⁵ MUTSCHLER, Max M. *Arms Control in Space, Exploring Conditions for Preventive Arms Control*, op. cit. 103, str. 142

²⁴⁶ Council Conclusions on 27 September 2010 on the revised draft Code of Conduct for Outer Space Activities, Revised draft Code of Conduct for Outer Space Activities, Council of the European Union, 14455/10, 2010

²⁴⁷ MOLTZ, James C. *Crowded orbits: conflict and cooperation in space*, op. cit. 102, str. 162

Poslední verze upraveného návrhu textu ICoC je z 31. března 2014. Oproti předchozím návrhům textu přibyl v preambuli přímý odkaz na význam prevence závodů ve zbrojení, tj. na PAROS, a to v bodech 6 a 15 preambule. Toto rozšíření bylo přijato pravděpodobně právě s ohledem na chladné přijetí návrhu textu ze strany Ruska a Číny.

Agendy PAROS se pak dále týkají zejména ustanovení odstavce 4 návrhu, týkající se škodlivých vlivů, kdy státy mají v rámci svých aktivit v kosmickém prostoru přijmout veškerá opatření k zabránění škodlivého vlivu na aktivity jiných států. Dle pododstavce 4.2. se pak státy mají výslovně „zdržet jakýchkoliv akcí, které by mohly přímo nebo nepřímo poškodit či zničit vesmírné objekty, pokud taková akce není ospravedlněna (i) naléhavými bezpečnostními aspekty, zejména pokud je ohrožen lidský život nebo zdraví; (ii) za účelem omezení tvorby vesmírného odpadu; nebo (iii) Chartou OSN, včetně přirozeného práva na individuální nebo kolektivní sebeobranu.“²⁴⁸ V každém případě však má v takovém případě být minimalizováno množství vesmírného odpadu.

V obecné rovině pak ICoC naplňuje svůj deklarovaný účel, tj. stanovuje konkrétní pravidla sdílení informací, a to jednak v duchu obecných TCBM dle závěrečné zprávy GGE-TCBM, tj. předávání podrobných informací o obecných kapacitách a o konkrétních aktivitách, a dále zřízením „Centrálního kontaktního místa“, jež by mělo fungovat jako svého druhu sekretariát pro účastnické státy za účelem předávání informací a vedení databázi.²⁴⁹

Základním nedostatkem ICoC, kromě jeho deklarované mezinárodněprávní nezávaznosti, je podle mě skutečnost, že zakazuje určitou činnost, tj. útok na satelity, ale ne vývoj a instalaci zbraňových systémů v kosmickém prostoru. To znamená, že ve chvíli mezinárodní krize, kdy by se některý ze států rozhodl porušit ICoC, by mohl mít takové zbraně k dispozici.²⁵⁰

²⁴⁸ Draft International Code of Conduct for Outer Space Activities, version 31 March 2014, par. 4.2.

²⁴⁹ draft ICoC, op. cit. 248, par. 9

²⁵⁰ MUTSCHLER, Max M. *Arms Control in Space, Exploring Conditions for Preventive Arms Control*, op. cit. 103, str. 6

Závěr

Stávající platná mezinárodněprávní úprava mírového využívání kosmického prostoru tedy v zásadě pokrývá, ačkoliv neúplně, otázku zákazu umístění a použití zbraní hromadného ničení v kosmickém prostoru a dále částečnou nemilitarizaci nebeských těles. Ohledně těchto problematik panuje v mezinárodním společenství víceméně shoda, a to zejména z důvodu, že umístění a použití jaderných zbraní nebo militarizace nebeských těles nejsou v tuto chvíli na pořadu dne.

Státy se samozřejmě rády zavážou k něčemu, co vlastně nikdy neměly v úmyslu. Umístění jaderných zbraní v kosmickém prostoru nepřináší s ohledem na způsob jejich použití a zranitelnost takových nosičů žádnou strategickou nebo taktickou výhodu oproti jiným nosičům v rámci tradiční jaderné triády²⁵¹. Totéž platí o ostatních zbraních hromadného ničení, dle jejich tradičního pojetí, tj. chemických a biologických zbraní. Umístění a použití jiných zbraní než zbraní hromadného ničení ve vztahu ke kosmickému prostoru není v rámci kosmického práva výslovně zakázáno.

Zajištění mírového využívání zejména kosmického prostoru je dle mého názoru klíčové pro zajištění mezinárodní bezpečnosti a ekonomického rozvoje světového společenství. Otázka mírového využívání nebeských těles pak není v této souvislosti v tuto chvíli nezbytně aktuální. Ačkoliv se v historii objevily nápady např. na vojenské využití Měsíce, vždy se ukázaly, pokud ne přímo jako naprosto nesmyslné, tak minimálně jako vysoce nepraktické (např. jaderné střely z případné základny na Měsíci by k Zemi letěly minimálně pět dní apod.).²⁵²

Jak již bylo řečeno výše v této práci, v tuto chvíli nejsou v kosmickém prostoru umístěny žádné zbraňové systémy. Skutečnost, že zatím nedošlo k rozvoji zbraní v kosmickém prostoru pak lze přičíst následujícím faktorům, které však nemusí být nepřekonatelné:

(i) satelity jsou ze své podstaty zranitelné (je možné takovou zranitelnost snížit pancéřováním nebo zvýšenou manévrovatelností, nicméně taková řešení by rapidně

²⁵¹ tři složky jaderné výzbroje – strategické bombardéry, mezikontinentální jaderné rakety, balistické raket na ponorkách

²⁵² MOLTZ, James C. *Crowded orbits: conflict and cooperation in space*, op. cit. 102, str. 37

zvyšovala váhu a tím pádem cenu satelitu. Pozici satelitu navíc lze jen stěží utajit). Satelitní systémy nicméně mohou být navrženy tak, aby byly méně zranitelné, než jednotlivé satelity tvořící jejich součást (např. nadstav jednotlivých satelitů, kapacity k jejich rychlé obnově apod.); (ii) žádný stát nemůže použít zbraně v kosmickém prostoru způsobem, který by zabránil vstupu do kosmického prostoru pouze ostatním státům (aniž by takový přístup znemožnil i sám sobě), ačkoliv může způsobit, že se takový vstup značně prodraží; (iii) žádný stát nemůže očekávat, že se mu podaří udržet monopol na zbraně v kosmické prostoru nebo ASAT systémy; a konečně (iv) být prvním, kdo bude schopen nasadit zbraně v kosmickém prostoru, nedá vzniknout žádné trvalé vojenské výhodě.²⁵³ Nicméně taková situace, resp. výše uvedená východiska, se mohou s ohledem na budoucí vývoj technologií snadno změnit.

Pro úspěšné nasazení jakéhokoli zbraňového systému je pak potřeba jeho předchozí testování. Pokud je již takové testování zakázané, lze zpravidla snadněji ověřovat dodržování takového zákazu nežli dodržování zákazu samotného nasazení takové zbraně.

Obecně je problematické správné načasování instrumentů kontroly zbrojení. Pokud již jedna strana úspěšně otestovala nebo zavedla určitý zbraňový systém, její protivník se bude pravděpodobně zdráhat vstoupit v jakýkoliv smluvní závazek ohledně takové zbraně dříve, než sám dosáhne obdobných kapacit. V opačném případě by takový protivník riskoval zranitelnost ve chvíli, kdy by se druhá strana rozhodla svůj závazek porušit.²⁵⁴

Současná situace, kdy je tedy kosmický prostor částečně nemilitarizován (a prozatím „nevyzbrojen“), nabízí jedinečnou šanci, svého druhu „časové okno“ nastavit v této otázce jasný právní rámec, detailně regulující tuto problematiku. Z historie je zřejmé, že zavedení nového zbraňového systému je v zásadě nevratný proces. Je mnohem jednodušší nezavést a nerozmístit nový zbraňový systém než jej později rušit, a to i za situace, že se takový systém ukáže být nevhodným nebo destabilizujícím.²⁵⁵

Otevřená militarizace kosmického prostoru by dle mého názoru započala nové

²⁵³ MOLTZ, James C. *Crowded orbits: conflict and cooperation in space*, op. cit. 102, str. 126

²⁵⁴ MUTSCHLER, Max M. *Arms Control in Space, Exploring Conditions for Preventive Arms Control*, op. cit. 103, str. 24

²⁵⁵ MARSHALL, William a kolektiv. *Space weapons: the urgent debate*, op. cit. 99, str. 21

kolo závodů ve zbrojení a destabilizaci mezinárodní politiky, zejména vzhledem ke strategiím spojeným se stávajícím rozmístěním a potenciálním využitím jaderných zbraní. ASAT systémy lze totiž relativně jednoduše přeměnit na ABM systémy, což by značně narušilo rovnováhu sil jaderných mocností. ASAT systémy pak mohou i cílit přímo na satelity systému včasného varování, což může rovněž snadno eskalovat případný konflikt směrem k použití jaderných zbraní.

Jak bylo popsáno výše v této práci, v současné době existuje několik iniciativ, snažících se nalézt přijatelné řešení problému možné militarizace, resp. „vyzbrojení“, kosmického prostoru. Vedle obecné, řešící na různých úrovních rozvoj TCBM, jde zejména o návrhy konkrétních řešení, a sice návrh PPWT a návrh ICoC. Oba však do jisté míry uvázly z politických důvodů na mrtvém bodě. Naráží tu totiž na sebe několik názorových proudů.

Jedním takovým sporným bodem je otázka, zda vůbec a případně jak definovat zbraň ve vztahu ke kosmickému prostoru. Definovat zbraň je podle mého názoru problematické. Zbraň obecně lze definovat jako nástroj, prostředek nebo zařízení, jímž lze projektovat sílu nebo zesílit účinek takové projekce síly za účelem poškození protivníka. Najít však hranici, co všechno lze a nelze považovat za zbraň souvisí jednak s definicí síly, zvláště v souvislosti s tzv. měkkými útoky - např. elektromagnetické rušení apod., a dále pak s užitím takového prostředku. Klíčová je zde problematika dvojího užití mnoha prostředků. Vedle prostředků, jejichž primárním účelem je fungovat jako zbraň, tj. projektovat sílu, o jejichž povaze nemůže být pochyb (typicky např. zařízení na vystřelení projektilu apod.), existují nepochybně prostředky, jejichž primárním účelem není použití jako zbraň, ale jež mohou být jako zbraň použity. Výčet takových prostředků je podle mě otevřený – téměř cokoliv lze použít jako zbraň, pokud daná věc umožňuje projekci síly.

Ve vztahu ke kosmickým zbraním, lze v současnosti nalézt několik různých pojetí. V širším pojetí lze za kosmickou zbraň považovat jakékoliv zařízení, ať už umístěné v kosmickém prostoru nebo na Zemi, jež je schopno zničit, poškodit zařízení umístěné v kosmickém prostoru nebo narušit činnost takového zařízení. V užším pojetí jsou pak za kosmické zbraně považovány pouze systémy, jejichž primárním účelem je útok na vesmírný objekt. V nejužším pojetí pak lze za kosmickou zbraň považovat jen dedikované zbraňové systémy umístěné v kosmickém prostoru, nikoliv tedy pozemní ASAT systémy. S takovým pojetím počítá například návrh PPWT. Opět zde však v obecné rovině

narážíme na problematiku systémů dvojího užití. Vzhledem k vlastnostem orbitální mechaniky, lze jakýkoliv vesmírný objekt, vzhledem k jeho kinetické energii, použít jako zbraň vůči ostatním vesmírným objektům. Útok přitom nemusí být omezen jen na přímý náraz, objekt lze poškodit nebo narušit jeho činnost i jiným způsobem – zachycením, zastíněním, útokem na jeho elektroniku pomocí elektromagnetických vln apod.

Problematické je dále i vymezení zbraní hromadného ničení. Zbraně hromadného ničení nejsou v rámci mezinárodního práva jakkoliv definovány. Samotný termín „zbraně hromadného ničení“ byl pravděpodobně použit poprvé v roce 1937, a to v souvislosti s plošným bombardováním městského osídlení konvenčními bombami.²⁵⁶ Příslušné mezinárodněprávní normy zpravidla v detailu upravují jen jednotlivé typy existujících zbraní hromadného ničení, a sice jaderné, biologické a chemické zbraně. Obecně se předpokládá možná existence dalších, doposud nevyvinutých druhů zbraní hromadného ničení, ovšem bez toho, že by byla nastavena obecně přijímaná kritéria, jaké typy zbraní lze považovat za zbraně hromadného ničení.

V literatuře existují různé přístupy, např. definice zbraně hromadného ničení jako jaderné, chemické a biologické nebo jiné zbraně, jež jsou s nimi srovnatelné v ničivé síle, včetně zbraní vyvinutých v budoucnu. Jiným přístupem je pak hledání odpovědi na otázku, zda slovo “hromadný” (*mass*) má být aplikováno ve vztahu k lidem, objektům nebo obojímu a v jakém množství. Zda slovo “zničit” zahrnuje pouze smrt nebo závažné poranění člověka nebo i kompletní zničení nebo zásadní poškození objektu²⁵⁷. V případě absence definice je pak nutno vycházet z článků 31 až 33 již výše citované Vídeňské úmluvy, tj. že pojem má být vykládán v souladu s obvyklým významem s přihlédnutím ke kontextu.

Osobně si myslím, že zbraně hromadného ničení nemusejí být jen zbraně, jež způsobují smrt nebo zranění velkému počtu lidí, ale též zbraně obecně ve velkém rozsahu ničící, ať už samotné prostředí nebo lidmi vytvořené objekty. Např. zbraň, která by např. cíleně zamořila velké území nebo vodní plochy, by měla být považována za zbraň hromadného ničení i přes to, že by nezpůsobila žádné ztráty na lidském zdraví a životech. Ve vztahu ke kosmického prostoru je obtížné říct, zda ASAT systémy nebudou moci být

²⁵⁶ MURPHY, Jeffrey A. *The cold vacuum of arms control in outer space: Can existing law make some anti-satellite weapons illegal?.*, op. cit. 154, str. 131

²⁵⁷ DIEDERIKS-VERSCHOOR, Isabella, H.Ph., KOPAL, Vladimír. *An introduction to space law*, op. cit. 16, str. 137

za určitých okolností považovány též za zbraně hromadného ničení. Existují přitom názory, že by záleželo na druhu zbraní, které by takové systémy používaly s tím, že systémy používající konvenční zbraně nemohou být považovány za zbraně hromadného ničení. Naopak například laserové systémy využívající jako zdroj energie jadernou explozi by byly v rozporu s článkem IV Kosmické smlouvy.²⁵⁸

Podle mého názoru je jasné, že umístění zbraňového systému, využívajícího jako zdroj energie jadernou explozi, do kosmického prostoru, by bylo v rozporu s Kosmickou smlouvou. Na druhou stranu podle mého názoru nelze prohlásit, že by se zařazení zbraňového systému do kategorie zbraní hromadného ničení mělo odvíjet pouze od druhu použité technologie takového zbraňového systému. Mnohem důležitější je zhodnocení účinku předmětné zbraně. V kosmickém prostoru je možno dosáhnout ničivých účinků, jež na velice dlouhou dobu (řádově desítky až stovky let) znemožní využívání celých orbitálních drah nebo v krajním případě zabrání kompletně přístupu do kosmického prostoru, i prostředky, resp. zbraněmi, považovanými v jiném prostředí za konvenční (systémy založené na aplikaci kinetické energie, chemické výbušniny apod.). Ve vztahu k vojenské činnosti v kosmickém prostoru patří k nejpálčivějším problémům právě otázka vlivu takové činnosti na samotné prostředí kosmického prostoru. V podstatě jakékoliv použití kinetických zbraní v kosmickém prostoru by po sobě nevyhnutelně zanechalo stopy v podobě oblak vesmírného odpadu, jež by samy o sobě nadále fungovaly jako svého druhu kinetická zbraň způsobující další škody na vesmírné infrastruktuře.²⁵⁹

Je tedy sporné, zda je definice zbraně pro řešení problematiky vůbec přínosem. Místo definice povahy prostředku, o což se pokouší návrh PPWT, může být účelnější řešit způsob jeho využití, resp. místo zákazu určitých zařízení řešit spíše zákaz určitého chování, jak navrhuje ICoC.

V takovém případě by nebyla podstatná definice kosmické zbraně, ale definice zákazu použití síly a hrozby silou ve vztahu ke kosmickému prostoru, resp. vesmírným objektům. S takovým přístupem souvisí i druhý sporný bod stávajícího diskurzu, tj. zda předmětné aktivity omezit pouze na kosmický prostor samotný, nebo je k němu vztahovat

²⁵⁸ ONDŘEJ, Jan. *Právní režimy mezinárodních prostorů*, op. cit. 8, str. 74

²⁵⁹ FERNANDEZ, Gemmo B. *Where No War Has Gone Before: Outer Space and the Adequacy of the Current Law of Armed Conflict*, op. cit. 7, str. 265

obecně, tj. zda do právní regulace zahrnovat jen prostředky umístěné v kosmickém prostoru, nebo i pozemní prostředky (ASAT systémy apod.), a dále určení okruhu chráněných cílů.

To je ostatně hlavní námitka USA proti návrhu PPWT – neřešit v tuto chvíli zbraně v kosmickém prostoru, protože tam žádné nejsou a v dohledné době nebudou, ale pokud už v rámci mezinárodního práva regulovat zbrojení v souvislosti s kosmickým prostorem, tak se zaměřit na pozemní ASAT systémy. Nicméně USA zastávají dlouhodobě názor, že stávající soustava mezinárodních smluv upravujících činnost v kosmickém prostoru je dostatečná, a že jakákoliv nová úmluva by byla nejen zbytečná, ale dokonce kontraproduktivní.

Naproti tomu zejména Rusko a Čína považují stávající mezinárodněprávní úpravu za nedostatečnou a opakovaně volají po absolutním zákazu umístování zbraní v kosmickém prostoru, přičemž se ale záměrně se vyhýbají otázce pozemních ASAT systémů. Jejich vojenský infrastruktura v kosmickém prostoru není zdaleka tak rozvinutá jako americká a asymetrické postavení, kdy by pomocí pozemních ASAT systémů mohly takový nepoměr do jisté míry eliminovat, jim nepochybně vyhovuje.

Klíčové je podle mě stanovení předmětu ochrany ve vztahu k regulaci zbrojení v kosmickém prostoru. Souhlasím s názorem, že umístění zbraňových systémů v kosmickém prostoru je nepravděpodobně, a i pokud by k němu došlo, tak by se zřejmě nejednalo o zbraně určené k použití vůči pozemním cílům. Maximálně by šlo o součásti ABM systému určeném k útoku na mezikontinentální střely nesoucí jaderné hlavice v jiných fázích letu než po jejich opětovném vstupu do atmosféry (současně pozemní ABM systémy se zpravidla zaměřují až na tuto terminální fázi letu).

Podle mě je možné zavedení takových systémů hlavním důvodem, proč Rusko a Čína tolik prosazují formální zákaz umístování zbraní v kosmickém prostoru (zvláště v případě Číny by, s ohledem na nízký počet jejich jaderných hlavic, zavedení komplexního ABM systému značně snížilo její obranné možnosti za použití jaderného odstrašení). Obecně však jakýkoliv komplexní ABM systém by dle mého názoru mohl být použit i jako ASAT systém. Otázka regulace zbrojení v kosmickém prostoru je tedy do značné míry spojená s otázkou regulace jaderných zbraní, což však již přesahuje okruh této práce.

Určitou cestou mohou být i jednostranná moratoria, ať už na kosmické zbraně,

nebo na ASAT systémy. V roce 2003 navázalo Rusko ideově na svůj závazek z roku 1983 a slíbilo na půdě OSN, že bude uplatňovat politiku „nebýt první, kdo umístí v kosmickém prostoru útočné zbraně.“ Odvrácenou stranou takového závazku je jednak jeho omezení pouze na útočné zbraně (aniž by byly definovány) a dále dovětek, že Rusko nepřipustí umístění zbraní v kosmickém prostoru jiným subjektem, aniž by na to nereagovalo.²⁶⁰ Podobně si lze představit jednostranně vyhlášené moratorium na ASAT systémy, nebo alespoň jejich testování.

Z hlediska kosmického prostoru a jeho mírového využívání je podle mě klíčová ochrana satelitních systémů jako takových a dále ochrana samotného prostředí, tj. i otázka narůstajícího množství vesmírného odpadu. S ohledem na to není tedy podle mě primární definice a regulace zbraní v kosmickém prostoru, jako spíš regulace chování v něm. Jak již bylo zmíněno výše, to by v principu znamenalo vydat se spíše cestou nastíněnou v ICoC.

Ideálně pak v rámci mezinárodního práva přímo zakázat jakoukoliv činnost vedoucí ke zničení nebo poškození satelitů, samozřejmě s nezbytnými výjimkami majícími povahu krajní nouze nebo nezbytné sebeobrany. Pokud by takový zákaz nebyl z hlediska mezinárodní politiky přijatelný, přijmout alespoň v rámci *soft law* konkrétní pravidla chování, jimiž by státy daly najevo, že satelitní zařízení i kosmický prostor jako takový považují z hlediska vedení ozbrojeného konfliktu za nedotknutelná. Takové pojetí je podle mého názoru i jednodušší z hlediska verifikace, tj. ověřování, zda se státy chovají v souladu se svými závazky.

Ačkoliv by tedy nebyly přímo zakázány zbraně v kosmickém prostoru a pozemní ASAT systémy a nic by nebránilo jejich vývoji, nemožnost jejich ostrého testování by dle mého názoru snížila možnost, že budou v případě konfliktu připraveny k okamžitému nasazení.

Ochrana konkrétních satelitů samozřejmě nemusí být a není v zájmu všech států, ale ochrana kosmického prostoru a jeho zodpovědné užívání tak, aby nebyl do budoucna znehodnocen, je podle mě v zájmu celého lidstva.

²⁶⁰ MUTSCHLER, Max M. *Arms Control in Space, Exploring Conditions for Preventive Arms Control*, op. cit. 103, str. 142

Seznam použitých zkratk

- ABM – *anti-ballistic* – protiraketový
- ASAT - *anti-satellite* – protidružicový
- COPUSO – Committee on the Peaceful Uses of Outer Space – Výbor pro mírové využívání kosmického prostoru
- Deklarace – Deklarace právních zásad, jimiž se řídí činnost států při průzkum a využívání kosmického prostoru, rezoluce Valného shromáždění OSN č. 1962 (XVIII) z 13. prosince 1963
- Deklarace zásad - Deklarace zásad mezinárodního práva týkající se přátelských vztahů a spolupráce mezi státy, rezoluce Valného shromáždění OSN č. 2626 (XXV) z 24. října 1970
- Dohoda o Měsíci – Dohoda o činnosti států na Měsíci a jiných nebeských tělesech z 5. prosince 1979
- Dohoda o pomoci kosmonautům - Dohoda o pomoci kosmonautům a jejich návratu a o vrácení předmětů vypuštěných do kosmického prostoru z 22. dubna 1968
- ENMOD – *Convention on the Prohibition of Military or Any Other Hostile Use of Enviromental Modification Techniques – (Enviromental Modification Convention)* – Úmluva o zákazu vojenského nebo jakéhokoliv jiného nepřátelského použití prostředků měnících životní prostředí 18. května 1977
- ESA – *European Space Agency* – Evropská kosmická agentura
- Eumetsat – European Organization for the Exploitation of Meteorological Satellites - Evropská organizace pro výzkum meteorologickými satelity
- GGE-PAROS – *Group of Governmental Experts on the prevention of an arms race in outer space* – Skupina vládních expertů na prevenci závodů ve zbrojení v kosmickém prostoru
- GGE-TCBM - *Group of Governmental Experts on outer space transparency and confidence building measures* – Skupina vládních odborníků na opatření pro zvýšení transparentnosti a posílení důvěry v kosmickém prostoru
- Charta OSN – Charta Spojených národů a statutu Mezinárodního soudního dvora z 26. června 1945

- ICoC – *International Code of Conduct for Outer Space Activities* – Mezinárodní kodex chování pro aktivity v kosmickém prostoru
- Konference – Konference o odzbrojení
- Kosmická smlouva – Smlouva o zásadách činnosti států při výzkumu a využívání kosmického prostoru včetně Měsíce a jiných nebeských těles z 27. ledna 1967
- LSC COPUOS - Legal Subcommittee of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space – Právní podvýbor Výboru pro využívání kosmického prostoru
- MAD – *mutually assured destruction* – vzájemné zaručené zničení
- Oblast – mořské dno za hranicemi národních jurisdikcí
- Odpověď z 2009 - Letter dated 18 August 2009 from the Permanent Representative of China and the Permanent Representative of the Russian Federation to the Conference on Disarmament addressed to the Secretary-General of the Conference transmitting answers to the principal questions and comments on the Draft “Treaty on Prevention of the Placement of Weapons in Outer Space and of the Threat or Use of Force against Outer Space Objects (PPWT)”
- OSN – Organizace spojených národů
- PAROS – *Prevention of an Arm Race in Outer Space* – Prevence závodů ve zbrojení v kosmickém prostoru
- PPWT – *Treaty on the Prevention of the Placement of Weapons in Outer Space, the Threat or Use of Force against Outer Space objects* – Smlouva o prevenci umístění zbraní v kosmickém prostoru a hrozby silou nebo použití síly v kosmickém prostoru
- Přípomínky USA z roku 2008 - Letter dated 19 August 2008 from the Permanent Representative of the United States of America addressed to the Secretary-General of the Conference transmitting comments on the Draft “Treaty on Prevention of the Placement of Weapons in Outer Space and of the Threat or Use of Force against Outer Space Objects (PPWT)”
- původní návrh PPWT - Letter dated 12 February 2008 from the Permanent Representative of the Russian Federation and the Permanent Representative of the People’s Republic of China to the Conference on Disarmament addressed to the Secretary-General of the Conference

transmitting the Russian and Chinese texts of the Draft “Treaty on Prevention of the Placement of Weapons in Outer Space and of the Threat or Use of Force against Outer Space Objects (PPWT)” introduced by the Russian Federation and China

- Smlouva o Antarktidě – Smlouva o Antarktidě z 1. prosince 1959
- Smlouva o částečném zákazu jaderných zkoušek - Smlouva o zákazu pokusů s jadernými zbraněmi v ovzduší, kosmickém prostoru a pod vodou z 5. srpna 1963
- SSSR – Svaz sovětských socialistických republik
- TCBM – *transparency and confidence-building measures* – opatření pro zvýšení transparentnosti a posílení důvěry
- Úmluva o registraci - Úmluva o registraci objektů vypuštěných do kosmického prostoru ze 14. ledna 1975
- Úmluva OSN o mořském právu - Úmluva Organizace spojených národů o mořském právu z 10. prosince 1982
- Úmluvu o odpovědnosti - Úmluva o mezinárodní odpovědnosti za škody způsobené kosmickými objekty z 29. března 1972
- upravený návrh PPWT - Letter dated 10 June 2014 from the Permanent Representative of the Russian Federation and the Permanent Representative of the People’s Republic of China to the Conference on Disarmament addressed to the Secretary-General of the Conference transmitting the updated Russian and Chinese texts of the draft treaty on prevention of the placement of weapons in outer space and of the threat or use of force against outer space objects (PPWT) introduced by the Russian Federation and China
- USA – Spojené státy americké
- Vídeňská úmluva – Vídeňská úmluva o smluvním právu z 23. května 1969

Seznam použitých zdrojů

Seznam použité literatury:

Odborná literatura:

BANNER, Stuart. *Who owns the sky?: the struggle to control airspace from the Wright brothers on*. Cambridge: Harvard University Press, 2008, 353 s. ISBN 978-0-674-03082-4

BRÜNNER, Christian, KÖNIGSBERGER, Georg. „Regulatory Impact Assessment“ – *A Tool to Strengthen Soft Regulations*. In: MARBOE, Ingrid (ed.). *Soft Law in Outer Space*. Vídeň: Böhlau Verlag, 2012, s. 87-97 ISBN 978-3-205-78797-6

DIEDERIKS-VERSCHOOR, Isabella, H.Ph., KOPAL, Vladimír. *An introduction to space law*. Third revised edition. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2008, 249 s. ISBN 978-90-411-2647-4

HITCHENS, Theresa. *The United Nations and its Efforts to Develop Treaties, Conventions or Guidelines to Address Key Space Issues Including the De-weaponization of Space and Orbital Debris*. In: PELTON, Joseph N., JAKHU, Ram S. (ed.). *Space Safety Regulations and Standards*. Oxford: Elsevier, 2010, s.267-273 ISBN 978-1-85617-752-8

HOBE, Stephan, SCHMIDT-TEDD, Bernhard; SCHROGL, Kai-Uwe. *Cologne Commentary on Space Law*. Volume 1. Köln: Carl Heymanns Verla, 2009, 256 s. ISBN 978-3-452-27185-3

JASENTULIYANA, Nandasiri, LEE, Roy S. *Manual on Space Law*, Volume I. Dobbs Ferry: Ocean Publications, 1979, 479 s. ISBN 9780379202632

JASENTULIYANA, Nandasiri (ed.). *Maintaining Outer Space for Peaceful Uses*. Tokio: The United Nations University, 1984, 333 s. ISBN 92-808-0537-1

MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště právu českému*. 5., podstatně upravené a doplněné vydání. Brno: Doplněk, 2008, 552 s. ISBN 978-80-7239-218-6

MOLTZ, James C. *Crowded orbits: conflict and cooperation in space*. New York: Columbia University Press, 2014, 226 s. ISBN 978-0-231-15912-8

MUTSCHLER, Max M. *Arms Control in Space, Exploring Conditions for*

Preventive Arms Control. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2013, 221 s. ISBN 978-1-137-32063-6

ONDŘEJ, Jan. *Odzbrojení, prostředek zajištění mezinárodní bezpečnosti*. 1. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005, 263 s. ISBN 80-86898-53-9

ONDŘEJ, Jan. *Právní režimy mezinárodních prostorů*. 1. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004, 284 s. ISBN 80-86473-69-7

POTOČNÝ, Miroslav, ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné – Zvláštní část*. 6., doplněné a rozšířené vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, 556 s. ISBN 978-80-7400-398-1

SHAW, Malcolm N. *International law*, Sixth edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, 1542 s. ISBN 978-0-511-45559-9

STARES, Paul B. *The Militarization of Space: U.S. Policy, 1945-1984*. New York: Cornell University Press, 1985, 334 s. ISBN 9780801418105

TRONCHETTI, Fabio. *A Soft Law Approach to Prevent the Weaponisation of Outer Space*. In: MARBOE, Imgard (ed.). *Soft Law in Outer Space*. Vídeň: Böhlau Verlag, 2012, s. 361-386 ISBN 978-3-205-78797-6

VERMEER, Arjen. *The Laws of War in Outer Space: Some Legal Implications for the Jus ad Bellum and the Jus in Bello of the Militarisation and Weaponisation of Outer Space*. In: BRECHER, Bob. *The New Order of War*. Leiden: Brill, 2010, s. 69-87 ISBN 978-90-420-2942-2

WOLTER, Detlev. *Common Security in Outer Space and International Law*. United Nations Institute for Disarmament Research (UNIDIR), 2006, 296 s. ISBN 9290451777

Odborné články:

ARONS, Daniel M.; DEMBLING, Paul G. *The evolution of the Outer Space Treaty*. *Journal of Air Law and Commerce* No. 33, 1967

BOURBONNIÈRE, Michel, LEE, Ricky J. *Legality of the Deployment of Conventional Weapons in Earth Orbit: Balancing Space Law and the Law of Armed Conflict*. *The European Journal of the International Law*. Volume 18. No. 5, 2008

CHATTERJEE, Promit. *Legality of Anti-Satellites under the Space Law Regime*. *Astropolitics: the International Journal of Space Politics and Policy*.

Volume 12. No. 1, 2014

CHENG, Bin. *The legal status of outer space and relevant issues: Delimitation of outer space and definition of peaceful use*. Journal of Space Law.

Volume 11. Nos. 1 & 2, 1983

DOYLE, Stephen E. *A Concise History of Space Law: 1910-2009*. In: SUNDHAL, Mark J.; GOPALAKRISHNAN, V. *New Perspectives on Space Law, Proceedings of the 53rd IISL Colloquium on The Law of Outer Space*. International Institute of Space Law, 2011

FERNANDEZ, Gemmo B. *Where No War Has Gone Before: Outer Space and the Adequacy of the Current Law of Armed Conflict*. Journal of Space Law. Volume 43. No. 2, 2019

GÁL, Gyula. *Observations to Article 2 of the U. N. Charter and Article III of the Outer Space Treaty*. Journal of Space Law. Volume 17. No. 1, 1989

HAYS, Peter L. *Viewpoint: Space Law and the Advancement of Spacepower*. Space and Defense, Volume Three, Number Two, 2009

HITCHENS, Theresa. *U.S.-Sino Relations in Space: „War of Words“ to Cold War in Space?*. China Security. Winter 2007, 2007

HOFFMANN, Andrew. *A New Era in the Weaponization of Space: The U.S. Space Force & An Update to the Outer Space Treaty*. Transnational Law & Contemporary Problems. Volume 29. Issue 2, 2020

IFFT, Edward. *The Demise of the ABM Treaty: An Insider Recounts the Final Days*. Arms Control Today 49(9), 2019

KELSO, Thomas S. *Analysis of the 2007 Chinese ASAT Test and the Impact of its Debris on the Space Environment*. 8th Advanced Maui Optical and Space Surveillance Technologies Conference, 2007

KOPAL, Vladimír. *Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, Including the Moon and Other Celestial Bodies*. United Nations Audiovisual Library of International Law, 2008

KOPLow, David A. *ASAT-isfaction: Customary International Law and the Regulation of Anti-Satellite Weapons*. Michigan Journal of International Law. Volume 30, 2009

LISTNER, Michael. *Customary International Law: A Troublesome Question for ICoC?*. In: RAJAGOPALAN, Rajeswari P., PORRAS, Daniel A. (ed.). *Awaiting Launch: Perspectives on the draft ICoC for outer space activities*.

Observer Research Foundation, 2014

MALENOVSKÝ, Jiří. *Otazníky kosmického práva: Kosmický prostor*. LK Letectví + kosmonautika. ročník 54. číslo 22, 1978

MARKOFF, Marko G. *Disarmament and „Peaceful Purposes“ Provisions in the 1967 Outer Space Treaty*. Journal of Space Law. Volume 4. No. 1, 1976

MARSHALL, William a kolektiv. *Space weapons: the urgent debate*. Journal on Science and World Affairs. Volume 1. No. 1, 2005

MARTINEZ, Peter. *The UN COPUOS Guidelines for the Long-term Sustainability of Outer Space Activities*. Journal of Space Safety Engineering. In Press, Corrected Proof, 2021

MOLTZ, James C. *Coalitions in Space: Where Networks are Power*. Space and Defense. Volume Five. Number One, 2011

MÜLLERSON, Rein. *The ABM Treaty: Changed Circumstances, Extraordinary Events, Supreme Interests and International Law*. The International and Comparative Law Quarterly. 50(3), 2001

MURPHY, Jeffrey A. *The cold vacuum of arms control in outer space: Can existing law make some anti-satellite weapons illegal?*. Cleveland State Law Review. Vol 68. Issue 1, 2019

NAIR, K.K. *China's ASAT Test: A Demonstrated Need for Legal Reform*. Journal of Space Law. Volume 33. No. 1, 2007

PORTREE, David S.F. *Mir Hardware Heritage*. NASA Reference Publication 1357. 1995

STROBEYKO, Adam. *Space for change: The ASAT tests in outer space in light of the UN Liability convention*. Polish review of International and European Law, Vol. 8, Issue 1, 2019

SU, Jinyuan. *The „peaceful purposes“ principle in outer space and the Russia-China PPWT Proposal*. Space Policy. No. 26, 2010

TRONCHETTI, Fabio. *Preventing the weaponization of outer space: Is a Chinese-Russian-European common approach possible?*. Space Policy. No. 27, 2011

VASILOGEORGI, Isabella M. *Military Uses of Outer Space: Legal Limitations, Contemporary Perspectives*. Journal of Space Law. Volume 39. No. 2, 2014

WOLFF, Johannes M. „Peaceful uses“ of outer space has permitted its militarization – does it also mean its weaponization?. Disarmament Forum 5. OECD. 2003. In: *The Space Economy at Glance*, 2014

Seznam použitých internetových zdrojů:

Databáze satelitů vedená Union of Concerned Scientists. In Ucsusa.org [online]. [cit. 2022-08-12]. Dostupné z: <https://www.ucsus.org/resources/satellite-database>

Oficiální webové stránky vlády USA ohledně GPS. In Gps.gov [online]. [cit. 2022-08-12]. Dostupné z: www.gps.gov

AKHMETOV, Vladimír, SAVANEVYCH, Vadim, DIKOV, Evgen. *Analysis of the Indian ASAT test on 27 March 2019*. arXiv:1905.09659. In arxiv.org [online]. [cit. 2022-08-12]. Dostupné z: <https://arxiv.org/pdf/1905.09659.pdf>

Seznam použitých mezinárodních smluv:

Dohoda o činnosti států na Měsíci a jiných nebeských tělesech z 5. prosince 1979

Dohoda o pomoci kosmonautům a jejich návratu a o vrácení předmětů vypuštěných do kosmického prostoru z 22. dubna 1968, č. 114/1970 Sb.

Charta Spojených národů a status Mezinárodního soudního dvora z 26. června 1945, č. 30/1947 Sb.

Smlouva ABM (Anti-Ballistic Missile Treaty) z 26. května 1972

Smlouva o Antarktidě z 1. prosince 1959, č. 70/1962 Sb.

Smlouva o zákazu pokusů s jadernými zbraněmi v ovzduší, kosmickém prostoru a pod vodou z 5. srpna 1963, č. 90/1963 Sb.

Smlouva o zásadách činnosti států při průzkumu a využívání kosmického prostoru včetně Měsíce a jiných nebeských těles z 27. ledna 1967, č. 40/1968 Sb.

Úmluva o mezinárodní odpovědnosti za škody způsobené kosmickými objekty z 29. března 1972, č. 58/1977 Sb.

Úmluva Organizace spojených národů o mořském právu z 10. prosince 1982, č. 240/1996 Sb.

Úmluva o registraci objektů vypuštěných do kosmického prostoru ze 14.

ledna 1975, č. 130/1978 Sb.

Úmluva o zákazu vojenského nebo jakéhokoliv jiného nepřátelského použití prostředků měnících životní prostředí z 18. května 1977, č. 77/1980 Sb.

Vídeňská úmluva o smluvním právu z 23. května 1969, č. 15/1988 Sb.

Seznam použitých vnitrostátních právních předpisů:

The Law of the Republic of Kazakhstan on Space Activity, No. 528-IV, 2012, Kazachstán

Outer Space Act, No. 409, 2016, Dánsko

Space Activities Act 1998, No. 123, 1998, Austrálie

Seznam ostatních zdrojů:

Case concerning military and paramilitary activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, Judgment, I.C.J. Reports 1986, p. 14

Conclusion of a treaty on the prohibition of the stationing of weapons of any kind in outer space, United Nations General Assembly, U.N. Doc. A/36/99

Council Conclusions on 27 September 2010 on the revised draft Code of Conduct for Outer Space Activities, Revised draft Code of Conduct for Outer Space Activities, Council of the European Union, 14455/10, 2010

Declaration of Legal Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, United Nations General Assembly, U.N. Doc. 1962 (XVIII), 1963

Declaration of the first meeting of equatorial countries, 1976

Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations, United Nations General Assembly, UN. Doc. 2625 (XXV), 1970

Draft decision on the re-establishment of an ad hoc committee on the prevention of an arms race in outer space and its mandate, Conference on Disarmament, 1999

Draft International Code of Conduct for Outer Space Activities, version 31 March 2014

Draft Treaty Governing the Exploration of the Moon and Celestial Bodies,

U.N. Doc. A/AC.105/32, 1966

Final Document of the Tenth Special Session of the General Assembly, United Nations General Assembly, U.N. Doc. S-10/2, 1978

Further practical measures for the prevention of an arms race in outer space, , United Nations General Assembly, U.N. Doc. A/RES/72/250, 2018

General and complete disarmament, United Nations General Assembly, U.N. Doc. A/36/97

International co-operation in the peaceful uses of outer space, United Nations General Assembly, U.N. Doc. 1472 (XIV), 1959

International co-operation in the peaceful uses of outer space, United Nations General Assembly, U.N. Doc. 1721 (XVI), 1961

Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1996, p.66

Letter dated 27 June 2002 from the Permanent Representative of the People's Republic of China and the Permanent Representative of the Russian Federation to the Conference on Disarmament addressed to the Secretary-General of the Conference transmitting the Chinese, English and Russian texts of a working paper entitled "Possible elements for a future international legal agreement on the prevention of the deployment of weapons in outer space, the threat or use of force against outer space objects", Conference on Disarmament, CD/1679, 2002

Letter dated 12 February 2008 from the Permanent Representative of the Russian Federation and the Permanent Representative of the People's Republic of China to the Conference on Disarmament addressed to the Secretary-General of the Conference transmitting the Russian and Chinese texts of the Draft "Treaty on Prevention of the Placement of Weapons in Outer Space and of the Threat or Use of Force against Outer Space Objects (PPWT)" introduced by the Russian Federation and China, Conference on Disarmament, CD/1839, 2008

Letter dated 19 August 2008 from the Permanent Representative of the United States of America addressed to the Secretary-General of the Conference transmitting comments on the Draft "Treaty on Prevention of the Placement of Weapons in Outer Space and of the Threat or Use of Force against Outer Space Objects (PPWT)" as contained in document CD/1839 of 29 February 2008, Conference on Disarmament, CD/1847, 2008

Letter dated 14 August 2009 from the Permanent Representative of the Russian Federation to the Conference on Disarmament addressed to the Secretary-General of the Conference transmitting updated proposals by the Russian Federation relating to the report by the United Nations Secretary-General on “Transparency and Confidence-Building Measures in Outer Space Activities”, prepared in pursuance of the United Nations General Assembly Resolution 63/68, Conference on Disarmament, CD/1874, 2009

Letter dated 18 August 2009 from the Permanent Representative of China and the Permanent Representative of the Russian Federation to the Conference on Disarmament addressed to the Secretary-General of the Conference transmitting answers to the principal questions and comments on the Draft “Treaty on Prevention of the Placement of Weapons in Outer Space and of the Threat or Use of Force against Outer Space Objects (PPWT)” introduced by the Russian Federation and China and issued as document CD/1839 dated 29 February 2008, Conference on Disarmament, CD/1872, 2009

Letter dated 10 June 2014 from the Permanent Representative of the Russian Federation and the Permanent Representative of the People’s Republic of China to the Conference on Disarmament addressed to the Secretary-General of the Conference transmitting the updated Russian and Chinese texts of the draft treaty on prevention of the placement of weapons in outer space and of the threat or use of force against outer space objects (PPWT) introduced by the Russian Federation and China, Conference on Disarmament, CD/1985, 2014

No first placement of weapons in outer space, United Nations General Assembly, U.N. Doc. A/RES/69/32, 2014

No first placement of weapons in outer space, United Nations General Assembly, U.N. Doc. A/RES/76/23, 2021

North Sea Continental Shelf Case, Judgment, I.C.J. Reports 1969, p. 3

Note verbal dated 12 February 2007 from the Permanent Mission of Canada addressed to the Secretary-General of the Conference on Disarmament transmitting Canada’s contribution entitled “Transparency and Confidence Building Measures in Outer Space”, Conference on Disarmament, CD/1815, 2007

Prevention of arms race in outer space, United Nations General Assembly, U.N. Doc. A/38/70, 1983

Prevention of arms race in outer space, United Nations General Assembly,

U.N. Doc. A/RES/75/35, 2020

Question of general and complete disarmament, United Nations General Assembly, U.N. Doc. 1884 (XVIII), 1963

Question of the peaceful use of outer space, United Nations General Assembly, U.N. Doc. 1348 (XIII), 1958

Regulation, limitation and balanced reduction of all armed forces and all armaments; conclusion of an international convention (treaty) on the reduction of armaments and the prohibition of atomic, hydrogen and other weapons of mass destruction, United Nations General Assembly, U.N. Doc. 1148(XII), 1957

Report of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, U.N. Doc. A/56/20, 2001

Report of the Group of Governmental Experts on Transparency and Confidence-Building Measures in Outer Space Activities, U.N. Doc. A/68/189, 2013

Request for the inclusion of a supplementary item in the agenda of the 36th Session, United Nations General Assembly, U.N. Doc. A/36/192, 1981

The People's Republic of China and the Russian Federation Working paper: Definition issues regarding legal instruments on prevention of the weaponization of outer space, Conference on Disarmament, CD/1779, 2006

Transparency and confidence-building measures in outer space activities, United Nations General Assembly, U.N. Doc. A/RES/60/66, 2006

Working paper concerning CD action on outer space, Conference on Disarmament, CD/1487, 1998

Working paper: On the Merits of Certain Draft Transparency and Confidence-Building Measures and Treaty Proposals for Space Security, Conference on Disarmament, CD/1865, 2009

Právní režim kontroly zbrojení v souvislosti s kosmickým prostorem

Abstrakt

Využívání kosmického prostoru započalo před více než 60 lety a lidstvo je stále závislejší na vesmírné infrastruktuře. Množství účastníků a vesmírných objektů v kosmickém prostoru se neustále zvyšuje. Od počátku je však výzkum vesmíru spojen i s vojenskou činností v kosmickém prostoru. Ta paradoxně v mnoha směrech napomohla ekonomickému rozvoji a udržení mezinárodního míru a stability. Některé vojenské aktivity, zvláště vývoj a testování protidružicových systémů a možné umístění zbraní v samotném kosmickém prostoru, jsou však potenciálně destabilizující a ohrožující dokonce samotnou existenci vesmírné infrastruktury.

Kosmické právo, jako samostatné odvětví mezinárodního práva veřejného, se pak vyvíjí zejména od 50. let 20. století. V rámci tohoto odvětví byla přijaty mimo jiné i normy regulující zbrojení ve vztahu ke kosmickému prostoru. Tato práce podává jednak základní přehled vývoje kosmického práva jako takového a podrobněji se věnuje jednotlivým konceptům a konkrétním ustanovením majícím vztah k regulaci zbrojení v kosmickém prostoru, a to včetně tzv. *soft law*, tj. nezávazných norem.

Základní otázkou je, zda stávající kosmické právo, včetně případných mezinárodních obyčejů, poskytuje dostatečný právní rámec regulace zbrojení v kosmickém prostoru. Ze znění existujících mezinárodněprávních norem však vyplývá pouze komplexní regulace a limitace zbraní hromadného ničení v kosmickém prostoru a na nebeských těles. Ve vztahu ke konvenčním zbraním je existující regulace nedostatečná.

V nedávné době bylo na mezinárodních fórech zahájeno hned několik iniciativ majících za cíl takovou situaci napravit, a to buď cestou nové mezinárodní úmluvy regulující umístění zbraní v kosmickém prostoru a použití síly v něm, nebo cestou *soft law*. Tato práce podává podrobný přehled a historický kontext takových iniciativ, včetně analýzy a hodnocení výsledných návrhů nové právní úpravy z nich vyplývajících.

Klíčová slova: kosmické právo, regulace zbrojení, soft law

Legal regime of arms control in relation to outer space

Abstract

The use of outer space began more than 60 years ago, and humanity is increasingly dependent on space infrastructure. The number of participants and space objects in outer space is constantly increasing. However, since the beginning space exploration has been connected to military activities in outer space. Paradoxically, it has helped economic development and keeping of international peace and stability in many ways. Nevertheless, some military activities, in particular the development and testing of anti-satellite systems and possible placement of weapons in outer space itself, are potentially destabilizing and threatening even the very existence of space infrastructure.

Space law, as a separate branch of the international law, has been evolving in particular since the 1950s. Among other things, legal norms governing armaments in relation to outer space have been adopted in this field. This work provides a basic overview of the development of space law as such and deals in more detail with individual concepts and specific provisions related to the regulation of armaments in outer space, including the so-called soft law, i.e. non-binding norms.

The fundamental question is whether the existing space law, including possible international customs, provides a sufficient legal framework for the regulation of space weapons. However, the wording of existing international legal norms sets only a comprehensive regulation and limitation of weapons of mass destruction in outer space and on celestial bodies. In relation to conventional weapons, existing regulation is insufficient.

Recently, several initiatives have been launched in international fora to remedy such a situation, either through a new international convention governing the placement of weapons in outer space and the use of force in space, or through soft law. This work provides a detailed overview and historical context of such initiatives, including analysis and evaluation of the resulting proposals for new legislation.

Key words: space law, arms regulation, soft law